

**ДЗЕЯЧЫ ЛІТАРАТУРЫ І МАСТАЦТВА, РАБОТНІКІ КУЛЬТУРЫ!
ВЫСОКА НЯСЦЕ СЦЯГ ПАРТЫЙНАСЦІ І НАРОДНАСЦІ САВЕЦКАГА МАСТАЦТВА! АДДАВАЙЦЕ
СВОЙ ТАЛЕНТ І МАЙСТЭРСТВА СЛУЖЭННЮ НАРОДУ, СПРАВЕ КАМУНІЗМУ, СТВАРАЙЦЕ ТВОРЫ,
ДАСТОЙНЫЯ НАШАЙ ВЯЛІКАЙ РАДЗІМЫ!**

З Заклікаў ЦК КПСС да 60-й гадавіны Вялікай Кастрычніцкай сацыялістычнай рэвалюцыі.

Пралетары ўсіх краін, яднайцеся!

Літаратура і Мастацтва

№ 42 (2881)
21 настрычніка 1977 г.

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАУЛЕННЯ СЯЮЗА ПІСЬМЕНІКАУ БССР

Цана 8 кап.
Выдаецца з 1932 г.

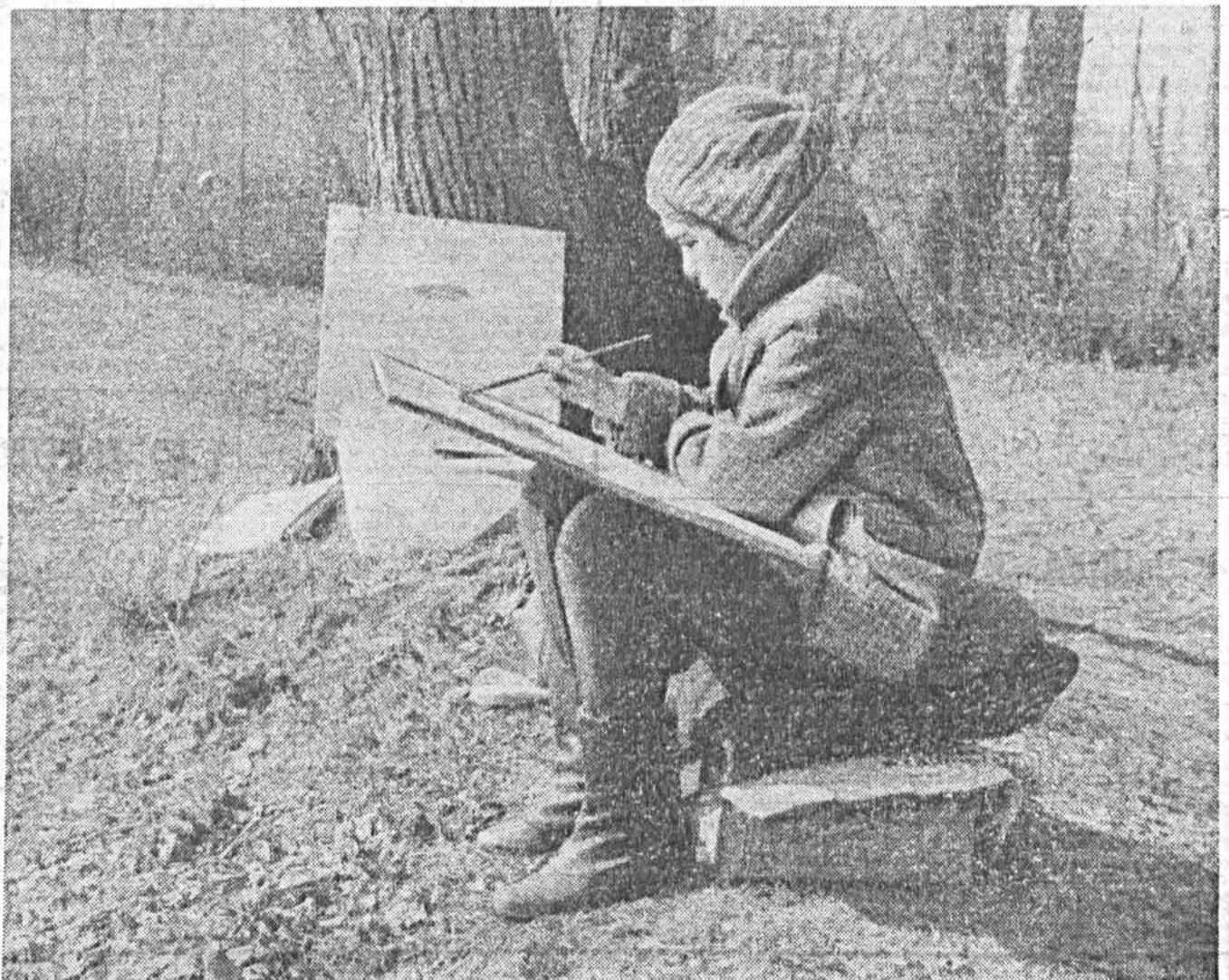

Кожны чалавек нашай краіны мае права на шчасце. Права гэта гарантавана Канстытуцыяй. Яно вынікае з усяго зместу і духу Асноўнага Закона Саюза Савецкіх Сацыялістычных Рэспублік. Хіба можа назваць сябе нешчаслівым чалавек, які мае магчымасць вучыцца і працаваць па любімай спецыяльнасці, ствараць матэрыяльныя і духоўныя каштоўнасці, мець жыллё і забяспечаную старасць?! Мы ўсе роўныя перад нашымі законам і ўсе шчаслівыя дзякуючы яму.

І ўсё ж ёсць у нас людзі, якія маюць асаблівыя прывілеі перад астатнімі. Гэта — дзеці. Дзяржава паклапацілася, каб жылося ім хораша і прыгожа, каб марылася светла і шчасліва і каб нішто і ніколі, сёння і ў будучым, не магло азмрочыць іх настрой.

Кім стануць яны, гэтыя дзяўчынкі! Пра гэта мы можам толькі здагадавацца, але ў адным упэўнены — яны будуць сапраўднымі людзьмі. Не могуць не быць, бо ўжо цяпер у іх маленькіх сэрцах пасялілася чалавечая дабрыва. Праяўляецца яна і ў дзіцячых пачуццях да тых, хто загінуў за нашы светлыя вёсны, і ў імкненні па-свойму, па-дзіцячы непасрэдна ўбачыць прыгожае ў наваколлі, перадаць яго хай сабе ў нечым і наіўна, але шчыра і хораша.

Фота А. МІКАЛАЕВА І
Р. КРАКАВА.

ДА ВЯРШЫНЬ ДУХОЎНАГА РОСКВІТУ

Аб'яднаны ўрачысты пленум праўлення творчых саюзаў Беларусі, прысвечаны 60-годдзю Вялікага Кастрычніка, адбыўся 17 кастрычніка ў Доме літаратара. Письменнікі, кампазітары, мастакі, архітэктары, журналісты, майстры сцэны і экрана, падвядзены вынікі пройдзенага за гады Саветскай улады шляху, гаварылі аб небылым росквіце духоўнага жыцця беларускага народа, аб укладзе майстроў літаратуры і мастацтва ў скарбніцу шматнацыянальнай саветскай культуры, аб бязмежна шырокіх творчых магчымасцях, якія адкрыты перад саветскімі мастакамі і пацверджаны новай Канстытуцыяй краіны.

Кароткім уступным словам пленум адкрыў народны пісьменнік БССР,

Герой Сацыялістычнай Працы, віцэ-прэзідэнт Акадэміі навук БССР К. К. Крапіва. Пад бурныя апладысменты быў выбраны ганаровы прэзідыум у складзе Палітбюро ЦК КПСС на чале з Генеральным сакратаром ЦК КПСС, Старшынёй Прэзідыума Вярхоўнага Савета СССР, таварышам Л. І. Брэжневым.

На пленуме выступілі сакратар праўлення Саюза пісьменнікаў БССР І. Г. Чыгрынаў, старшыня праўлення Саюза мастакоў рэспублікі В. А. Грамыка, намеснік старшыні праўлення Саюза кампазітараў Беларусі, народны артыст рэспублікі Ю. У. Семіянка, старшыня праўлення Саюза журналістаў БССР, рэдактар газеты «Звязда» А. А. Тоўсцін,

сакратар праўлення Саюза кінематографістаў БССР В. А. Нікіфараў, старшыня прэзідыума праўлення Беларускага тэатральнага таварыства, народны артыст БССР М. М. Яроменка, старшыня праўлення Саюза архітэктараў Беларусі Я. Л. Ліневіч, народная артыстка СССР А. І. Клімава, народны мастак СССР З. І. Азгур, паэт Максім Лужанін, газаваршчык Мінскага аўтамабільнага завода П. Н. Андронаў, намеснік начальніка палітупраўлення ЧВВА Н. В. Шапалін, кампазітар С. А. Картэс, кінаактрыса С. І. Сухавей, аграном калгаса «50-годдзе Кастрычніка» Маладзечанскага раёна Н. А. Станкевіч, заслужаны архітэктар БССР Г. А.

Бяганская, студэнтка БДУ імя У. І. Леніна В. В. Дзямідчык.

У прывітальным пісьме ўдзельнікі пленума запэўнілі ленінскі Цэнтральны Камітэт КПСС, што аддадуць усе сілы, усеў свой талент і творчае гарэне справе Кастрычніка, справе выхавання ў людзях высокіх камуністычных ідэалаў, памнажэнню духоўных багаццяў народа.

У рабоце пленума ўдзельнічалі кандыдаты ў члены Палітбюро ЦК КПСС, першы сакратар ЦК Кампартыі Беларусі П. М. Машэраў, сакратар ЦК КПБ А. Т. Кузьмін, загадчык аддзела культуры ЦК КПБ А. Л. Петрашкевіч.

БЕЛТА.

Матэрыялы пленума будуць змешчаны ў наступным нумары.

60 З КАСТРЫЧНИКАМ У СЭРЦЫ

ПАЧЭСНЫ АБАВЯЗАК

У гэтыя перадачытныя дні напярэдадні слаўнага юбілею Вялікага Кастрычніка з асаблівым натхненнем працуеца. І думаеш з годнасцю пра сваю Радзіму — якое шчасце жыць на свабоднай саветскай зямлі, марыць, вучыцца, працаваць, верыць з усім народам, творцам новай Канстытуцыі СССР у перамогу камунізму. Мы, беларускія мастакі, назаўсёды злучылі свой лёс з Кастрычнікам. Ён будзе свяціцца ў нашых сэрцах палымным ленінскім словам, людскімі здзяйсненнямі і бацькоўскім клопатам роднай Камуністычнай партыі, якая стварыла ў нашай дзяржаве лепшыя ў свеце ўмовы для творчасці. Згадваючы сваю невялікую пакуль біяграфію, часта думаю: дзе, у якой імя краіне прасты рабочы хлопцы, слесар мог атрымаць вышэйшую адукацыю і стаць скульптарам? Дзякуючы Саветскай уладзе я магу цяпер працаваць, аддаючы любімай справе талент і сілы.

рычніка закончыў партрэт Канстанціна Заслонава для аршанскага музея імя Заслонава. Работа зроблена ў дрэве. Сумесна з архітэктарам Ю. Казаковым закончыў мемарыял Ф. Дзяржынскага ў Дзяржынскай нава. Незабавімыя вобразы гэтых людзей і сёння натхняюць мастакоў.

Маё хваляванне сугучна пачуццям сучаснікаў, калі, ажыўляючы ў граніце, бронзе і дрэве дарагія рысы, я імкнуся перадаць характары чалавека, наш час. Таварыш Леанід Ільіч Брэжнеў у Справаздачы ЦК КПСС на XXV з'ездзе КПСС сказаў: «Таленавіты твор літаратуры або мастацтва — гэта нацыянальны здабытак. Мы добра ведаем, што мастацкае слова, пералівы фарбаў, выразнасць каменя, гармонія гукаў натхняюць сучаснікаў і перадаюць патомкам памяць сэрца і душы аб нашым пакаленні, аб нашым часе, яго хваляваннях і здзяйсненнях». І мы, мастакі, павінны заўсёды помніць гэты пачэсны абавязак.

Сяргей ВАКАР, скульптар.

Да 60-годдзя Вялікага Каст-

«ЛЯВОНІХА» У ПОЛЬСКИХ СЯБРОЎ

З Польскай Народнай Рэспублікі вярнуўся лаўрэат першага Усесаюзнага фестывалю самадзейнай мастацкай творчасці працоўных ансамбль танца «Лявоніха» Віцебскага гарадскога Дома культуры. Ён выступаў перад працоўнымі Зеленагурскага вайводства з творчай юбілейнай справаздачай.

— Гэта была наша першая паездка да польскіх сяброў, — распавядае мастацін кіраўнік калектыву Леанід Барадулёна. — Мы далі шэсць канцэртаў, якія прайшлі паспяхова. Выконваліся танцы народаў СССР, песні саветскіх кампазітараў, польскія народныя танцы. Цікавымі былі сустрэчы з рабочымі і служкамі прадпрыемстваў Зялёнай Гуры, з мясцовымі самадзейнымі артыстамі.

Дні ў Зялёнай Гуры закончыліся вядомым канцэртам, у якім, акрамя саміх гаспадароў, удзельнічалі госці з Беларусі, Балгарыі, Югаславіі і Францыі.

Ансамбль танца «Лявоніха» заснаваны больш 20 гадоў назад. Ён выдэ вядучую канцэртную дзейнасць, неаднаразова выступаў перад працоўнымі гарадоў і вёсак Беларусі, Расійскай Федэрацыі, Літвы і Латвіі.

У САЮЗЕ ПІСЬМЕННИКАЎ

Адбылося пасяджэнне бюро секцыі паэзіі, на якім абмяркоўвалася творчасць маладых паэтаў: Сяргея Законнікава, Барыса Белінскага і Васіля Жуковіча.

У абмеркаванні прынялі ўдзел пісьменнікі Рыгор Барадулін, Яўгенія Янішчыц, Геннадзь Пашноў, Геннадзь Бураўкін, Леанід Дайнека, Кастусь Цвірна, Янка Сіпаноў, Пятрусь Маналь і Мікола Аўрамчык. У сваіх выступленнях яны разглядалі творы маладых паэтаў, гаварылі пра іх творчую індывідуальнасць, вернасць традыцыям беларускай паэзіі. Была звернута ўвага і на праблі.

Р. БАРАВІКОВА.

СВЯТА БЕЛАРУСКАГА КІНО

17 кастрычніка ў кінатэатрах Літвы пачаўся Тыдзень беларускіх фільмаў, прысвечаны 60-годдзю Вялікага Кастрычніка. У яго праграме — лепшыя работы студыі «Беларусьфільм», у якіх адлюстраваны подзвігі беларускіх патрыотаў, усёго саветскага народа ў Вялікай Айчыннай вайне, узнікаючыя праблемы камуністычнага выхавання моладзі.

Гледачоў асабліва прываблі фільмы «Альпійская балада», «Таму што люблю», «Гольфі адна ноч», дакументальныя фільмы «Мінск — горад-герой», «Салдацкія ўдовы», «Беларуская назіка».

Тыдзень беларускіх фільмаў праводзіцца па заключанаму ў гэтым годзе дагавору кінематографістаў дзвюх братаў рэспублікі аб супрацоўніцтве, у якім прадугледжаны абмен прэм'ерамі новых фільмаў, сумеснае іх абмеркаванне.

ПАЧАТАК ЗНАЁМСТВА

Часопіс «Детская литература» ахвотна прадастаўляе свае старонкі творчай моладзі. Сярод аўтараў яго рэгулярна можна убачыць імяны тых, хто робіць першыя крокі ў крытыцы, журналістыцы, літаратуразнаўстве, жывапісе і іншых галінах мастацтва.

А вось чарговы, дзевятый, нумар цалкам прысвечаны творчасці маладых. Змешчаны ў ім і артыкул беларускай журналісткі Святланы Хорсун. Называецца ён «Серый і сацыяльны заказ» і прысвечаны разгляду дакументальных апавесцей, якія выходзяць у выдавецтве «Мастацкая літаратура» ў бібліятэцы «Слава твая, Беларусь».

У гонар 60-годдзя Вялікай Кастрычніцкай сацыялістычнай рэвалюцыі з мэтай ідэнастэтычнага выхавання моладзі і прапаганды лепшых дасягненняў шматнацыянальнага саветскага тэатра сакратарыят ЦК ЛКСМБ, калегія Міністэрства культуры БССР і Міністэрства асветы БССР, прэзідыум праўлення Беларускага тэатральнага аб'яднання прынялі пастанова аб правядзенні Рэспубліканскага конкурсу на лепшую тэатральную рэцэнзію на пастаноўкі п'ес саветскіх драматургаў, якія ідуць на сцэнах драматычных, музыкальных і народных тэатраў рэспублікі. Да конкурсу запрашаюцца вучні старэйшых класаў сярэдніх і 8-гадовых школ.

Задача конкурсу — прапаганда лепшых дасягненняў саветскага тэатра, развіццё ў

ВОДГУЛЛЕ РЭВАЛЮЦЫІ, СЁННЯШНІ ДЗЕНЬ

На гэтым тыдні пачалася Рэспубліканская тэатральная дэкада — у пяты раз. Сёлета агляд лепшых работ артыстычных калектываў прысвечана 60-годдзю Вялікага Кастрычніка. Шырокія яго тэматычныя і жанравыя далегаліды. На афішах пазначаны творы, непасрэдна прысвечаныя рэвалюцыйным падзеям і першым гадам Саветскай улады, і п'есы, якія адлюстравваюць героіку п'яцігодкі, Вялікай Айчыннай вайны, сённяшняга дня. Магілёў — «Галоўная стаўна» К. Губарэвіча; Брэст — «Беражыце белую птушку» і «Трэцце пакаленне» М. Мірашнічанкі; Мінск — «Вяртанне ў Хатынь» А. Адамовіча і Б. Луцэні, «Юнацтва бацькоў» Б. Гарбатава, «Міндзія» А. Такішвілі, «Зорна Венера» Ю. Семіянікі, «Стварэнне свету» А. Пятрова, «Апошнія» М. Горнага; Гродна — «Камуніст» паводле кінааповесці

Я. Габрыловіча; Бабруйск — «І змоўлі птушкі» І. Шамліна; Гомель — «Подых навальніцы» паводле рамана І. Мележа... Якое багацце творчых індывідуальнасцей і тэмпераментаў спрод аўтараў гэтых твораў! Над сцэнічным увасабленнем іх працавалі з сапраўдным творчым натхненнем вэтэраны, сталыя майстры на чале з народнымі артыстамі СССР Ф. Шмакавым, Л. Рахленкам, З. Стомам, А. Клімавай, прадстаўнікі сярэдняга пакалення анцэраў, артыстычная моладзь.

Адываюцца сустрэчы пастановачных брыгад з гледачкамі, абмеркаванні прэм'ер, творчыя справаздачы тэатраў перад працоўнымі калектывамі горада і вёскі. Разгорнуты выстаўкі макетаў, дакументаў, фотаматэрыялаў з летапісу тэатральнага жыцця рэспублікі за шэсцьдзесят гадоў.

ВІЦЯБЧАНЕ—ЗЕМЛЯКУ

Кнігі Мінолы Садковіча маюць шчаслівы лёс: іх чытаюць. Новыя пакаленні чытачоў звяртаюцца да адноўленых ім жыцця і дзейнасці Георгія Смарыны, юнацтва Стахора Мітновіча, гартуюць з захапленнем вострасюжэтны раман «Чалавек у тумане», адкрываюць для сябе веліч самахвальнага подзвігу саветскага чалавека ў рамане «Мадам Любоў»... Сёлета споўнілася 70 гадоў з дня нараджэння пісьменніка, кінематографіста, дзяржаўнага дзеяча Мінолы Фёдаравіча Садковіча. Віцебскі абласны ірэнэаўчы музей разгарнуў экспазіцыю, прысвечаную творчай рабоце земляка. Спрод экспанатаў — кнігі, рукапісы, дакументы, фатаграфіі, якія адлюстравваюць дзейнасць гэтага нлўрыўслівага мастака ў якасці кінарэжысёра і сцэнарыста (на яго творчым рахунку фільмы «Шчаслівыя кольцы», «Песня пра першую дзяўчыну», «Шумі,

гарадок», «Майская ноч», «Тры гвардзейцы», «Вызваленне Саветскай Беларусі», «Дэмакратычная Германія», «Мінолка-паравоз», «Я, Франціск Смарына»), знаёміць з пісьменніцай лабараторыяй аўтара гістарычных твораў, паказваюць яго ўдзел у Вялікай Айчыннай вайне.

На адкрыцці выстаўкі перад шматлікімі наведвальнікамі выступілі пісьменнікі А. Кучар і Б. Бульян, жонка М. Садковіча Р. Клібанова-Садковіч. Яны расказалі пра яркую творчую асобу літаратара-камуніста, таленавітага кінематографіста з адкрытым публіцыстычным пафасам, аператыўнага журналіста. Сын віцебскай зямлі, Мінола Садковіч — лаўрэат Дзяржаўнай прэміі СССР, заслужаны дзеяч мастацтваў БССР — пакінуў прыкметны след у гістарычным жанры нашай літаратуры і кіно.

Любоў БУЛАХАВА, навуковы супрацоўнік музея.

ДА КОНКУРСУ ЗАПРАШАЮЦА ВУЧНІ

школьнікаў аналітычнага падыходу да сцэнічных твораў, выяўленне маладой здольнай змены ірытыкаў.

Рэцэнзіі павінны быць напісаны на спектаклі, якія ідуць у тэатрах Беларусі, і прысвечаны тэмам геранізму і мужнасці саветскага народа, барацьбе за мір, працоўнага подзвігу, брацкай дружбы народаў, маральнага выхавання маладога чалавека і г. д. Яны павінны даваць уяўленне аб спектаклі, аб яго ідэяна-мастацкай значнасці, аб вартасцях і недахопах, аб творчасці рэжысёра і анцэра, аб мастацкім і музыкальным афармленні.

Аб'ём работы — да 5-ці старонак машынапіснага тэксту. Конкурс праводзіцца ў 4 туры.

I тур — праводзіцца ў школах з 1 верасня па 15 лістапада 1977 года; лепшыя 3—5 ра-

бот накіроўваюцца на II тур да 15 снежня 1977 года.

II тур — у раёнах з 20 лістапада па 5 лютага; лепшыя 10—15 работ накіроўваюцца на III тур да 5 лютага 1978 года.

III тур — у абласцях з 10 лютага па 5 сакавіка 1978 года; 10 лепшых работ накіроўваюцца на IV тур да 15 сакавіка 1978 года.

IV тур — падвядзенне вынікаў конкурсу па рэспубліцы з 20 сакавіка па 20 красавіка 1978 года ў горадзе Мінску.

Для заахвочвання пераможцаў рэспубліканскага конкурсу устаноўлены наступныя прэміі:

2 першых — паездка ў Маскву для прагляду спектакляў і наведвання музеяў;

3 другіх — пущэўні ў рэспубліканскі піянерскі лагер «Зубронка»;

7 трэціх — тэатральныя бібліятэчны з аўтографамі.

Мітынг на плошчы Цырыманіялаў. З правай выступае кандыдат у члены Палітбюро ЦК КПСС, першы сакратар ЦК КП Беларусі П. М. Машэраў. Фота Э. КАВЯКА. (БЕЛТА).

НА ЗЯМЛІ легендарнай Брэсцкай крэпасці 15 кастрычніка ўрачыста адкрыліся Дні дружбы польскай і савецкай моладзі ў СССР. Хлебам-соллю сустрэлі пасланцоў брацкай краіны іх савецкія сябры.

На Цэнтральнай плошчы горада юнакі і дзяўчаты ПНР і Савецкага Саюза ўсклалі кветкі да помніка У. І. Леніну. Затым урачыстае шэсце накіравалася да плошчы Цырыманіялаў мемарыяльнага комплексу «Брэсцкая крэпасць-герой». Тут адбыўся мнагатысячны мітынг.

З велізарным уздымам удзельнікі мітынгу сустрэлі прывітанне Генеральнага сакратара ЦК КПСС, Старшыні Прэзідыума Вярхоўнага Савета СССР таварыша Л. І. Брэжнева, якое зачытаў выступішы на мітынгу кандыдат у члены Палітбюро ЦК КПСС, першы сакратар ЦК Кампартыі Беларусі П. М. Машэраў.

Вельмі сімвалічна, сказаў ён, што хваляючае свята дружбы і адзінства савецкай і польскай моладзі пачынаецца ў горадзе, авяным славай легендарнага ратнага падзвігу, у крэпасці, што ўвасабляе бяспрыкладную стойкасць савецкіх салдат і камандзіраў, нашага камсамола, моладзі, усіх савецкіх людзей, якія мужна змагаліся за свабоду і незалежнасць не толькі сваёй Айчыны, але і за вызваленне ад фашыскай тыраніі іншых краін і народаў.

На зямлі нашай пралілі кроў і доблесныя сшы польскага народа, якія плячо ў плячо з савецкімі воінамі і партызанамі кавалі перамогу над жорсткім і каварным ворагам.

Берагі сівога пагранічнага Буга, дзе мы сёння сабраліся, былі сведкамі многіх хваляючых, чуллывых сустрэч прадстаўнікоў савецкага і польскага народаў, сапраўдных маніфестацый іх непарушнай брацкай дружбы.

Цяперашняя сустрэча моладзі нашых краін, працягваў П. М. Машэраў, азорава неўгасальным святлом выдатнай падзеі — 60-годдзя

Вялікага Кастрычніка, які паклаў пачатак рэвалюцыйнаму абнаўленню свету, адкрыў новую эру ў гісторыі чалавецтва. Канцэнтраваным вынікам 60-гадовага развіцця Краіны Саветаў, неацэннай нашай заваёвай з'явілася новая Канстытуцыя СССР — Асноўны Закон грамадства развітога сацыялізму, на якому савецкаму народу жыць, працаваць, ствараць.

Цяпер у нашых гарадах і вёсках пануе атмасфера высокага палітычнага ўздыму, патрыятычнай агрыленасці і энтузіязму. Працоўныя Савецкай Беларусі, яе моладзь самааддана працуюць над увасабленнем у жыццё рашэнняў XXV з'езда КПСС, паспяхова выконваюць сацыялістычны абавязальства, прылітыя ў гонар юбілею Кастрычніка. Навы людзі шчыра радуюцца дасягненням брацкай Польшчы ў сацыялістычным будаўніцтве, справам і здзяйсненням яе моладзі, накіроўваемай мудрасцю выпрабаванага авангарда польскіх працоўных — Польскай аб'яднанай рабочай партыі.

Уся шматгадовая практыка ўсталявання новага жыцця ў нашых краінах паказала, што будаўніцтва сацыялізму і камунізму немагчыма без адважнага нарыву моладзі, яе творчай працы, яе ідэйнай стойкасці і перакананасці, якая базіруюцца на непакіненнай аснове марксізму-ленінізму. Рэвалюцыйная справа патрабуе ад маладога пакалення вызначыць сваю жыццёвую лінію з пазіцыі высокай грамадзянскасці, цвёрда адстойваць інтэрнацыянальныя заваёвы сацыялізму, заўсёды і ўсюды процістаяць класаваму ворагу, даваць дастойны адпор буржуазным ідэалагічным клікушам, якой бы маскай яны ні прыкрываліся, як бы ні спекулявалі на складанасцях на-

шай бяспрыкладнай у гісторыі сацыяльнай бітвы, што пераўтварае планету дзеля справядлівасці і праўды, дзеля гуманізму і прагрэсу, дзеля шчасця і брацтва народаў, дзеля трывалага міру на зямлі.

Ленінскі камсамол і Федэрацыя сацыялістычных саюзаў польскай моладзі, падкрэсліў П. М. Машэраў, набылі нямала каштоўнага вопыту ў камуністычным выхаванні будаўнікоў новага грамадства. У аснове яго — багаты рэвалюцыйны, баявы і працоўныя традыцыі народаў нашых краін. Дружба моладзі Савецкага Саюза і Польскай Народнай Рэспублікі — гэта яркія старонкі ў той выдатнай і мудрай кнізе, якую напаяўне рознабаковае супрацоўніцтва нашых

народаў, нашых партый, і гэтыя старонкі адзначаны прыгажосцю маладосці з яе накіраванасцю да вялікага падзвігу ў імя перамогі камуністычных ідэалаў.

П. М. Машэраў жадаў удзельнікам Дзён дружбы карысных і цікавых сустрэч, плённай работы. Ён абвясціў здравіцы ў гонар вечнай і непарушнай дружбы савецкага і польскага народаў, адзінства і згуртаванасці моладзі ўсіх сацыялістычных краін, светлай будучыні чалавецтва — камунізму.

З вялікай увагай было выслухана прывітанне першага сакратара ЦК ПАРП Эдварда Герэка, якое зачытаў старшыня Галоўнага Савета Федэрацыі сацыялістычных саюзаў польскай моладзі К. Трэмбацкевіч.

Адзначышы агульнасць імкненняў і ідэалаў абодвух брацкіх народаў, Э. Герэк падкрэсліў у сваім прывітанні, што дасягненнямі Краіны Саветаў захапляецца ўвесь свет. Гэтыя дасягненні замацаваны ў нядаўна прынятай Канстытуцыі СССР. З ідэй Вялікага Кастрычніка вырасла ленінская міралюбівая палітыка КПСС, якая вызначае сёння галоўны напрамак развіцця міжнародных адносін.

Адносіны паміж сацыялістычнай Польшчай і Краінай Саветаў, адзначаецца ў прывітанні, характарызуюць пасталінае ўмацаванне саюза і

дзю Вялікай Кастрычніцкай сацыялістычнай рэвалюцыі. З асаблівым задавальненнем мы адзначаем, што на міжнароднай арэне Ленінскі камсамол і Федэрацыя сацыялістычных саюзаў польскай моладзі выступаюць адзіным фронтам, уносяць свой важкі ўклад ва ўмацаванне адзінства і згуртаванасці ў барацьбе супраць імперыялізму, за мір, бяспеку і сацыяльны прагрэс.

Б. М. Пастухоў выказаў упэўненасць у тым, што Дні дружбы савецкай і польскай моладзі ўнішчуць новую яркую старонку ў гісторыю брацкіх адносін Ленінскага камсамола і Федэрацыі сацыялістычных саюзаў польскай моладзі.

Затым да галоўнага манумента мемарыяла накіроўваюцца кандыдат у члены Палітбюро ЦК КПСС, першы сакратар ЦК КПБ П. М. Машэраў, першы сакратар ЦК ВЛКСМ Б. М. Пастухоў, старшыня Галоўнага Савета Федэрацыі сацыялістычных саюзаў польскай моладзі Кшыштаф Трэмбацкевіч, першы сакратар ЦК ЛКСМБ К. М. Платонаў, першы сакратар Брэсцкага абкома партыі Я. Я. Сакалоў. Яны ўскладаюць кветкі да Вечнага агню.

На пліты мемарыяла ад удзельнікаў Дзён дружбы савецкай і польскай моладзі кладуцца гірлянды славы.

Удзельнікі мітынгу мінутай маўчання ўшанавалі памяць загінуўшых герояў — абаронцаў Брэсцкай крэпасці. Яны далі клятву вернасці справе Леніна, справе Вялікага Кастрычніка.

Вечарам у Брэсце адбыліся святочныя канцэрты, выканаўцамі на якіх былі самі удзельнікі Дзён дружбы, самадзейныя калектывы і майстры мастацтваў.

Свята юнацтва дзвюх краін стартвала. Яго пачатак выліўся ў яркую дэманстрацыю брацкай дружбы і салідарнасці савецкай і польскай моладзі.

У той жа дзень у Брэсце кандыдат у члены Палітбюро ЦК КПСС, першы сакратар ЦК Кампартыі Беларусі П. М. Машэраў прыняў кіраўнікоў дэлегацыі Ленінскага камсамола і Федэрацыі сацыялістычных саюзаў польскай моладзі, якія прыбылі на Дні дружбы моладзі СССР і ПНР, прысвечаныя 60-годдзю Вялікай Кастрычніцкай сацыялістычнай рэвалюцыі.

БЕЛТА.

ДРУЖБЕ МАЦНЕЦЬ

супрацоўніцтва, ўсё больш цесная дружба.

Старшыня Галоўнага Савета Федэрацыі сацыялістычных саюзаў польскай моладзі Кшыштаф Трэмбацкевіч у сваім выступленні ад імя дэлегацыі ПНР гарача вітаў савецкіх юнакоў і дзяўчат і падкрэсліў, што гэта сустрэча маладога пакалення ПНР і СССР дэманструе сабой мацнеючае адзінства моладзі дзвюх краін, яе імкненне да міру ва ўсім свеце.

На свячэннай брэсцкай зямлі, авянай славай бяспрыкладнай стойкасці і мужнасці, гаворыць кіраўнік дэлегацыі Ленінскага камсамола, першы сакратар ЦК ВЛКСМ Б. М. Пастухоў, мы ўрачыста адкрываем Дні дружбы савецкай і польскай моладзі, прысвечаныя 60-год-

Фінальная сцена сумеснага канцэрта, прысвечанага Дням дружбы савецкай і польскай моладзі, які адбыўся ў Брэсце. Фота У.Л. КРУКА.

Васіль МАКАРЭВІЧ

Балада званоў

Летам, сярод збажыны,
Зімою, сярод сумётаў,
Звоняць і б'юць званы,
Б'юць і звоняць самотна.

Хаця і высокая яны,
Дзе дражняцца бліскавіцы,
Баяцца у іх перуны
Грымнуць падчас навальніцы.

Здалёк ідучы ярыной,
Коўзаючыся па гліне,
Абходзяць іх стараной
Дажджы і плячыстыя ліўні.

Званы ні часцей, ні радзей
Б'юць і хвіліны лічаць,

Быццам жывых людзей
Клічуць у сведкі і клічуць.

Мэзне трава і зелле
Воддаль на ўзмежках пустынь
Калі з глыбіні, з падзямелля
Вырвецца цяжкі уздых

— Спаленых і забітых,
Не забывайце нас!..
— Ніхто і нішто не забыты! —
Вухнуць званы у адказ.

Ніхто і нішто не забыты! —
Званы у Хатыні гудуць...
Чырвоныя следапыты
Узлескам і лесам ідуць.

Будуць рады — не рады,
Не станем аб тым гадаць.
Толькі спачатку параду
Хочацца ўсім ім даць.

Калі па далонях плітаў
Прыйдучы яны пад званы, —
Не трэба пытаць:

З якога металу яны?
Хай ведаюць:

з гэткага сплаву,
Які называецца: гнеў!
Ён у агні не палае,
Яго анішто не сагне.

Часу ён непадуладны:
Не стане ржавець, ні бурэць.

Не плешча яго кувадла,
Маланка яго не бярэ.

Калі толькі пойдзе на тое
І ўсё пра яго да канца, —
Ён і ў вадзе не тоне,
Не страшыцца куль і свінца...

Няхай ніхто не гадае,
Якія тут званары
Планеты-званы гайдаюць
Пад зыркiм асмалкам зары.

У тлуме дзённай і цішы,
Стаіўся ці дзьме вецярок,
Наша дыханне калыша,
Хістае іх з боку на бок...

Дакапвацца не варта:
Хто і з якое пары
Слыў шчыруном і хватам
І жыў на якім двары

І ледзьве ранак займаўся
Над чырванню арабін,
Якім рамяством займаўся,
Што пад паветкай рабіў?..

Па ціхіх журботных ударах
Пачуюць: дзяцюк малады
У гэтым двары бандарыў,
Палоззе гнуў, абады.

Дзежачкі з клёпак тонкіх
Знаў майстраваў адно, —
Нібыта ад калатоўкі
Гуло і гримела у дно...

А ў гэтым, што бухне
з адцяжкай

Спакойна і спакваля,
Чуецца гупанне цяжкае
Молата каваля.

А тут і глухі пачуе!
Быццам даўно няўсцерп,
На гулкім так
такуе,
Ідзе упрысядкі цэп.

У перазвонах-усплёсках
Праб'ецца тут, ля бароў,
То колаў шалёных лёскац,
То перастук тапароў.

Дзесь пад счарнелым голлем
Якое спяклі маразы,
Роспачна заскуголяць,
Заенчаць нажы-палазы...

Паслухаўшы нават і ў сцюжу,
Пераканаешся зноў, —
Не тое што голас,
і душы
Ёсць у бумкатых званоў.

Не толькі, калі пачынае
Зіма іх марозам смаліць,
Душа у званоў, як жывая,
Ные, нясцерпна баліць.

Парою, сябры, здаецца,
(Ідуць жа і йдуць гады)
Не вытрымае, разарвецца
Душа ад нязмернай жуды.

Ці трэба дзівіцца, што тую
Жуду цераз шар зямны,
Па той бок планеты чуюць, —
Гэтак стогнуць званы!..

Марыя ПАНКОВА

Два гады таму назад на старонках «Літаратуры і мастацтва» Марыя Панкова надрукавала свае першыя вершы. Яны прывабілі свежацю вобразаў і настрою, засведчаных асабістай перажытацю. Марыя не спыталася з новымі публікацыямі. Яна шукала сябе, прапавала свае матчымаці ў прозе — і, трэба сказаць, даволі ўдала, асабліва ў жанры мастацкага нарыса.

Працуючы на Палессі, у Жыткавіцкай раённай газеце, яна бачыць жыццё, людзей у самых блізкіх дачыненьнях. Маладая паэтэса піша лірычны дзённік, асноўны матыў якога — трывогі, хваліванні жаноўчай душы, гранічна адкрытай і даверлівай. Асабіста я жадаю Марыі Панковай большага гарманічнага спалучэння свайго ўласнага, запаветнага і нават самага інтымнага з самым жыццём, з трывогамі і клопатамі свету.

Паэта вызначаюць не толькі ўласныя хваліванні, але, перш за ўсё, яго творчая актыўнасць, яго грамадзянскі тэмперамент.

Васіль ВІТКА.

Век, напэўна, не ўталіцца
Мудрасцю зямною!

Людзі дзеляцца са мною
Вышынёю.

Дрэвы дзеляцца са мною
Глыбінёю.

Сонца дзеліцца са мною
Дабрынёю.

З таго свой радок пачынаю,
Што ўсе свае песні,

Усе свае песні
Харошым людзям прысвячаю.

Гэтую — бабцы Марысі,
Тую — Праскоў'і-ўдаве..

Імёнамі шчодро звiніце,
Свяціцеся, песні мае!

Непадобная на прахожых,
Непадобная на другіх,

Прылячу да цябе, растрывожу,
Растрывожу цябе, дарагі.

Як жанчына — табе даверуся,
Як дзяўчына — цябе абдыму.

І як маці — на горкім беразе
Зноў аддам цябе дому твайму.

Смутак гарэў, як каліна,
Спявала жанчына ля млына:

«А дзе ж ты, мой родны?
Як да цябе мне выйсці?

Ці над табою вёсны,
Ці жоўтае лісце?

Дзе ж ты так згубіўся
У гэтым белым свеце?..»

Маўчаць абеліскі
На ўсёй планеце.

Парой я поле, парой —
пустыня,

Дзе горача гудуць пяскі,
Парою — аблачынкай стыне

Мая душа вякі...
Парою — ціша, парою — вецер,

Парою — сонца, парою — золь.
І ўсё таму, што так

на свеце:
Камусьці — шчасце,
камусьці — боль...

Люблю я дождж
і вецер,

Мароз люблю
і снег.

Люблю
па белым
вечці

Расыпаць
звонкі смех.

І слухаць потым,
як збіраюць

У пушчах
смех мой

снегіры.

Званочкі коцяцца,
ўзлятаюць

У стынь вясельную
ў бары!

Паналітыя ад сонца промнямі,
Долу ападаюць дні.

Толькі б гэткае з табой

мы помнілі,

Толькі б не зазналі мы вайны!

Толькі б ведалі мы сум вяргіняў,

Жоўтых-жоўтых паміж росных траў.

Толькі б не адчуць, што ты

загінуў,

Толькі б дзень вугольчыкам

не стаў!

КАЛІ ПАД АДНОЮ вокладкай сабраны творы розных жанраў і да таго ж напісаны аўтарам у розны час, — як у новым зборніку Алены Васілевіч «Мыс Добрай Надзеі», — дык нельга, вядома, патрабаваць ад такой кніжкі абавязковага адзінства ці цэласнасці. Патрабаваць нельга, а ўсё ж такі шукаеш, чытаючы, спадзяешся знайсці. Бо калі пісьменнік сваёй папярэдняй працай ужо сивердзіў сябе ў нашай чытацкай свядомасці як мастак і асоба, значыць, аба-

насю друкуюцца ўпершыню. Успрымаецца аповесць як цікавы мастацкі дакумент часу. Ужо яе назва — па імю галоўнага героя (дарчы, дыяер рэдка называюць так літаратурныя творы) — адразу настроівае на тое, што твор гэты — аб героі свайго часу ці ва ўсякім разе аб чалавеку, занятым важнай, вялікай справай. Так яно і ёсць.

Андрэй Пратасевіч — адзін з трыццацітысячнікаў, якія на пачатку другога пасляваеннага дзесяцігоддзя па прызыву

людзьмі, і шмат чаго яшчэ. Проста гэта чалавек, выхаваны сваім часам (адмерым ад таго пяцьдзесят пятага дваццаціга года назад, гэта і будзе пачатак Пратасевічавага часу). А яго час не мог абыйсціся без людзей, душэўная актыўнасць якіх галоўнай сваёй мэтай мела агульную справу. Вера ў справядлівасць і значнасць гэтай справы непарушна злівала пачуцці і свядомасць (шчаслівае зліццё!), адчуванне агульнага як свайго асабістага невымерна павялічвала сілы. А налі нарэшце прыходзіў поспех, гэта было такое свята душы, якога не могуць даць ніякія ўзнагароды і якое спаўна аплывала ўсе ахвяры.

У цяперашні час, калі матэ-

крыўда, не расчараванне — гэта было адкрыццё. Некалі, ён лічыў сябе багачам. Лічыў, што валодае скарбам, якому і даны не зложыны. А цяпер падобна на тое, што каштоўнасць, якую некалі так аберагаў і так гаварыўся, аказалася несапраўднай...

Канфлікт паміж грамадскай актыўнасцю і вузна эгаістычнымі інтарэсамі, а таксама тэндэнцыя, увасобленая ў вобразе Ліды, — раўнадушша да ўсяго, што «не мае», гіпертрафія спажавання — маюць вялікую вастрыву і выклікаюць трывогу і ў наш час. У апошнія гады менавіта на іх прыпадае значная ўвага нашай літаратуры. Так што ў гэтым сэнсе аповесць А. Васілевіч не страціла надзейнасці. Тым больш, што яна пазначана добрым веданнем жыцця, напісана жывою мовай, населена, апроч галоўных, шэрагам праўдзіва схопленых і трапна абмаляваных эпізодычных персанажаў. Устарэлі некаторыя мастацкія сродкі. Мы маем на ўвазе лабавыя характарыстыкі, лабавыя рашэнні асобных вобразаў і сітуацый. Але гэта — выдаткі часу.

Апавяданні, змешчаныя ў кнізе, — яны ўсе створаны ў сямідзесятых гадах, вылучаюцца тонкацю пісьма, псіхалагізмам, насычанасцю падтэкстам. Просталінейнасці, як у апавесці, тут ужо не стрэньне. Падыход да жыцця, бадай, больш глыбокі, але затое ахон яго вузейшы. Пошукі душэўнай напаноўнасці, таго, што надае сілы і ахвоту жыць, абстрае пачуцці, выдуцца на іншых шляхах. Жыццё не стаіць на месцы. Шмат што змянілася ў ім за апошнія дваццаць год, шмат што набыта, але вешта і страчана. А мастацтва — чуйны сейсмограф жыццёвых змен.

У апавяданні, якое дало назву кнізе, А. Васілевіч сканцэнтравала сваю ўвагу на крызісным моманце ў душэўным жыцці свайго героя. Паэта Русакова «пакінула муза», а не пісаць для яго — усё роўна, што не жыць. І вось ён дайшоў да такога цяжкага стану, што яго лечыць дактары, не ведаючы добра, ад чаго і як лячыць. Нешта сур'ёзнае здарылася з гэтым чалавекам, аб чым аўтар не піша, а мы, чытачы, можам толькі рабіць здагадкі (і гэта вельмі добра). І, напэўна, здарылася не сёння, не ўчора і не за адзін дзень. Відаць, абмялела яго жыццё, няма за што зачэпацца душой, няма ад чаго адштурхнуцца, каб узляццё ў горныя высі паззіі. І раптам — нейкі невялічкі светлы ўспамін, звязаны з тымі месцамі, дзе ён адпачывае, і быццам успыхвае іскра запальвання. «Радкі злятатлі з яго светлага адчування, з яго міма-лётнага ўспаміну, як дыханне».

Мне здаецца, што гэтае апавяданне будзе цікавае не толькі чытачу, але і даследчыку псіхалогіі творчасці. Бадай,

толькі занадта літасівы аўтар да свайго героя, які, відаць, і сам нямае вінаваты перад сабой і сваімі блізкімі.

У апавяданні «Гаварылі трынаццаць мінут» А. Васілевіч стварыла прывабны вобраз жанчыны з багатым унутраным светам, якая ўмее знайсці ў жыцці радасць, умее кахаць, чакаць, дараваць, жыць надзеяй. Але апавяданне гэтае — не апафеоз ахвярнасці ці ўмення задавальняцца малым. Каб жыць, а не чэзнуць, чалавек мала надзеі на паветра, трэба і само паветра. Героіня апавядання, шмат перажыўшы, усё ж здолела адстаяць і сивердзіць сваю чалавечую і жаночую сутнасць.

У гэтым апавяданні (як і ў шмат якіх іншых творах А. Васілевіч) многа цікавых, трапных назіранняў і думак з поваду сямейных адносін, з новаду адносін жанчыны і мужчыны. У прыватнасці, тут пранікліва паказана непадабенства, нятоеснасць мужчынскай і жаночай душы, а дакладней — псіхалогіі, як прычына няспраўджанасці надзей на ўзаемае шчасце.

«Над горадам прашумеў лівень» — апавяданне пра сустрэчу з маладосцю, сустрэчу больш сумную, чым радасную. Але гэта таксама пошук радасці, бо ўспаміны аб ваеннай маладосці, аб сябрах і каханні тае пары саграюць героіню ўсё жыццё.

Адным з лепшых твораў зборніка, несумненна, з'яўляецца апавяданне «Зімовая дарога». Яно — пра самотны вечар чалавечага жыцця, асветлены неспіканай, як боль, памяццю пажыццёвага кахання. Апавяданне пачынаецца і канчаецца сном старога Івана — быццам будзіць яго жонка-пакойніца Волька: «Перамяніся, бацька. Вазьмі, во, чыстую кашулю».

Выкачаная на лаве палатняная кашуля — толькі што з двара, з марозу — аддала вільготным халадком і пахла сіверам». Іван працягвае руку за кашулю, але яе няма, няма і Вольчынай рукі. «Ёсць толькі нахалдадалая за зіму хата».

Гэты сон — надзвычай ёмісты мастацкі вобраз, які ўзвышаецца да сімвала. У ім ёсць тое рэдкае і арганічнае зліццё рэальнага з нерэальным, духоўнага з матэрыяльным, якое выпадае на долю ўзорам спраўданага мастацтва. У гэтым сне адліліся і няспынныя пакутлівыя думкі Івана, і яго паўдзіў шычыры адносін з Волькай, якой уноч няма, і тужлівае чаканне пазездні да сына з зіму, і хуткі ўжо закат як навага жыцця. Сон як бы акальцоўвае апавяданне і кідае на яго нейкі асаблівы чароўны водсвет.

Вялікае месца займаюць у зборніку нарысы. Яны невялікія па памерах, напісаны вельмі жыва, эмацыянальна, з адкрытым удзелам аўтара ў тэксте — як апавядальніка, а ча-

Добрая НАДЗЕЯ

вязкова ёсць у яго творчасці пэўныя ўстойлівыя дамінанты: улюбёныя думкі, сімпатны і антыпатны, асабліва ўспрымання — колькасныя і якасныя — і адпаведныя ім асаблівасці стылю, якія нават і без аўтарскага намеру павінны стварыць адчуванне адзінства розных яго, разам сабраных рэчаў.

Але ў дадзеным выпадку пры складанні зборніка такі намер, відаць, меў месца. У анатацыі намячана як бы агульная ўнутраная тэма кнігі: «...У кожнага свой мыс Добрай Надзеі. У паэта Русакова — яго творчыя мучанні і ўзлёты. У старшыні калгаса Пратасевіча — яго неспаконнае жаданне перайначыць жыццё сваёй земляноў, зрабіць яго светлым і радасным». У героіні апавядання «Гаварылі трынаццаць мінут» ён свой.

Так, у кожнага з герояў новай кнігі А. Васілевіч свая сфера дзейнасці, свая «точка прыложения» духоўнай энергіі, свая мэта, свая мара. Але па меры таго, як рушыш па старонках гэтай кнігі, пераходзіш ад аднаго твора да другога, перанонваешся, што ў гэтых розных людзей ёсць адна агульная і вельмі істотная рыса: ніхто з іх не згаджаецца «жыць як набліжыць», кожны з іх імкнецца здзейсніць сябе як чалавек. І што яшчэ вельмі істотна, у мастацкім сэнсе ванна: імненне да паўнаты жыцця, уласцівае героям А. Васілевіч, існуе не як рацыянальна асэнсаванае намаганне, а як патраба і здольнасць душы. Імненне не да паўнаты і радасці жыцця, мара пра іх, сум па іх, паміць аб іх — вось, на маю думку, той скразны матыву, які лучыць і знітоўвае змешчаныя ў новай кнізе А. Васілевіч творы, той ветразь, пад якім яна ідзе да чытача.

Самы буйны твор зборніка — аповесць «Пратасевіч». Напісана яна была ўжо даволі даўно — у 1957 годзе, — але поў-

парты і па загаду сумлення рушылі ў вёску, каб данамагчы ўзяць заняталы калгасныя гаспадаркі. Біяграфія і лёс Пратасевіча даволі тыповыя для людзей яго пакалення. Сялянскі сын, ён да вайны вучыўся ў Горацкай сельскагаспадарчай акадэміі, быў на фронце, пасля вайны давучаўся ў партыйнай школе, працаваў на партыйнай рабоце. Са старонак аповесці перад намі паўстае характар моцны, ваявы, мэтанакіраваны. Пратасевіч добра разумее людзей, іх патрэбы і ўвогуле ставіцца да іх чула і спагадліва. Ён валодае, бадай, усімі якасцямі, неабходнымі для таго, каб кіраваў людзьмі і дабівацца поспеху справы. Галоўная ж з гэтых якасцей — неамагчымасць задаволіцца вузка прыватным, хай сабе і добра забяспечаным існаваннем, патрэба жыць з вялікай «нагрузкай», арганічнае пачуццё для казнасці.

Пратасевіч вырашыў ехаць у вёску не толькі таму, што ў яго душа балела за сваіх землякоў — жывуць бедна, траціць адчуванне гаспадароў зямлі і свайго жыцця, веру траціць, але і таму яшчэ, што бачыў: на гэтай зямлі можна дабіцца многага — вунь, побач растуць калгасны-міліянеры. І адчуваў: ён гэта здолее зрабіць. Ён дзеляч па натуре, ён хоча ўлічваць на жыццё дабівацца добрых змен, не выпадкова сваё гарадское жыццё Пратасевіч паўжартам называў «ціхай завадзю».

Славалюбства, прага прызнання, пашаны, матэрыяльных выгод не займаюць у яго жыцці амаль ніякага месца. Не тое каб Пратасевіч, нім яго малое А. Васілевіч, быў нейкі аскет, якому нічога ў жыцці, апроч работы, не трэба. Не, ён чалавек, якому патрэбны і блізкае сяброўства, і любоў, і бацькоўства, і шырокія сувязі з

рыяльна-гаспадарчыя сілы нашага грамадства невымерна ўзрастаюць і вытворчасць, як у горадзе, так і на сяле, узялася на новы, значна вышэйшы ўзровень (НТРП), у літаратуры на змену, так сказаць, «героічнаму» герою, якім, несумненна, з'яўляецца Пратасевіч з аднайменнай аповесці А. Васілевіч, прыходзіць іншы, дзелава герой, ці дзелава чалавек, як заве яго крытыка. Яму ўжо не трэба так безаглядна выдаткоўваць сваё душэўнае і фізічнае сілы, як гэта рабіў яго папярэднік, ад яго патрыбуюцца іншыя якасці. Але маштаб яго, што ён казачы, меншы, душэўна ён значна вузейшы. Такая ўжо, відаць, логіка ўзаемаадносін паміж душэўнай аддачай і кампенсатывай за яе. З вытворчай логікай яна не супадае.

Галоўным антыподам Андрэя Пратасевіча не ў практычнай яго дзейнасці, а па душэўных, маральных якасцях, з'яўляецца ў апавесці яго жонка Ліда. Калі Андрэй душэўна звязаны з усім навакольным жыццём — блізікім і далёкім — і адчувае сябе адказным за яго, дык Ліда з'яўляецца прадстаўніком зусім іншай — бытавой, абмежаванай свядомасці. Яна адчувае сувязь і абавязанасць толькі перад сваімі блізкімі, а дакладней — толькі перад дзецьмі. Але пра дзятэй клопачніца і звер, і птушка. Нават з мужам у Ліды душэўная сувязь вельмі слабая і нетрывалая: калі надыйшоў Круты паварот жыцця, яна і не зразумела мужа, і не пажадала данамагчы яму, па сутнасці, ахвяравала іх саюзам, бо не жадала ахвяраваць выгодамі наладжанага, утульнага жыцця. Прайшло два цяжкія гады, пакуль Пратасевіч зразумеў усё гэта, і тады ўжо «была не

ральных інтанацый і мунюнасць пачуцця, глыбокі падтанст і маштабнасць вобразнасці — нульшоўнага лірызму дакладна перадае рускім словам вопытны перакладчык, паэт Л. Хелемскі.

Драматычную паэму А. Куляшова «Хамуціус», што, па прызнанню крытыкі, стала «важным дабыткам нацыянальнага эпасу» (В. Каваленна), пераклад паэт Н. Кіслік. Пераклад яго старанны, добрасумленны, і на рускай мове гэтая выдатная паэма гучыць уражліва і перананаўча.

На апошніх старонках кнігі змешчаны даведачны матэрыял — заўвагі аб аснове і дзейнасці выдатнага беларускага рэвалюцыянера-дэмакрата Настася Каліноўскага і яго паплечніках.

Янка БРЫЛЬ. Акраец хлеба. Аповесць, мініяцюры, лірычныя запісы. На рускай мове. Аўтарызаваны пераклад з беларускай Д. Кавалёва. М., «Советский» — пісатель», 1977.

Янка БРЫЛЬ. Яшчэ раз першы снег. Выбраныя апавяданні. На рускай мове. Аўтарызаваны пераклад з беларускай. М., «Художественная литература», 1977.

якія увайшлі ў кнігу выбранага — паўтор зборніка «Акраец хлеба», выпушчаны амаль адначасова з беларускім выданнем. Кніжка ўключае ў сябе новыя творы Я. Брыля — аповесць «Ніжнія

Байдуны», мініяцюры і лірычныя запісы. Яна стала адным з апошніх творчых здзяйсненняў нашага земляка, паэта і перакладчыка, руплівага папулярызатара беларускай літаратуры Дзмітрыя Кавалёва. Ён з уласцівым яму майстэрствам змог перадаць рускай мовай адметнасць брыльскай аповесці, якую ў прадмове да другой кнігі — кнігі выбранных апавяданняў «Яшчэ раз першы снег» вядомы крытык В. Асноўці параўноўвае з «Кала Брунхільд» Р. Ралана і «Цыярама нашай дабрыні» сучаснага маладзёжнага пісьменніка І. Друцэ, тым самым ставячы гэтую аповесць у рад лепшых набыткаў савецкай прозы.

Што датычыць зборніка «Яшчэ раз першы снег», выпушчанага «Художественной литературой», то ён цэласна прадстаўляе ўсесаюзнаму чы-

КНІГАПІС

Арнадзь Куляшоў. Дзве паэмы. На рускай мове. Аўтарызаваны пераклад з беларускай. М., «Советский» — пісатель», 1977.

Два значныя творы народнага паэта Беларусі А. Куляшова, напісаныя ім за апошні час, сімвалі гэтую кнігу — паэмы «Варшаўскі шлях» і «Хамуціус».

Даніна памяці выдатнаму рускаму паэту А. Твардоўскаму, пазмарэваннем «Варшаўскі шлях» уравае арганічным зліццём глыбока асабістай драмы, якой з'явілася для аўтара смерць блізкага чалавекана, вялікага друга, з выніканым гэтай душэўнай драмай філасофскім роздумам аб жыцці і творчасці, аб вялікай,

цяжкай і адказнай місіі паэта — з выхадам на складаны маральна-этычны і сацыяльныя праблемы сучаснасці. Строгую законнасць і гнуткасць радна, нату-

НЕТЫПОВА АБ ТЫПОВЫМ

Даследчык піша: «Метафізічна апырэннае ў сваіх агульных вывадах (у халізме праблема цэласнасці разраслася да маштабаў ледзь не нейкай містыфікаванай тэорыі сусветнай эвалюцыі), вучэнне гэтае надзвычай цікавае тым, што, выкарыстоўваючы прынцыпы сістэмнага аналізу, яно ўпершыню спрабуе дэтальна разгледзець узаемаадносіны цэлага і частак, меру аўтаноміі і падпарадкаванасці апошніх на розных узроўнях арганізацыі матэрыі». «Выяўляецца, што ў забеспячэнні функцый, якія выконвае мозг, удзельнічае не нейкае адно лакальнае звязно (ідэя лакалізацыізму ў фізіялогіі пратрыманася нядоўга), а сістэма многіх звянаў, хоць і адбываецца гэта сваёсаблівым чынам».

Адкуль цытаты? З кнігі літаратуразнаўцы Алеся Яскевіча «У свеце мастацкага твора». Яны прыведзены зусім не для таго, каб пакрытыкаваць даследчыка за такія смелыя і шырокія экскурсы ў немастацкія галіны ведаў.

Нічога не зробіш: у сённяшняй навуцы скаласае такое становішча, парадаснанасць якога да канца яшчэ не асэнсавана. З аднаго боку, наглядаецца ўсё больш вузкая спецыялізацыя вучоных, а з другога — найбольш цікавыя і перспектывныя адкрыцці адбываюцца менавіта на ўзрэмжы некалькіх навук. То ці варта здзіўляцца, што А. Яскевіч, жадаючы данікнуць да самых таемных куточкаў мастацкай лабараторыі, звярнуў такую ўвагу на «тэхналагічныя лініі» творчага працэсу. Для высвятлення пэўных аспектаў пастаўленай праблемы ён шырока звяртаецца да многіх спецыяльных работ, у тым ліку і да такой спецыфічнай, як — «Нейрафізіялагічныя аспекты псіхічнай дзейнасці чалавека» Н. Бехтэравай і г. д.

Паставіўшы ў цэнтр сваёй кнігі адну з важнейшых праблем сучаснага літаратуразнаўства — праблему мастацкай тыпізацыі, А. Яскевіч прылучае шматлікія навуковы матэрыялы, робіць частыя экскурсы ў гісторыю літаратуры і мастацтва, прыводзіць выказванні і тэарэтыкаў літаратуры, і яе практыкаў. Арыстотель і Буало, Лесінг і Шылер, Бальзак і Гюго, Гётэ і Стэндаль, Самерсэт Мэзм і К. Прыбрэм, Л. Талстой і А. Чэхаў, І. Тургенев і І. Ганчароў, К. Чорны і Я. Скрыган, А. Кулакоўскі і А. Кудравец... І ў класікаў марксізму-ленінізму ён знаходзіць выказванні, якія цытуюцца не так часта. Усё гэта спрыяе пераканаўчасці аўтарскіх вывадаў, фарміруе ў

чытача пачуццё даверу і ў большасці выпадкаў — салідарнасці.

Цяжка вылучыць які-небудзь раздзел. Кніга напісана ў асноўным роўна, аднолькава змястоўна. Хіба што ўступным раздзелам не хапае жывасці выкладу, займальнасці. Праўда, гэтай якасці бракуе многім нашым літаратуразнаўчым даследаванням. Але калі А. Яскевіч ад агульна-навуковых разважаньняў пераходзіць да разгляду тых жа навуковых праблем у дачыненні да канкрэтных літаратурных з'яў, тады яго гаворка набывае дадатковую змястоўнасць, цікавую нам сваім літаратуразнаўчым аспектам.

Падкупляе сваёй шчырасцю заклапочанасць станам развіцця роднай літаратуры, імкненне спрыяць лепшаму яе плёну. Літаратуразнаўца справядліва лічыць, што ідэяна, маральнага ўзброенасць мастака ўзбуйняе творчыя сілы яго, надае ўсёй творчасці агульназначны змест і сэнс. «Шкада толькі, — піша А. Яскевіч, — што ў некаторых аўтараў «высокае неба ідэала» бывае часта падменена цывілізаваным дабрабытам ці ў лепшым выпадку заканчваецца недзе зусім блізка за гарызонтам сённяшняга навукова-тэхнічнага дасягнення. І мы іншы раз не можам зразумець, што за сіла гэтак раптоўна падрэзала талому аўтару крылы, знісіліла, здавалася б, моцны, ад прыроды дадзены талент!»

Прызнаючы прырытэт сацыяльнага над псіхафізічным, даследчык тым самым прызнае асноўнае значэнне грамадзянскай пазіцыі кожнага мастака, яго ідэяна-маральнага патэнцыялу.

Ролі маральнай адказнасці пісьменніка перад жыццём у стварэнні высокамастацкіх твораў аўтар кнігі ўдзяляе нямала увагі. Творчая гісторыя «Палескай хронікі» І. Мележа, дылогі «Партызаны» А. Адамовіча і г. д. пераканаўча сведчаць аб важнасці адзінства маральнага погляду, «высокага свету маральнага пачуцця» ў творчым акце. Даследчык імкнецца разабрацца ў складанай дыялектыцы ўзаемаадносін паміж творчай актыўнасцю пэўнага пісьменніка і грамадскай думкай свайго часу. Ад характару гэтых узаемаадносін непасрэдна залежыць адпаведная творчая традыцыя.

Шмат цікавых назіранняў выказвае даследчык аб ролі мастацкай дэталь, кампазіцыі, рытму, катэгорый часу і прасторы ў мастацкім творы. Асабліва значнае месца надае ён характару як асноўнай для мастацкай тыпізацыі эстэтычнай катэгорыі, і справядліва падкрэслівае, што літаратура стала сапраўднай даследчыцай жыцця

толькі тады, калі ў ёй з'явіліся паўнакроўныя тыповыя характары.

Праўда, хочацца не пагадзіцца са сцвярджаннем А. Яскевіча, што «пакуль галоўным у творы заставаўся дзеянне — гэта было толькі мастацтва ў вузкім сэнсе слова, гульня». Нічога сабе — гульня! А перлы старажытнагрэчаскай літаратуры, якімі так захапляўся Ф. Энгельс, ды і пазнейшай — старажытнай рымскай? Паэтыка іх патрабавала абавязковасці дзеяння і неабавязковасці характараў. Тым не менш мы добра помнім вобразы Эдыпа, Медэі, Ксандры, Менелая... Справа ў тым, што старажытны мастакі не маглі абсалютна ігнараваць характар. І няхай у старажытнай паэтыцы ўсё вызначае фатум, лёс, няхай у цэнтры твора ставіцца дзеянне, а абставіны дамінуюць над воляй чалавека! Выкарыстоўваючы характары, створаныя фальклорам-міфалогіяй, літаратура падарыла свету надзвычай цікавыя вобразы, якія добра характарызуюць і светапогляд перыяду старажытнасці, і грамадскую барацьбу таго часу. Невымерна большую ролю адыгрываюць характары ў сучаснай мастацкай творчасці. Менавіта праз характар даносяць мастацкі найглыбіннейшыя зрухі ў жыцці і свядомасці нашага сучасніка. Бесхарактарныя творы няплёныя ў самой сваёй аснове, і яны могуць існаваць у развітых літаратурах як нялішняе, але не абавязковая аздаба. Не так даўно дакументалістычная і «інтэлектуалістычная» літаратура лічылася ці не першасортнай. А сёння для нас выдатным уяўляецца такі твор, які свой дакументалізм, інтэлектуалізм, псіхалагізм раскрывае праз цікавыя чалавечыя лёсы, праз паўнакроўныя характары.

На прыкладзе ўвасаблення вобразаў Ганны Чарнушкі, Васіля Дзятліка, Хадоскі, Мікандра, Яўхіма з «Палескай хронікі» І. Мележа даследчык праасявае генезіс тыповага характара. Ён сцвярджае, што тып паранейшаму застаецца загалдай творчасці, што «тыповае, гэта зусім не нейкая ўсеагульнасць рыс, няхай сабе і індывідуалізаваных у нейкім чалавеку. Тып — гэта перш за ўсё нейкая характэрнасць, уласцівая нейкаму класу людзей па іх прафесійнай ці яшчэ якой іншай прыкмеце».

Няхай так. Але чаму ж тады ўсе мы шукаем і знаходзім у вобразе, калі ён толькі па сапраўднаму тыповы, роднасны, агульнае для сябе, у большасці не будучы звязанымі з гэтым пэўным класам характэрнага. І, знайшоўшы, набываем найвышэйшую цікавасць да твора, літаратура тады робіцца асабліва блізкай для нас, становіцца як бы другім жыццём, сапраўдным жыццём нашага інтэлекту».

Дарэчы, гэта адна з адметнасцей творчай манеры А. Яскевіча — не спяшацца ставіць кропку там, дзе праблема хоць у нечым патрабуе прасвятлення.

Гэта, праўда, прыводзіць іншы раз да няпэўнасці пазіцыі. Так, напрыклад, імкнучыся дастасаваць да прадмета сваёй гаворкі вывады таго ж структуралізму, даследчык у ацэнцы яго правіў неразумелую дваякісць. З аднаго боку, яму не хочацца праславіцца кансерватарам — трэба рабіць рэверансы прызнання і павагі гэтай усё яшчэ моднаму навуковаму накірунку. А з другога — А. Яскевіч дастаткова ўдумліва даследчык, каб не зразумець, што структуралізм мала прыдатны для аналізу менавіта мастацкага твора.

Таксама не дужа пэўныя адносіны аўтара да ўмоўнасці як аднаго з дзейных мастацкіх прыёмаў. У пачатковым раздзеле гаворыцца аб усеагульнасці прымянення ўмоўнасці. Даследчык (дарэчы, не вельмі складна) з'яўляе, што «паміж жыццём і яго ўзнаўленнем у літаратурным творы ляжыць складаная паласа пераўтварэння, у выніку якіх дасягаецца значная ступень ўмоўнасці». (Быццам сама творчасць — дэле ўмоўнасці). Але крыху пазней можна прачытаць кантэкстуальна нечаканае: «Літаратура ўсё больш і больш імкнецца скінуць з сябе панцыр ўмоўнасці, асабліва ў сваёй знешняй форме, які ў значнай ступені ідзе ў ёй ад прыёму». Ды не ж, менавіта сёння нават у літаратурах чыста рэалістычных прыём ўмоўнасці набывае ўсё больш шырокія правы творчага грамадзянства.

Кніга напісана з несумненным прафесіяналізмам, да таго ж — на ўзроўні сучасных дасягненняў літаратуразнаўчай навукі. Таму нават там, дзе не ва ўсім пагаджаешся з аўтарам, без цяжкасці знаходзіш разумнае вытокаў недакладнасцей, якія звычайна з'яўляюцца вынікам «заносаў» або паспешлівасці, мысліцельнай скораворкі. Даследчыку часам бракуе ўмення лагічна «закрыліць», завяршаць думку. Іншы раз робіцца проста крыўдна за яго неацэннасны: адчуваеш, да якой цікавай высновы вольна падывае ён — ужо і контуры яскрава абзначаны, і раптам замест эфектнай канцоўкі — паспешлівае мармытанне, аўтар адварочваецца ад сваёй думкі, як Крэз ад залатоўкі, — хапае гэтага добра!

Неабходна адзначыць, што даследаванне не пазбаўлена некаторых «апісак». Асабліва прыкрая памылка ўплішчылася ў наступную фразу: «Такія яго і іншыя, пазней, з большым умельствам напісаныя кнігі — «Атака з ходу», «Праклятая вышыня...» (с. 46). Па-першае, такіх кніг няма. А па-другое, аўтар называе адну і тую ж аповесць: у рускім перакладзе «Праклятая вышыня» мае назву «Атака сходу!»

У заключэнне хачу папярэдыць: кніга А. Яскевіча — не для лёгкага чытання, а ўсё ж азнаёміцца з ёю настойліва раю ўсім, для каго літаратура — не проста кнігі ў добрых вокладках.

Сцяпан ЛАУШУК.

сам і як героя. Адным словам, гэта лірычныя нарысы. Добрая палова іх прысвечана жанчынам. Адштурхоўваючыся ад лёсу, пісьменніца заўсёды ідзе да характару сваіх гераінь, ці то размова ідзе пра жанчыну — дзяржаўнага дзеяча, ці то пра калгасную даярку. Яна ўваходзіць у актыўныя адносіны са сваімі «аб'ектамі» і не хавае пачуццяў, якія яны выклікаюць.

Прыемнае уражанне панідаюць падарожныя нарысы А. Васілевіч. І зноў-тані дзякуючы эмацыянальнай і шчырай манеры, у якой напісаны. Адзін з неад'емных «нампанентаў» гэтай манеры — наогул уласцівы пісьменніцы, але ў нарысах больш адкрыты, мяккі, часам (калі звернуты да сябе) крыху сарамлівы гумар. Вось пачатак аднаго з нарысаў: «...Ну, прызнаецца па-шчырасці, што адчуваецца вы, калі мінаеце бучрачнае ці капуснае поле ў сябе пад Слуцкам ці ў Пухавічах? Падумаеш, снажаце вы, расце капуста. Няхай сабе расце». Здагадайцеся, аб чым гэты нарыс? Аназаваецца, пра падарожжа па шасці еўрапейскіх краінах. Чаму ж ён пачынаецца з капусы? А таму, што, як сназаў некалі пасля паездкі ў Індыю Яна Брыль, «душа — не падарожніца», і ўсюды, дзе ён ні была А. Васілевіч, яе не пачідала неспакойнае жаданне параўнаць і прымерыць — а ў нас не слабей, не менш, не горш? Гэта датычыла і капусы, і шасейных дарог, і выхавання дзяцей, і оперных тэатраў, і шмат чаго яшчэ. У параўнаўчым запале пісьменніцы, бадай, пароўну было і любові да свайго, і добразачылісці да чужога.

Думаю, што можна ўжо і падсумоўваць. Мне здаецца, што А. Васілевіч — у прыватнасці, нарысіста — з яе адкрыта эмацыянальнымі і зацікаўленымі адносінамі да жыцця без усялякае скідкі можна паставіць паруч з яе героямі, якія хочуць жыць і жывуць душэўна напоўнена і з душэўнай аддачай. Пэўна, ёсць у пісьменніцы і свой мыс Добрай Надзеі. Як я разумею, яе Добрая Надзея — сказань нешта істотнае і сваё пра жыццё людзей, якое яно ёсць і якім можа быць. Жыццёвы вопыт, і роздум, і пісьменніцкі дар, скарыстаныя А. Васілевіч у яе творах, скіраваны на сцвярджанне таго, што толькі, жывучы ўсім сіламі сваёй душы (а не часткай яе), чалавек можа быць чалавекам. Па-першае, гэта трэба ведаць і верыць у гэта. А ведаючы і верачы, змагацца — з інерцыяй і п'якасцямі быту, з інерцыяй мячкі, з абставінамі, з наўмысленымі і міжвольнымі спробамі нядобрых і нават добрых людзей адабраць у нас нашу мару, а часам і нас саміх, змагацца за тое, каб выйсці за межы існавання, адзіпная мэта якога — забяспечаны дабрабыт, на прасторы жыцця, мэта якога — удзел у вялікай агульнай справе.

Юлія КАНЭ.

тату навелістыку Я. Брыля. Прадуманае, строга хрэналагічнае размяшчэнне апавяданняў — ад самых ранніх («Як маленькі», 1937) да напісаных у апошні час («Косю мой, косю...», 1975) — дае мажлівасць прасачыць станаўленне і развіццё таленту пісьменніка, вылучыць, па словах аўтара прадмовы, вузлавя вехі на амаль саракагадовым яго творчым шляху.

З. АЗГУР. Тое, што помніцца. Расказ пра час, пра мастацтва і людзей. На рускай мове. Мінск, «Беларусь», 1977.

Гэта — другое выданне кнігі народнага мастака

СССР З. Азгура; першае выхадзіла ў Маскве ў выдавецтве «Изобразительное искусство» ў 1969 г. Аўтар пашырыў і дапоўніў яе новымі нарысамі і артыкуламі, зра-

біў новую кампазіцыю, унёс папраўкі і ўдакладненні. У параўнанні з мінулым цяперашняе выданне багацей ілюстравана і пачінае добрае ўражанне ад паліграфічнага выканання (камбінат імя Януба Коласа).

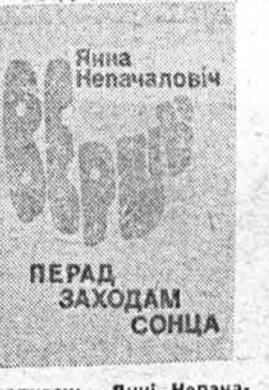
Субсяседнікамі З. Азгура былі такія паэты, як Я. Купала і Я. Колас, гераічныя воіны і партызаны — Герой Савецкага Саюза М. Шмыроў, генералы Н. Чыбісай і П. Батаў, лётчын А. Малодчы, налегі па творчасці (Я. Вучэціч і М. Манізер), перадавікі працы розных пяцігодкаў, пісьменнікі, вучоныя, дойліды, артысты... У кнізе шмат трапных назіранняў, цікавых выказванняў тых, хто ў свой час пазіраваў скульптару ў яго майстэрні.

Расказваючы пра станаўленне нашай сацыялістычнай культуры, З. Азгур вядзе палеміку, адстойвае традыцыйны рэалістычнага мастацтва.

Непасрэдна і самабытна напісаны падарожныя нарысы. Тонкімі назіраннямі і высновамі ў запісах падарожнага вылучаецца нарыс «Сонца — гід Італіі», дзе З. Азгур дае свае ацэнкі вядомым шэдэўрам мінулага і сучаснаму мастацтва.

Я. НЕПАЧАЛОВІЧ. Перад заходам сонца. Выбраныя вершы. Мінск, «Мастацкая літаратура», 1977.

Спыненая песняй можна назваць паэтычную

творчасць Яніі Непачаловіча. Жыццё яго абарвалася ў самым росквіце сіл.

Укладальнік і аўтар прадмовы зборніка Ана-толь Вялюгін зазначае

пра творчасць Я. Непачаловіча: «Я не выстаўляю адзнакі. Цяпер гэта справа даследчынай літаратуры. Я толькі зазначу, што кнізе «Позні паром» уласціва... хорошая душэўная сціпласць, трывалая знітанасць з роднай зямлёй».

Гэтыя рысы вызначаюць і зборнік «Перад заходам сонца».

Пра што б ні пісаў Я. Непачаловіч — усюды бачыш яго добрую і шчырую ўсмешку, адчуваеш гарачае дыханне нашага жыцця, заклапочанасць пэзта спрааамі блізкіх людзей, тую паўсладзкую рэчаіснасць, у якой «не бывае драбніц».

АДНА з цікавейшых з'яў нашага сённяшняга жыцця—небывалая раней цяга да кнігі не толькі як да крыніцы ведаў, літаратурнага твора, а часта і твора выяўленчага мастацтва. І менавіта тут вялікая роля належыць кніжнай графіцы, мастацтву кнігі.

Наша беларуская кніжная графіка не засталася ў баку ад развіцця кніжнай справы, ад развіцця паліграфічнай прамысловасці—ад усяго таго, што выклікана культурным ростам грамадства, які абумовіў нечуваны рост тыражожу і запатрабаванні цікавага, яркага, сучаснага афармлення кнігі. Сёння беларуская кніга, ва ўсіх разе, лепшая, яе ўзоры, па міжнародных, усеагульных і міжрэспубліканскіх конкурсах вытрымлівае самыя высокія патрабаванні аўтарытэтных журы.

Права называцца самай прыгожай кнігай свету заваявала спрод іншых «Новая зямля» Я. Коласа ў афармленні Г. Паплаўскага, на выдаўніцтва Суверэнай кніжнай выстаўцы кірмашу ў Маскве на стэндзе лепшых па афармленні кніг свету былі тры беларускія выданні—«Фаўст» Гётэ (мастак А. Кашкурэвіч), «Кароль Лір» Шэкспіра (мастак Б. Забораў), «Рабінзон Круза» Дэфо (мастак М. Казлоў).

Можна назваць і іншыя выданні, адзначаныя рознымі медалямі і дыпламамі.

Усё гэта, безумоўна, дае падставу гаварыць пра пэўныя дасягненні ў афармленні беларускай кнігі, у галіне беларускай кніжнай графікі, але факт і тое, што на прылаўках кніжных магазінаў нямаюць шэрых, непрыгожых, часам безгустоўна аформленых выданняў.

сальга, М. Гусеў, А. Кашкурэвіч, Н. Паплаўская, В. Шаранговіч, пісьменнікі: Л. Арабей, В. Вітка, У. Юрэвіч, Я. Сіпакоў, мастацтвазнаўца В. Шматаў, галоўны мастак Дзяржкамвыда БССР М. Ганчароў, галоўны мастак выдавецтва «Мастацкая літаратура» В. Жыжэнка, галоўны тэхнолаг Мінскага паліграфічнага камбіната Імя Я. Коласа Р. Шапавалава.

У. Юрэвіч:

— Мне здаецца, што ў апошні час мы занадта многа гаворым пра кнігу як пра адзінку вытворчасці, як пра нейкую рэч. Кніга—перш за ўсё духоўны набытак, у якім павінна спалучацца адзінства формы і зместу. Калі мы будзем разглядаць мастацкае афармленне само па сабе, а змест—сам па сабе, — мы не будзем мець спраўды вартай кнігі. А часам бывае, што добра, нават шыкоўна афармляецца кніжка малазмястоўная, нецікавая.

Сінтэз, які неабходны ў выяўленчым мастацтве і архітэктуры, гэтаксама неабходны і тут—у кніжным афармленні і літаратуры. Бывае, што мастакі афармляюць кнігі прыгожа, але незмястоўна.

Мне бачыцца, што творчая садружнасць мастака з творам, з аўтарам—вось той канек, які вывезе кніжку на торную дарогу.

выдадзена. І мяне цікавіць не толькі яе тэкст, а яна сама як мастацкая рэч, якая існуе не толькі для таго, каб прачытаць, а якую хочацца зберагчы, захаваць на доўгія часы.

У. Юрэвіч:

— Цяпер модна паставіць кнігу на паліцу. Нават не прачытаўшы.

Бывае, канечне, што чалавек кніг не чытае, але ж за ім галінецца? Але, відаць, рана ці позна кніга ў доме далучае да сябе яе гаспадара. Не яго самога, дык—яго дзяцей.

Мае рацыю і У. Юрэвіч, які гаворыць аб сінтэзе мастацтва і літаратуры, аб іх узаемаўплыве, узаемаўзбагачэнні. А ці дае плен прымат ілюстрацыі над літаратурным тэкстам, імкненне адарваць яе ад зместу твора? Разам з тым, мастак кнігі ў значнай меры яе рэжысёр, інтэрпрэтатар. Важна адно, каб трактаванне было таленавітым, каб мастак разумее і адчуваў твор, яго дух і стыль...

Мастак—ілюстратар. Хто сёння афармляе беларускую кнігу, які дзе рыхтуюцца спецыялісты кніжнай графікі? Менавіта і пра гэта за «круглым сталом» шла зацікаўленая гаворка.

В. Жыжэнка:

— Сёння актыў мастакоў-ілюстратараў у нашым выдавецтве складае больш як 80 чалавек. Сярод іх трыццаць маладых мастакоў, якія толькі нядаўна скончылі Маскоўскі і Львоўскі паліграфічныя інстытуты, а таксама выпускнікі Беларускага тэатральна-мастацкага інстытута.

У выдавецтве «Мастацкая літаратура» даўно і плённа працуюць сталья мастакі А. Кашкурэвіч, Б. Забораў, Г. Паплаўскі, В. Шаранговіч, браты Басальгі, Шмат зрабіў раней для нашай кнігі і вельмі турбуецца за яе лёс зараз М. Гусеў. Выдатным анімалістам з'яўляецца В. Ціхановіч, цудоўна афармляе беларускія казкі А. Волкаў. Выдавецтва даражыць такімі графікамі, як А. Лось і Н. Паплаўская, якія цудоўна афармляюць кніжкі для дзяцей.

Праўда, у апошнія гады няглядаецца адыход вопытных мастакоў з кніжнай ілюстрацыі ў станковую графіку. І таму выдавецтва рыхтуе сабе новыя кадры, актыўна прыцягваючы да работы творчую моладзь.

А. Кашкурэвіч:

— Змена пакаленняў у кожнай галіне чалавечай дзейнасці амаль заўсёды цягне за сабой пэўныя страты. Так адбываецца і ў жанры кніжнай графікі.

Гэта здарылася таму, што вопытныя, сталья мастакі сталі менш актыўна супрацоўнічаць з выдавецтвамі. Я маю на ўвазе такіх мастакоў, як Л. Асецкі, Г. Паплаўскі, В. Шаранговіч, Б. Забораў, якія шмат зрабілі для беларускай кнігі. Яны разумеюць матэрыял, які афармляюць, знаходзяць, так сказаць, у «тэксце» твора, добра ведаюць гістарычны і бытавы фон, на якіх разгортваюцца падзеі твора, володаюць высокім прафесіяналізмам.

Работа з кнігай патрабуе шмат агульных і спецыяльных ведаў, высокай адукацыі і высокай культуры...

Добра, што ў выдавецтвы прыйшла маладая змена—выпускнікі Маскоўскага і Львоўскага інстытутаў, яны маюць надзвычайную спецыяльную падрыхтоўку, але ж патрэбен час для таго, каб яны набраліся моцы, вывучылі культуру народа.

Я б сказаў, што і выпускнікам Беларускага тэатральна-мастацкага інстытута не хапае ведання жыцця, таго матэрыялу, які яны бяруцца ілюстраваць. У апошні час у кніжную графіку прыйшлі архітэктары, дызайнеры, жываліцы, мастакі па тканінах, мадэльеры. Яны ўнеслі ў кніжнае афармленне нейкі дызайнерскі падыход, часам кніга афармляецца прыблізна, умоўна, без глыбокага прачытання зместу.

Выпускнікі спецыяльных ВНУ ўмела канструююць кнігу, але ж часам іх ілюстрацыі не адпавядаюць сэнсу і зместу твора. Маладых аўтараў нельга папракнуць у недахопе прафесіяналізму—наадварот, ёсць нават майстэрства, але ж не хапае вобразнага мыслення, душы, не хапае ведання матэрыялу, за які яны бяруцца.

Прывяду канкрэтныя прыклады. Узяць хоць бы кніжку «Гуталерчавы хлопчык», якую аформіў В. Аланцёў. На адной з ілюстрацый—арыстакраты, мяркуючы па ўсіх аксесуарах, сьнедаюць на кухні, за сталом без абруса. (Зусім як сучасны студэнт!). Няведанне жыцця можа прывесці да такіх камічных сітуацый.

Альбо ў адной часопіснай ілюстрацыі Г. Скрыпнічкі да аповесці В. Быкава салдаты ідуць у разведку з прымыкнутымі да вінтовак штыкамі! Здавалася б, дробязь. А ілюстрацыя атрымалася фальшыва.

МАСТАЦКАЕ АБЛІЧЧА КНІГІ

(НЕКАТОРЫЯ ПЫТАННІ БЕЛАРУСКАЙ КНІЖНАЙ ГРАФІКІ)

Мастацтва беларускай кнігі, як пэўнай традыцыі, пачало складацца ў 20-я гады. Яго характэрнымі рысамі ў той час было тое, што ішло ад рэвалюцыйнага планата, ад «Вокна РОСТА» Маякоўскага, ад таго, што прынеслі ў мастацтва кніжнага афармлення мастакі горада рэвалюцыі—Ленінграда. Творча пераасэнсавваючы іх кніжную графіку, мастацкае аблічча нашай кнігі фарміравалі ў той час такія мастакі, як бацька і сын Дваракоскія, А. Тычына—і па сённяшні дзень адзін з нашых выдатных кніжных графікаў, М. Гусеў, В. Малкін, Г. Жмудзінскі...

У тым жа 20-я гады і на пачатку 30-х мастацтва кнігі перажыло даволі моцнае ўздзеянне канструктывізму, які хоць і перабольшваў чыста фармальны момант, нямаю даў кніжнай графіцы, бо вучыў пановаму працаваць са шрыфтом, пановаму арганізоўваць прастору кніжнага ліста, вокладкі, наогул прастору і аб'ём кнігі. Але, увабраўшы ў сябе найбольш плённыя моманты фармальнага пошукаў, мастацтва кнігі пайшло па шляху рэалізму. Рэалістычная школа атэвалася самай дзейснай, самай моцнай. Менавіта яна канчаткова ўсталявалася ў перадавыя і пасляваенныя гады.

Аднак наш падзвычай дынамічны час уносіць значныя карэктывы і ў традыцыі кніжнага мастацтва. Тут дзейнічаюць два моманты, два фактары, цесна паміж сабой звязаныя: па-першае, штогод у кніжную графіку прыходзяць маладыя мастакі, якія нясуць сваё, адметнае, народжанае эпохай НТР бачанне, сваё разуменне кніжнай графікі, па-другое—пашыраюцца тэхнічныя магчымасці кнігавыдання, мяняецца паліграфічная база. У паліграфію прыходзяць новыя машыны, новыя матэрыялы, новыя спосабы друку, што пашырае магчымасці мастакоў, падводзіць іх да новых прынцыпаў афармлення. Але выдавочна, што і новыя паліграфічныя базы, і рост тыражоў, і новыя прынцыпы афармлення нараджаюць і новыя праблемы ў галіне мастацтва кнігі. Прэстыжнасць кнігі не толькі як літаратурнага твора, але і як рэчы, як эстэтычнай самацэльнасці, відаць, не магла не нарадзіць і спрэчных пытанняў.

Мы, напрыклад, вышэй адзначалі, што беларускія кнігі атрымліваюць высокі ўзнагароды на розных выстаўках, конкурсах, кірмашах. Пра што гэта сведчыць? Пра агульны стан нашай кніжнай графікі, агульнае яе аблічча ці толькі пра магчымасці выдавецтваў і паліграфістаў? Як афармляюцца звычайныя, не выставачныя кнігі? Якія сёння існуюць узаемаадносіны паміж аўтарам кнігі і яе мастаком? Як спалучаецца сучаснае мысленне мастака-графіка з нацыянальнай традыцыяй? Якое становішча ў галіне афармлення дзіцячай кнігі, дзе малюнак і наогул усё афармленне адгрываюць ролю не меншую, чым сам тэкст?

Гэтым пытаннем была прысвечана сустрэча за «круглым сталом» у рэдакцыі газеты «Літаратура і мастацтва», у якой прынялі ўдзел мастакі: У. Ба-

Не хачу сказаць, што ў нас няма прыкладаў такой садружнасці. Паглядзіце, як таленавіта аформлена, я б сказаў, эржысравана унікальная кніга «Я з вогненнай вёскі...» мастаком А. Кашкурэвічам. Фотадакументы падаюцца ў ёй тактоўна, да месца і не выступаюць на першы план. Тое самае можна сказаць і пра афармленне «Фаўста».

Ілюстрацыя не павінна выступаць на першы план, «забіваць» змест.

Нешта я не прыпомню ўдалых ілюстрацый да прозы В. Быкава. Відаць, нашы мастакі не могуць «адолець» філасофію яго твораў, іх глыбінны змест.

В. Жыжэнка:

— Чаму? Графічныя лісты Г. Паплаўскага, зробленыя, праўда, не для нашага выдавецтва,—вельмі ўдалыя, яны прыняты як самастойныя творы на Усеагульную выстаўку, прысвечаную 60-годдзю Саветскай краіны.

У. Юрэвіч:

— А вазьміце «Мора Герадота» П. Місько. Кніга так шыкоўна аформлена, што яе нават у рукі ўзяць боязна. Мастак П. Драчоў папрацаваў шмат і плённа, але ўсё ж малюнку ўспрымаюцца як станковыя работы, асобныя ад кнігі.

На маю думку, шэра, нецікава аформлена мастаком Б. Заборавым вокладка рамана І. Чыгрынава «Апраўданне крыві». Відаць, мастак не прачытаў твор глыбока, удумліва.

Альбо тая ж кніга «Рабінзон Круза», пра афармленне якой шмат гавораць. Я не лічу, што гэта выданне арыгінальнае, лепшае за тое старое, класічнае...

Н. Паплаўская:

— Я не магу з гэтым пагадзіцца. Хачу яшчэ раз напамніць, што чым больш таленавіты твор, тым больш існуе яго мастацкіх трактовак. І мы павінны больш давяраць мастаку, асабліва, калі ён таленавіты. Я лічу, што кніжка «Рабінзон Круза» аформлена таленавіта і самастойна. А гэта, бадай, галоўнае. Тут ёсць мастак са сваёй пазіцыяй, сваім бачаннем.

Вядома ж, што існуе рознае прачытанне аднаго і таго ж твора. Нярэдка добры мастак «падымае» твор, паглыбляе яго. Кніжка і сама—па сабе—каштоўнасць, асабліва прыгожа аформленая і добра

У. Юрэвіч, Р. Шапавалава, А. Кашкурэвіч, Н. Паплаўская, В. Шаранговіч, В. Жыжэнка.

вая. Не верыш мастаку, што ён прачытаў магарыял.

В. Шаранговіч:

— Мне думаецца, амаль усе маладыя мастакі, якія прыходзяць у кніжную графіку, маюць добрую прафесійную падрыхтоўку, ня мала сярод іх таленавітых. Бось кніжка «Мой дзень», ядрэнна аформленая студэнткай 4 курса нашага інстытута Я. Зельскай...

Н. Паплаўская:

— Толькі не трэба захвальваць маладых. Бо вельмі часта прафесійным мастацтвам яны валодаюць, а свайго бачання яшчэ не набылі і капіруюць «вялікіх». Многім з іх не хапае самастойнасці. А без самастойнага бачання свету мастака яшчэ няма. Гэта не віна маладых, а іх бяда. Трэба часцей нагадаць: «Ты капіруеш вядомага мастака», а не хваліць: «Галент, выдатны мастак», калі мастак, па сутнасці, яшчэ не сфарміраваўся. Гэта пойдзе маладому мастаку толькі на карысць.

М. Гуціеў:

— Згодзен з тым, што нашы маладыя мастакі яшчэ не могуць сапернічаць са сталымі. Але ж стаўленне мастака—працэс працяглы. І нельга ад учарашніх выпускнікоў патрабаваць скараспеласці. Пакуль пачынаючы мастак знойдзе свой почырк, не грэх і капіраваць. Яблыка і тое павінна выспець.

В. Шаранговіч:

— Бяда маладых у тым, што ядрэнна падрыхтаваны прафесійна, яны мала ведаюць культуру народа, беларускую літаратуру, асабліва сучасных аўтараў.

В. Шматаў:

— Тут ужо гаварылі, што ў кніжную графіку прыйшла моладзь, якая ўнесла нейкі разнабой у афармленне. Не хачу сказаць, што віна за гэта кладзецца на ўсіх маладых. Плённа працуюць некаторыя маладыя мастакі. Яны добра заявілі аб сабе. Сярод іх Савіч, Кулава, Славук, Лапіцкая. І калі выдавецтва здолее замацаваць гэтыя кадры—будзе добра.

Але ж не магу не назваць і тых, хто нецікава, дрэнна працуе над афармленнем мастацкай кнігі. Паглядзіце, як непісьменна, не ў традыцыях нашага мастацтва аформіў У. Даўгань такую патрэбную і добрую кніжку, як «Песня—душа народа» Рыгора Шырмы. Нецікава аформіў Р. Фралоў «Аповесці» Э. Самуйлёнка, а маладая мастачка І. Лобан—зборнік артыкулаў пра Бягдановіча «Шлях паэта».

Вядома, пастава партыі аб рабоце з творчай моладдзю вастаянна пацвярджае нас на беражлівасць ствядленне да маладых талентаў, якія трэба царліва выхоўваць, падтрымліваць, нацэльваць на авалоданне духоўных здабыткаў народа.

У дадзеным выпадку нельга забываць, што моладзь, якая прыйшла ў беларускую кніжную графіку—не заўтрашні дзень, ёй працягваць традыцыі нашага выяўленчага мастацтва.

Так, моладзі яшчэ нестасе вопыту, кругагляду—пра гэта спраўдліва гаварылі некалькі ўдзельнікі сустрэчы—але віданочна адно: маладая змена ўвогуле таленавітая, прафесійна падрыхтаваная.

Стаўленне мастака—працэс складаны, працяглы і патрабуе да сябе шмат увагі. А бось яе, часам, і нестасе. Узьць хоць бы падрыхтоўку кніжных графікаў. Відаць, наспела пытанне аб адкрыцці ў Беларускай тэатральна-мастацкім інстытуце аддзялення кніжнай графікі.

Або ўзяць такі аспект. Па сутнасці, нашы мастакі кнігі працуюць абасоблена, не выходзячы за сцены свай творчай «кухні». Асабліва гэта перацікавае маладым. Выправіць такое становішча магла б, відаць, секцыя кніжнай графікі пры Саюзе мастакоў БССР, якой дасюль няма і якая магла б узьць на сьбе наладжванне выставак, творчай вучобы, абмену вопытам і г. д.

І яшчэ. Хто і як павінен быў бы наладзіць трывалы сувязі паміж маладымі мастакамі і пісьменнікамі? Не сакрэт, што сувязі гэтыя вельмі слабыя, што мастак-ілюстратар, бывае, сустракаецца сам-насам з кнігай пэўнага аўтара, не ведаючы ні яго творчасці, ні яго мастацкага крода. А гэта прыводзіць да пэўных выдаткаў у рабоце над афармленнем твора.

Традыцыі і сучаснасць. Паняцці вельмі ёмістыя. Якое месца яны займаюць у афармленні нашай кнігі, як суіснуюць, як тыя ж традыцыі трансфармуюцца ў сучасных умовах? Гэта таксама стала прадметам гаворкі за «круглым сталом».

Як адзначыў В. Шаранговіч, многія кнігі не маюць пакуль адметнага аблічча, якое б несла рысы менавіта нашай беларускай кнігі. Ёсць такое паняцце, як літоўская, эстонская кніга. У нас жа часта па афармленню цяжка ўявіць, дзе выдадзена кніга. А менавіта па афармленню чытач павінен пазнаць, як кажучы, і край, і звычай.

Гэту думку падтрымалі В. Шматаў і У. Басалыга, якія гаварылі, што адчуваецца вялікая патрэба ў спецыяльнай тэарэтычнай працы, якая б падсмава-

ла тое істотнае, што зроблена за ўсю гісторыю беларускай кніжнай графікі, тэарэтычна абгрунтавала б усе аспекты традыцыйнасці ў кніжным мастацтве.

Мабыць, няўвага да традыцый прыводзіць да захалення некаторымі мастакамі, асабліва маладымі, элементамі фармальнага афармлення, адарванага ад зместу твора.

У. Басалыга:

— Калі мастак не разумее твора, яго духоўнага зараду, з'яўляецца нейкі абстрактны, дызайнерскі падыход да афармлення. Узьць, напрыклад, зборнік П. Панчанкі «На пазычным небасхіле» і кнігу вершаў А. Русецкага. Ніколі не здагадаешся па вокладках, што гэта пазычныя кнігі. А, скажам, на вокладцы кнігі вершаў М. Танка пра нашага сучасніка намалевана на чорным фоне гусінае пяро... (!)

В. Шматаў:

— Замест вобразнасці пачалася гульня ў шрыфты. Лініі, кругі, геаметрычныя фігуры, цэлафаніраваная вокладка робяць кнігу халоднай, сухой.

В. Шаранговіч:

— Ніхто не супраць дызайна ў афармленні навуковай, тэхнічнай, масава-палітычнай літаратуры, але ж у апошнія гады дызайнерскі падыход стаў вельмі шырока ўжывацца пры афармленні мастацкай літаратуры. Такі падыход падмяняе прадметнасць, часта не адпавядае духу твора.

Паняўна, катэгарычнасць тут не дасць плёну. У кожным асобным выпадку можа быць свой падыход да афармлення канкрэтнай кнігі, прынамсі, неабходна і мастацкае канструяванне кнігі.

М. Ганчароў:

— Павінен выступіць у абарону дызайна. Тут справядліва адзначалася, што дызайн, мастацкае канструяванне, шырока ўваходзіць у афармленне нашых кніг. Гэта вялікі крок наперад у нашым кнігавыданні. У 50-я гады мы наогул не ўмелі канструяваць кнігу. Асобныя карцінкі яшчэ не ствараюць кнігу. Тут гаварылі пра тое, што кніга «Я з вогненнай вёскі...» — добра зрэжысавана мастаком. Дык гэта і ёсць добрае канструяванне. Нашы кніжкі сталі лепш арганізаванымі, больш цэльнымі, нават тыя, што выдаюцца зусім без ілюстрацый.

Нельга з гэтым не пагадзіцца. Удзельнікі сустрэчы шмат гаварылі пра афармленне дзіцячай кнігі. І гэта заканамерна, бо менавіта кнігі для дзіцей не ўяўляюцца без яркай, малюўчай вокладкі, цікавых малюнкаў, сакавітых фарбаў. Ні ў якой іншай кнізе афармленне не мае такой эмацыянальнай і сэнсавай нагрукі, як у дзіцячай.

Л. Арабей:

— Што павінна быць сапраўды прыгожай, дык гэта дзіцячая кніжка. Яна выхоўвае ў дзіцяці густ, акуратнасць, беражлівасць да рэчы наогул.

Кніжкі для дзяцей, на мой погляд, пачалі выдавацца горш. На дрэннай паперы, з невыразнымі карцінкамі, у мяккай вокладцы.

Бось тут прэтэнзіі, мусіць, трэба адрасаваць і выдаўцам і яшчэ ў большай ступені — нашым паліграфістам.

В. Вітка:

— Крыўдна за афармленне «Буквара», выдатна складзенага Анатолям Клышкам. Выданне «Буквара» — з'ява нашай нацыянальнай культуры, якой мы павінны ганарыцца. Гэта кніжка павінна быць эталонам і па метадзе, і па выяўленчым афармленні.

Пэўна, і «Буквар» быў бы прыгажэйшым, калі б у выдавецтве «Народная асвета» параіліся з вопытнымі мастакамі. Выдавецтвы часам занадта легкадумна эксперыментуюць. Шмат губляе кніга, калі афарміцель і аўтар разыходзяцца ў мастацкіх поглядах і густах. Бось і выходзіць, што няўдачу кнігі, таксама, як і поспех, аўтар дзеліць з мастаком. Асабліва гэта крыўдна для дзіцячай кніжкі.

В. Жыжэнка:

— Мы вельмі хацелі б, каб дзіцячая кніжка выпускалася толькі ў цвёрдай вокладцы. Ды на паліграфкамбінаце няма пакуль што спецыяльнай машыны для такой аперацыі. Хацелася б, каб дзіцячая кніга друкавалася на паперы вышэйшых гатункаў, яркімі фарбамі. Але ж гэта не заўсёды ад нас залежыць. Ёсць і аб'ектыўныя прычыны недахопаў у кнігадрукаванні.

Р. Шапавалава:

— Бось тут гаварылі, што кнігі для дзяцей выдаюцца на дрэннай паперы. Але ж не сакрэт, што пакуль паперу даводзіцца эканоміць. Таму мы нярэдка камбінуем друкаванне кніг, якія багаты на ілюстрацыі: робім каляровыя ўклейкі, аддрукаваныя на лепшай паперы. Бывае, што даводзіцца і спрашчаць афармленне, бо мы не можам змяніць тэхналагічны

працэс. Мастацкая літаратура выдаецца на тых жа паточных лініях, што і іншая, у якой не прадугледжана каляровых ілюстрацый.

Але ж, нарэшце, не ад гатунку паперы залежыць мастацкае афармленне кнігі. Цікава аформіць кнігу можна на любой паперы.

Тут усе гаварылі пра работу мастакоў, але ж дарогу ў свет кнізе пракладваем мы, паліграфісты. І тыя ўзнагароды на конкурсах — дыпламы, медалі — адзнака і нашай працы. Напрыклад, вокладка кнігі «Рабінзон Круза», рабілася на камбінаце ўручную, лепшымі майстрамі.

У. Юрэвіч:

— Дзіўна, для якой мэты гэта зроблена? Спецыяльна для выстаўкі? Я думаю, што ўсе кнігі трэба выдаваць на высокім паліграфічным узроўні, каб не было паміж імі розніцы. Атрымліваецца, што адным выданнем аддаецца і лепшая папера, і фарбы, і над ілюстрацыямі працуюць самыя вопытныя мастакі. Другія выдаюцца на ўзроўні «шырспажыву».

В. Жыжэнка:

— Мы б хацелі, каб усе нашы кнігі выпускаліся самым лепшым чынам, каб кожная з іх магла прэтэндаваць на ўзнагароду. Але пакуль што для гэтага няма рэальных магчымасцей. Таму мы выпускаем кнігі — узоры, якія прадстаўляем на конкурсы.

М. Ганчароў:

— Мы спецыяльна плануем выпуск палепшаных выданняў. Якіх? Перш за ўсё гэта таленавітыя літаратурныя творы, якія набылі вядомасць у шырокага чытача. Вырасце гэта не адзін чалавек, а мастацкі савет Дзяржкамвыда БССР. Разам з тым, відаць, напрокі ў тым, што ў такі спіс палепшаных выданняў трапляе больш кніг на гістарычную тэму, твораў сусветнай класікі, чым сучасных аўтараў, трэба прызнаць справядлівымі. Такое становішча будзем выпраўляць.

Якія кнігі трэба выпускаць палепшаным выданнем, а якія — не, і наогул ці справядліва такая практыка? На гэтае пытанне, відаць, нельга даць адзначнага адказу. Думаецца, што выпуск выстаўчых кніг не павінен быць самамэтай. Гэта, як правіла, вядзе да неапачаднага выкарыстання і паперы, і працы, і сродкаў. Можна, відаць, пагадзіцца з думкай, выказанай на сустрэчы, што якасць афармлення залежыць не ад якасці паперы. Тут варты нагадаць вельмі прыгожыя, эстэтычна выданыя маскоўскія паліграфістамі вершы Бёрнса, «Запіскі палігнічага» Тургенева, некаторыя раманы Гюго, Флабэра і інш. Трэба на справу глядзець рэальна. Пакуль што не ўсе кнігі мы можам выпускаць у самым узорным мастацкім паліграфічным афармленні. У інтэрв'ю стварылі Дзяржкамвыда БССР В. Студзінка, якое ён даў «Комсомольской правде» у ліпені гэтага года, прама гаворыцца, што «наша выдавецкая палітыка заключаецца ў тым, каб на магчымасці разумней і больш эканомна выкарыстоўваць тое, што мы маем... Усюды, дзе гэта магчыма, мы адмовіліся ад лішак у афармленні...»

Такім чынам, дыферэнцыраваны падыход да выдання кнігі, на нашу думку, апраўданы. Іншая справа, што ў нас яшчэ не вельмі дасканалы крытэрыі ацэнкі тых ці іншых літаратурных арыгіналаў. І, часам, выдаюцца шыкоўна, з вялікімі затратамі нецікавыя творы.

Удзельнікі «круглага стала» закранулі і пытанні ўзаемасувязей: мастак — выдавецтва — паліграфія. Не сакрэт, што мастацкае аблічча кнігі вельмі ў многім залежыць ад паліграфіі, дзе ў канчатковым выглядзе ўвасабляецца задума і мастака, і мастацкага рэдактара выдання. Праўда, бывае, што выдатная работа вопытнага майстра-графіка не «глядзіцца» потым у кнізе з-за нізкага паліграфічнага выканання. Пра гэта, у прыватнасці, гаварыў М. Гуціеў.

Як адзначылі В. Жыжэнка і Р. Шапавалава, у апошні час такіх выпадкаў становіцца ўсё меней. Маюцца творчыя кантакты, сувязі паміж выдавецтвам і паліграфістамі. Разам абмяркоўваюцца планы і тэхналогія выканання кожнай кнігі. Дарэчы, паляпшаецца наша паліграфічная база. Устаноўка электроннага фотадзіяліцеля дае магчымасць больш якасна друкаваць каляровыя ілюстрацыі, на камбінаце імя Я. Коласа манцёрка паточнай лініі «Кніга» для афарбоўкі абрэзаў блока кнігі з трох бакоў. Ёсць рашэнне аб будаўніцтве пад Мінскам фабрыкі каляровага друкавання.

Натуральна, што на адным пасяджэнні «круглага стала» немагчыма было закрануць усе аспекты, звязаныя з такой вялікай праблемай, як мастацкае афармленне кнігі. Ды і па закранутых пытаннях, відаць, ёсць і іншыя меркаванні.

Думаецца, што гаворка на гэтым не закончыцца, што мастакі, мастацтвазнаўцы, выдаўцы, пісьменнікі — усе, хто зацікаўлены ў тым, каб кніга наша была лепшай, выкажуць свае меркаванні на старонках «Літаратуры і мастацтва».

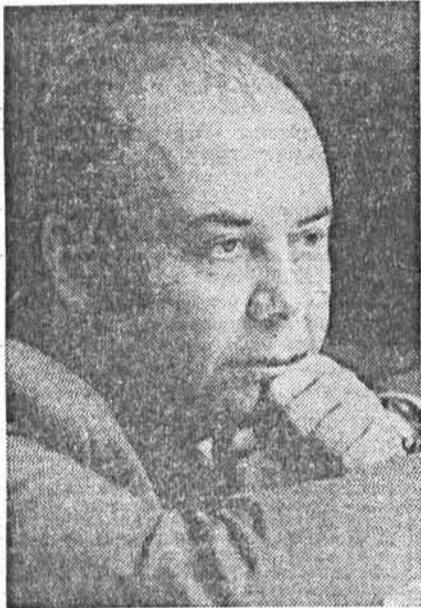
Р. БАКУНОВІЧ.

В. Вітка, У. Басалыга, Л. Арабей, М. Гуціеў, Я. Сіпакоў, В. Шматаў, М. Ганчароў.

ДУМАЮ, не перабольшу і не вельмі памылюся, калі скажу, што творчасць Пятруся Макаля, які працуе ў літаратуры ўжо больш дваццаці гадоў, будучы сама па сабе з'явай глыбока індывідуальнай і непаўторнай, у многім тыповая для развіцця сучаснай нашай паэзіі. Гэта своеасаблівая анталогія яе духоўных і эстэтычных пошукаў і цепакоў.

Вакол кнігі «Акіно» ў 1968 г. на старонках «ЛіМа» завязалася адна з востраейшых літаратурных дыскусій 60-х гадоў. Паэта і некаторых яго калег абвінавачвалі ў неарганічнасці майстэрства, у раз'яднанасці эстэтычнага і маральнага ў паэзіі, вузкасці тэматыкі і інш. Трэба

сказаць, што крытыка ў некаторых закідах мела рацыю. Недастаткова ўлічвала яна адно: паэзія 60-х гадоў актыўна, напружана, часам залішне шумліва, экспрэсіўна, шукала — шукала новы змест і новыя формы.

П. Макаль — асабліва. Ягоны «Першы след» (так зваўся першы зборнік вершаў — 1955 год) ужо выветрыўся з памяці. І не толькі ў чытачоў. З тае пары ў п'ядаўшою кнігу выбранага ўвайшлі толькі лічаныя вершы. Самыя лепшыя. Напрыклад, «Сустрэча з братам». У Закарпаце, на магілу да помніка загінуўшаму ў вайну брату, прыехаў разам з сябрамі паэт — з паклонам «ад далёкіх гродзенскіх прысад».

А ён рукою нас прывітаць не можа:
Трымае зброю воіна рука,
Бо чые ён
За морам брэх вароны
І палец не адводзіць ад нурка.

Логіка думкі — сапраўды паэтычная. Ужо ў гэты час П. Макаль выявіў густ да мастацкага пошуку, да ідэйнага ўзбагачэння сваёй паэзіі. За фактам стаяла абгаўльненне.

Добры верш «Гамоняць калосці», прасторны свет адкрываецца ў ім:

**Гамоняць калосці,
Шугаючы хваллямі,
З блакітнымі высямі,
З сінімі далямі...**

Гэта ўбачана паэтам, сялянскім сынам...

Найбольшая ўдача чакала П. Макаля там, дзе ён не адступаў ад праўды, грунтаваўся на ўласным вопыце, як, скажам, у вершах «Маё маленства», «Святло». Ён успамінае сваю Радзіму — давераснёўскую Беласточчыну, плач па-стуховага ражка, дарогу, «якая вяла з бацькоўскай хаты ў батракі...».

Следам за першай кнігай выходзяць другая («Вятрам насустрач» — 1958 г.) і трэцяя («Вечны агонь» — 1960 г.). Аўтар пісаў пра тое, што і ўсе. Ён імкнуўся расказаць аб велічным поступе нашай дзяржавы, славіў творчую працу савецкіх людзей, барацьбу за мір, апяваў каханне. Але значнага якаснага росту яны не паказалі. Бракавала сваёй унутранай тэмы, асабістага падыходу. Хоць асобныя вершы былі вельмі ўдалымі.

поспехамі і дасягненнямі. «Сёння нас да нябёс усё вышэй зямля ўзнімае. Неба — мошчаны зорамі брук — хутка ляжаш пад ногі прахожым...» Гэта — з кнігі «Вечны агонь» (1960). Там былі і такія радкі:

**А я...
Я на зямлі стаю,
Зусім маленькі ростам,
Ды галавою дастаю
Да яснай зоркі проста!**

Гэта былі першыя гады асваення космасу, пачатак «касмічнай эры», актывізацыя навукова-тэхнічнай рэвалюцыі, і ў святле гэтых маштабных з'яў па-іншаму сталі бачыцца праблемы чалавека. Яны запатрабавалі ўнутранай перабудовы, новай паэтыкі, больш таго — новай навіцы.

П. Макаль, дарэчы, валодае пахваль-

Тэзіс ІНТЭЛЕКТУ

Напрыклад, «У паход», — верш, у якім па-сапраўднаму паэтычна перададзена пачуццё адказнасці, глыбока ўсвядомленае савецкім салдатам: «Не, не ад ранца прыліпае кашуля да плячэй маіх. Сягоння цэлы свет, я знаю, абаяраецца на іх». Які ёмісты, насычаны і эстэтычна перспектывны вобраз!

У пазнавальным і эстэтычным сэнсе творчыя абсягі паэта былі досыць сціплыя. Яму шкодзіла інфармацыйнасць, статычнасць. Новыя якасці мастацкай думкі накапліваліся спакваля. Існавала памылковае пераконанне (тады, а часткова нават і цяпер), што ў лірыцы, у адрозненне ад эпаса і драматургіі, не можа быць канфліктнасці. Аказалася, што гэта не так. Жыццё прымушала задумвацца, ставіць, хай сабе пакуль што ў агульнай форме, пытанні: «Гранітныя каменні кропля дробіць — чаму ж глядзець на кроплю, як на дробязь?» Не цяжка зразумець: гаворка ідзе пра чалавечую асобу.

Грамадзянскасць і бесканфліктнасць у лірыцы — рэчы несумяшчальныя. Ісціна гэта ўсё глыбей адкрывалася ў неабвержымасці свайго значэння.

Паэт праз сваё асабістае перажыванне хацеў перадаць сацыяльна-грамадзянскі рост асобы савецкага чалавека на глебе пашырэння сацыялістычнай дэмакратыі, умацнення сувязей з грамадствам і яго велічнымі справамі — палітычнымі, вытворчымі, навукова-тэхнічнымі

ным уменнем маўчаць, не друкавацца, калі бачыць, што напісанне яго не задавальняе, што па-ранейшаму працаваць нельга, ці, правільней, не трэба. Ён, відаць, адчуў вычарпанасць ранейшай сваёй манеры.

Новае ў паэзіі П. Макаля не адразу было зразумета. «Стаў паэт на хадзілі, — пісаў адзін з яго калег, — і абвясціў урачыста: «Глядзіце, вось які я волат! Галавою дастаю да яснай зоркі проста!» Наіўна і смешна. Гэта літаратурчыня. Мноства паэтаў яшчэ да П. Макаля галавамі зоры даставалі. Крытыку турбавала, што назіццю Макаля пакідала прастата і душэўнасць. А сам ён думаў пра іншае, пра новыя дарогі... Адносіны да свету становіліся ўсё больш зацікаўленымі, радок робіцца больш энергічным.

Поспехі маладых паэтаў канца 50-х — пачатку 60-х гадоў у многім залежалі не толькі ад вывучэння самога жыцця, але і ад інтэнсіўнасці мастацкіх пошукаў, арганічнага засваення і ўдалага выкарыстання разнастайных форм і прыёмаў раскрыцця ўнутранага свету чалавека. Паэзія асвойвае асацыятыўную вобразнасць, сімваліку, умоўнасць. Перажыванне робіцца інтэнсіўным, нават з пэўнымі перахлёстамі: «я — даждавая кропля...», «я — нафта...», «я — акіян...».

Пасля выхату чацвёртай кнігі «Круглы стол» (1964) крытыка ў адзін голас сказала: «Макаль стаў пісаць інакш». Яна мела рацыю. Шмат у чым змяніўся

характар вобразнасці, узрасла яе канкрэтнасць, пластычнасць, эмацыянальнасць. Узбудзілася метафара.

Адзін з цікавых вершаў кнігі — «Футбол», верш-прытча, узор шматпланавай лірыкі, з пэўным асацыятыўным напаўпеннем. Перапоўнены стадыён паэт параўноўвае з раскрытым кавуном («і вось-вось, здаецца, як зярнятка, выпырніць балельшчыкі з трыбуны»), футбольны мяч пагадвае зямны шар. Ідзе гульня. І паэт выступае супраць бяздумнасці, безадказнасці, калектыўных псіхозаў, калі знікае чалавечая пільнасць.

Паэт высокай думкі аб чалавеку і яго прызначэнні. «Адбіткі пальцаў» чалавека на ўсіх вышэйках стваральнай працы.

Па чалавечай далоні ён прарочыць наступны лёс зямлі. Падобныя матывы хорама чыталіся ў кантэксце кнігі А. Куляшова, М. Танка, Э. Межэлайніса, А. Вазнісенскага і іншых паэтаў.

Узмацненне «я» вяло за сабой паскораны працэс станаўлення яго творчай індывідуальнасці. Паэзія Макаля набыла сучаснае гучанне. З сённяшняга ён рабіўся сучасным, бо выходзіў на важныя, сацыяльна важкія праблемы народнага жыцця, грамадскай свядомасці, на тое, што найбольш хвалявала чалавека.

Хацелася б выказаць адно назіранне: нягледзячы на характэрную некаторым вершам маналагічную форму, лірычнае «я», лірычны герой з уласцівымі для яго біяграфічнымі рысамі (пададзенымі хача б сумарна) у паэзіі Макаля амаль не відзеў. Яго «я» вельмі абагульненае, яно імкнецца змясціць турботы ўсёй планеты.

П. Макаль у адным з артыкулаў пачатку 60-х гадоў назваў наш век векам думкі. Такі вывад вынікаў з сацыяльнага аблічча часу: «рэактыўныя хуткасці скарацілі адлегласці паміж кантынентамі і народамі. Аднак яшчэ больш акрэсліваўся водападзел паміж двума сусветнымі лагерамі, паміж двума светамі. З аднаго боку — праграма небывалага росквіту грамадства. З другога — пагроза ядзернай катастрофы. У гэтым адна з галоўнейшых супярэчнасцей эпохі. У гэтым крык часу. Быць ці не быць?»

Праз своеасаблівасць часу паэт хоча зразумець яго веліч, поступ наперад, выразіць яго ўнутраныя працэсы, зрабіць іх сваім асабістым адчуваннем. Так ён асэнсоўвае тэму Кубінскай рэвалюцыі — свабоды, свята «з кабурой на паяску» («Кубінскі танец»).

Гаворачы ў адным са сваіх артыкулаў пра А. Пысіна, П. Макаль перш за ўсё адзначыў маштабнасць яго паэтычнага мыслення, якая вынікае не з моды, а грунтуецца на імкненні асэнсаваць складанасць часу, памагчы свайму сучасні-

«...УВАГІ ВАРТЫ ПОШУК»

Данута Бічэль-Загнетава, паэтэса чужына, шчодрая на ўражанні, жыве ў пастаянным роздуме, трывозе пра лёс сваіх равесніц. Трывога гэтая гучыць і ў яе зборніку «Ты — гэта ты».

«Хіба я не сучасная жанчына? А вось маёй адсталасці прычына — прыёмны мой пакой, мей дзяржава — кухня...» Як працяг гэтых разважанняў — верш «Роздум». Сучасны не той, хто «марыць пра модныя транты», а той, каму «сорамна быць спакойным у неспакойным веку», — сцвярджае паэтэса.

Лірычная геранія Д. Бічэль-Загнетавай — не пасіўная сузіральніца са сваёй го гняздзечка: «каханы, кухня, дзеці». Гэта — абаяльная актыўнасцю паводзін, актывальнасцю разважанняў жанчына.

У кнізе тры раздзелы — «Гарадскія вуліцы», «Вясковыя сцяжыны», «Водар і

шюлак», але ва ўсіх галоўнае — праблема маральнага ўдасканалення чалавека. Верш «Кантрасты» асуджае абыякавасць чужыны, якая і кроку не зробіць — чакае, «што прадыктуе дыктар». Аўтар выводзіць асуджэнне праз супроцьпастаўленне. І зусім па-іншаму вырашаецца гэтая праблема ў «Вясковых сцяжынах», у вершы «Адкрыты шлях у свет вясковай славы...». Тут наадварот — праз аднасць выжываецца недахоп:

**Шчаслівы люд —
на відавочны кожны крок і рух.
Не таі — падкажуць;
выпраўляй свой блуд.**

Сапраўды, знешні бок горада і вёскі згляджаецца, а вось унутраны, псіхалагічны захоўвае адрознасць.

Праз прызму «горада» і «вёскі» пераканаўча адлюстравана тэма мінулага і сучаснага. У вершы, прысвечаным Гарнавым, эпітэты гарадскога каларыту: «грукатлівыя скрыжаванні», «шэрыя

сходкі», — трымаюць на сабе інфармацыйную і ідэйную нагрузку. У нашым уяўленні паўстае той горад, дзе жыве памяць пра героя.

Зноў тая ж тэма, але ў іншым плане, у вершах «Дзедавы былі», «Малочная рака». Афарбаваная метафарычнымі вобразамі-малюнкамі: туману, які нібы «злізлі каровы»; святання, якое «сонна церушыцца на зямлю», вадаспаду «пейнага сырадою», — яна набыла праўдзівасць дзякуючы трапнай падачы малюнкаў вёскі.

«Сцяжынка простая да мудрасці народа», — гаворыць паэтэса. Простая для тых, хто ўмее гэтую мудрасць адшукваць, заўважыць. Добрая адзнака стала-га паэтычнага майстэрства бачыцца і ў тым, што аўтар не баіцца пайсці насуперак некаторым трафарэтным уяўленням. Возьмем, напрыклад, верш «Паветраны замак». Само словазлучэнне «паветраны замак» стала фразеалагізмам, а вось радкі верша:

**Яні каханы шчодры!
Паветраныя вёдры,
стол, лавы і палаты —
выгодней, бы ў палаты.**

У шчасці, у блудзе
займай любы паверх.
Каменны ападзе —
Паветраны — наверх.

Хіба не трапляецца ў нас такіх летуценнікаў, у якіх па падобнаму прыняццю будзеца жыццё?

Праўда, сустракаюцца ў зборніку калі-нікалі стандартныя думкі, зацёртыя параўнанні: «Гаршкі, збанкі паселі спаць на плоце», «зямля паскрыпвала на смольнай восі...». Цяжка пагадзіцца і з такім параўнаннем: «На досвітку ад холоду дрыжыць, бы кацянятка, горад мой любы. Як самаўпэўнена басуюць трубы!» Калі такая пшчотнасць ва ўспрыманні, то не трэба гэтага індустрыяльнага басу. Ці наадварот...

Невыразна гучыць і верш «Калыханка лесу». Аўтар, відаць, паглыбіўшыся ў свае пачуцці, забылася, што чытач можа не трапіць у сугучнасць яе настрою і згубіць паслядоўнасць думкі.

Хацелася б, каб паэтэса заўсёды кіравалася сваім жа правілам: «Не выпадковаым словам ткаць аснову. Напружанай улагі варты пошук».

Алена РУЦКАЯ.

Слонім.

ку «адказаць на пытанне, як жыць, каб быць вартым прызначэння». І ў самага Макаля ўсё галасней гучыць тэма чалавечага сумлення, тэма праўды («Сікей-рас»), рэзка павышаецца каэфіцыент мастацкага абагульнення. Паэзія А. Куляшова працягвае руку «з двацца-тага ў трыццатае стагоддзе». Падобны душэўны рух выказвае герой П. Макаля: «Мае радкі — працяг маёй рукі, якой мне столькі рук пашісць трэба».

Своеасабліваць «Круглага стала» вельмі дакладна адчуў Г. Бураўкін, які перш за ўсё адзначаў інтэлектуальнасць паэта. «Яна, безумоўна, не ў тым, — пісаў ён, — што П. Макаль доволі часта і свабодна аперыруе імёнамі Бетховена, Баха, Шэкспіра, Гамера, Галілея. Яна ў тым, што паэт стараецца ў кожным вершы думаць, аналізаваць, стараецца асэнсоўваць кожную драбніцу жыцця. Імкненне да роздому заўсёды прываблівае, а калі яшчэ бачыш і ўменне мысліць шырока і пэўна, дык, я думаю, ёсць падстава радавацца».

У гэты час (1962) быў напісаны цікавы верш «Мера», у якім аўтар беглым штрыхом робіць накід сучаснай папара-мы свету, «безразмернага» веку, як ён яго называе (хоць, відаць, не зусім уда-ла).

У зборніку «Круглы стол» паэт узімае голас супраць мяшчанскага быту, які абмяжоўвае чалавечыя магчымасці. Гэта тэма будзе замацоўвацца ў наступных кнігах і ў першую чаргу — у «Акне» (1976).

Кніга «Акно» (менавіта кнігал) — рэз падзвычай цэласная, праблемная, падкрэслена антрапалагічная. Яе эпіцэнтр — чалавек, яго змяносе існаванне, яго сучаснасць і будучыня.

Вышыня крытэрыяў, ідэйны маштаб, значнасць і маральная насычанасць абагульненняў, — усё гэта было ў кнізе. Яна гаварыла пра інтэнсіўнасць інтэлекту паэта.

Няўжо мы толькі намяні ў фундамент,
Каб іншыя дабудавалі гмах,
Каб здолелі вышынны дах панлаці?...
Але ж і мне не потым,
а цяпер,
Таварыш бог,
адрэж анраец шчасця
І долю чалавечую адмер!

Міжвольна спыняешся на радках, якія, здаецца, выдыхнуты паэтам адразу, за адзін раз: «Яснасі, яснасі, яснасі! — хочацца па-цвярозаму яснасі — часнай уласнасці незакіланнага розуму». Або: «Сплю ў каменным сховішчы кватэры. Але што там бухае, як цэп? Хто так гулка стукаецца ў дзверы? Гэта ты, паслан-нік поля—хлеб». Мне думаецца, што ў індывідуальным вопыце П. Макаля адлюстравалася душэўная прага яго сучаснікаў, «грамадзян ХХ стагоддзя».

Свет наш не настолькі ўладкаваны, хоча сказаць паэт, каб сядзець склаўшы рукі. Паэт адчувае адказнасць за яго ўдаска-наленне. На гэтым грунтуецца яго душэўная актыўнасць. «Я, сапёр, спяшаю, каб у час абясшкюдзіць беды, як тарпе-ды, што здала нацэлены на нас». Інтым-нае і грамадскае ў кнізе пельга разме-жаваць, настолькі яны сплаўлены.

Што П. Макаль выдатны майстар верша — несумненна. Паэт, скажам, без-дакорна валодае самай разнастайнай і багатай рыфмай:

Хвала напятай хвалі, што плел!
Хвала ўзбрэжжым дзюнам,
што як горы!
На пляжы спляжу немачы свае
І змору паталю ў блаздонным моры.

Рыфмуюцца не толькі паралельныя радкі, але і словы ўнутры радка, верш набывае выключную гнуткасць і музыч-насць. Прадметы наўстаюць з верша Ма-каля пластычна, аб'ёмна. Паэт амаль не адмаўляецца ад строгіх класічных рыт-маў, аднак верш яго не мае старамодна-га выгляду, бо само багацце мастака, яго пэўнае мысленне ў аснове сваёй вельмі сучаснае.

Здарасца аднак, што ў асобных вер-шах майстэрства існуе само па сабе, не падпарадкоўваючыся задачам ідэйнай задумкі, праблематыкі. Так здарылася, скажам, з вершам «Хочь клалі сосны ў зруб...» Прыкладна ж такія заганы ўлас-цівы вершу «Балгарскія памідоры» і не-кааторым іншым, дзе адчуваецца, што вершу папярэднічала не пэўная задума, а выпадкова знойдзены цікавы радок.

«Акно» — сучасны этап работы паэта. Таму важна падрабязней сказаць пра недахопы.

Пачуццё, на жаль, не заўсёды ўвасаб-ляецца ў жывым, дакладным слове і яркім вобразе. Адкуль у яго верш тра-піла «карона збожжа, што на стала ўвян-чае мазалі» — прыгожы газетны штамп? А ў другім выпадку паэт піша пра каха-ную так: «Я чытаю цябе запоем, усю—ад загалюўка валасоў і да шматкроп'я пачалункаў...» Небяспечная блізкасць з радкамі Б. Пастарнака! У кнізе «Акно» адчуваецца, што аўтар быў уважлівым чытачом паэзіі Марыны Цвятаевай, Мак-сіма Танка... І гэта добра, настаўнікі аўтарытэтыны.

Майстэрства, тэхніка надта спатрэбілі-ся Макалю ў перакладчыцкай працы. Буйнейшая яго работа — кніга вершаў сучасных славацкіх паэтаў «Татры пя-юць» (1976), якая ўжо атрымала стапоў-чую ацэнку.

Сёння ён працуе асабліва інтэнсіўна. Вельмі сучаснай і сур'ёзнай кнігай уяў-ляецца мне зборнік «Дотык да зямлі» (1975), якая сведчыць, што паэт трымае руку на пульсе жыцця.

Ёсць словы, што прасцей, чым двойчы два:

Зямля,
Вада,
Паветра
І трава.

Паэзія простых слоў? Не толькі. Яна больш змястоўная. Хаця паэт па-новаму адчуў сэнс і каштоўнасць простых «пры-родных» рэчаў, убачыў супярэчлівасць нашых дзён:

Ракеты і аўтамабілі
У нас адлегласць узялі,
А мы, здаецца, разлюбілі
Хадзіць нагамі па зямлі.

Матуў, так характэрны сучаснай паэ-зіі.

Гаворачы пра першапачатковыя, так сказаць, каштоўнасці, благаслаўляючы «зялёны бунт, зялёны ўзлёт травы», паэт далучае нас да духоўных крыніц эпохі. «Стаім у чарзе за небам, як у вайну за хлебам».

Свет «простых слоў» разглядаецца аў-тарам у самых разнастайных планах, у спалучэнні, так сказаць, матэрыяльнага і духоўнага. Ён адкрывае складанасць свету і сцвярджае яго гарманічнасць: «Калі б, зямля, ты не дала мне хлеба, ці змог бы дацягнуцца я да неба, аб зор-ны келіх губы апячы?».

«Дотык да зямлі» — формула грама-дзянскага мыслення паэта, формула яго рэалізму, скіраванага супраць «паветра-ных замкаў», супраць тых, хто «ману з туману лепіць». «Страцім сілу мы, адар-ваўшыся ад зямлі», — непакоіцца ён.

Свет ідэй паэта стаў значна шырэй. Піша ён пра звычайнае (прырода, кахан-не, быт...), але планетарнасць адчуваец-ца. У свеце зніклі сцены і сховішчы, ча-лавец аказаўся на віду ўсіх.

Бачна велізарная цяга да падкрэсле-най метафарычнасці, прытчывасці, мас-тацкай умоўнасці. Гэта вельмі відаць у вершах «Прас», «Маналог сабакі», «Пес-ня завяднога салдаціка», «Пласцінка», «Кумір» і інш. Яны працягваюць лінію «Скаргі цвіка» з папярэдняй кніжкі.

Паэзія П. Макаля — арыгінальная з'ява сучаснай беларускай літаратуры, пераканаўчае сведчанне росту яе інтэ-лектуальных магчымасцей. Дарэчы, яго інтэлектуалізм не пазбаўлены рацыяна-лістычнасці. У гэтым няма нічога бла-гога, але яму трэба быць пільным, каб інтэлектуальнасць не ператварылася ў сухасць, знарочыстасць, каб паэзія не аддалася ад чалавека.

Людзьмі, што «адзінока ідуць у пусты-ні», называюць некаторых сучасных паэ-таў на Захадзе. Нашы ўяўленні пра паэ-та і яго місію, — супрацьлеглыя: быць з чалавекам, наталіць яго духоўную пра-гу. І да гэтага імкнецца П. Макаль.

Уладзімір ГНІЛАМЕДАУ.

Де ж ты будеш гніздечко звивати?
Не леги ж ты за синее море...
Звй гніздечко на мой коморі...
Ти нам будеш пісеньки співати,—
Стане взимку лютно у хаті.

Падобных прыкладаў можна прывесці шмат. Аднак у зборніку, на жаль, сустра-каюцца і неданладнасці, пралікі. Асобныя песні не прагучалі па-ўкраінску. І гэта датычыць такіх жамчужных песеннай творчасці, як «Рэчанька», «Чаму ж мне не пець», «Захацела ж мяне маці замуж аддаць», «Ці багат ты, зяцюхна».

Каб бездакорна перакладаць белару-скія песні на ўкраінскую (як і на любую іншую) мову, трэба не толькі галодаць талентам, добра ведаць мову арыгінала, але і фальклор братняга народа, яго спе-цыфіку і асаблівасці. У такіх выпадках перакладчыні павінны быць не толькі лі-таратарамі і мовазнаўцамі, але і фальк-ларыстамі. Але гэта — у ідэале. І да яго ў многіх выпадках набліжаюцца перакла-ды зборніка «Білоруські народні пісні», які, безумоўна, будзе карыстацца папу-лярнасцю спрод шматлікіх чытачоў і асабліва спрод удзельнікоў мастацкай самадзейнасці. Выданне яго — яшчэ адно красамоўнае сведчанне непарыўных культурных сувязей братніх беларускага і ўкраінскага народаў.

Павел АХРЫМЕНКА.

Сумы.

КНИ-
ГА-
ПИС

В. САЛЕЕВ. Мастацтва і яго ацэнка. Манарграфічнае даследаванне. На рускай мове. Выдавецтва ВДУ імя У. І. Леніна, Мінск, 1977 г.

Кніга кідае святло на доволі слада-ную праблему, якую можна вызначыць наступным чынам — узаемаадносіны паміж мастацтвам і яго ўспрымальнікамі. Аўтар спасылкаецца на сацыялагічныя да-следаванні, на анкеты, што даюць паназ-чыні папулярнасці або неппулярнасці сярод людзей кінафільмаў і кніг, твораў тэатра і выяўленчага мастацтва, і за-трымліваюць яго (а, значыць, і нашу, чытацкую) увагу пэўнымі занамаернас-цямі і парадоксамі. Чаму, напрыклад, лі-таратурны твор або кінастужка, маючы ўсе дадзеныя для высокай ацэнкі з боку патрабавальнай крытыкі, раптам не карыстаецца поспехам, а кінабавік, зроб-лены па нормах «масвага» відовішча, заваўвае і дасведчаную аўдыторыю? Які фарміруецца эстэтычны крытэрыі маст-цатва?

Цікава напісаны старонкі, дзе В. Сале-еў разглядае гісторыю праблемы, спыня-ючы увагу на барачыбе думан, раскыр-ваючы той уклад у эстэтычную тэорыю, які зрабілі В. Бялінскі і М. Чарнышэўскі, марністы і іх паслядоўнікі. Мастацтва — гэта сладавая, імпліцытная, нмагамер-ная з'ява. Даследаванне твора мастацтва — тансама працэс дыалектычна слада-ны, бо ён уключае ў сабе «правярну» ад-люстраванага жыццём, судзісенне да эстэтычнага ідэалу, які выпрацоўваецца ў людзей пад уплывам самых разнастай-ных фактараў. Напрыклад, мае значэнне густ чытача або гледача, які характары-зуецца здольнасцю чалавека ўспрымаць і адэньваць эстэтычнае ў прадметах і з'явах рэчаіснасці і грамадскага жыцця. Дэтальна і шырока трантуецца ў кнізе значэнне ленынскай тэорыі адлюстраван-ня. Падкрэслена, што выпрацаваны на падставе гэтай тэорыі крытэрыі праў-дзівасці ў паназе жыцця мастацтвам з'яўляецца баявой зброяй, асноўным ра-бочым інструментам марнісцкай мас-тацкай крытыкі. Аўтар выкрывае сучас-ных буржуазных філосафаў, якія спеку-лююць заклікамі да «творчай свабоды», разважаннямі аб «беспартыйнасці маста-ка» і «звышкласавасці мастацкай твор-часці», імкнучыся за апалагетынай тан званана «свабоднага мастацтва» свахаць класавую яго сутнасць.

Шкада, што ў кнізе няма прыкладаў з прыкты Беларускага савецкага мас-тацтва, не памяненні і працы ў галіне мастацтвазнаўства, якія вельмі стасуюць-ца да галоўнага прадмета даследавання В. Салеева (напрыклад, М. Круноўскага).

Б. КАЛЯДА.

Г. ВАГНЕР.

Прыступні.

П'есы для

скрыпкі з

фартэпіяна.

Мінск,

«Беларусь»,

1977.

Бадзёры найгрыш «Карагода» змя-няецца эпічна-нетаропнай інтанацый «Расказа»; з пшчотным напевам «Валь-са» суседнічае сіверознае пічыната «Гульні». Дзе-нідзе набяжыць жмурынна суму і задуманнасці, з'явіцца лёгкі дэкла-мацыйны штрых... Не выпадкова гэтыя рознахарактэрныя нотныя старонкі аб'яд-наны агульнай вокладкай. Вобразны на-ларыт зборніка светлы і празрысты, як неба над светам шчаслівага дзяцінства. І менавіта дзецям адрасаваў яго аўтар. Сівава назвы расшыфроўваецца надзвы-чай проста і лагічна: 12 невялікіх і не-мудрагелістых твораў — быццам пачатак той лясціцы, што набліжае музыканта да вяршыні выканаўчага майсэрства.

«Прыступні» дапамогуць юным музы-кантам авалодаць рознымі выканаўчымі прыёмамі, паступова ўдасканаліваць тэх-ніку ігры на інструменце (партыя скрыпкі адрэдагавана выкладчыкам ССМШ пры Белдзяржкансерваторыі Паўлам Ва-ладарскім). Важная заслуга і Г. Вагнера — педагога, які меў на мазе развіццё ў дзя-цінах музычнага густу, вобразнага мыслен-ня. Заўважальна пэўная зваляюцца зме-сту зборніка. Снагам, зваляюцца формы (ад перыяду да трохчасовай), гармоніі і ладу (адхілены, узбагачэнне дыятоналі альтэрыраванымі акордамі), галасля-дзеныя (кантрапункт), элементы іміта-цыйнай поліфаніі і г. д. Дэходліва му-зычная мова п'ес захавала класічную чысціню, «пазнавальнасць» абаротаў бе-ларускага фальклору і, разам з тым, ува-брала ў сябе характэрныя інтанацый сучаснага стылю.

«Прыступні» Г. Вагнера пауль — навін-ка. Але можна спадзявацца, што і па-праноф'еўску адраслены «Гавот», і ім-пульсіўны «Беларускі танец», і неспа-дзяваная «Гумарэска» будуць трывалымі прыступнікамі, па якіх пройдзе не адно пакаленне юных скрыпачоў.

С. БЕРАСЦЕНЬ.

БЕЛАРУСКІЯ ПЕСНІ
ПА-ЎКРАЇНСКУ

Выдавецтва «Музична Україна» робіць добрую і карысную справу, выпускаючы ў перакладзе на ўкраінскую мову серыю зборнікаў песень братніх народаў ССРС. Яны даюць магчымасць шырокаму колу чытачоў знаёміцца з невычэрпнымі фаль-клорнымі багаццямі нашай шматнацы-анальнай краіны, з яе заўсёды папуляр-нымі і любімымі песнямі.

І вось — у бібліятэцы папаўненне: зборнік, складзены Г. Цітовічам, стаў першай своеасаблівай анталогіяй белару-скай народнай песні на ўкраінскай мове, у якой прыведзены характэрныя ўзоры гэта-га жанру (усяго каля сямідзесяці наз-ваў), пачынаючы ад старажытных аба-радавых і канчаючы лірычнымі песнямі на-шага часу.

Пераклады зроблены ў цэлым удала. А. Юшчанка, Л. Гарлач, С. Цыльнюк, К. Дрок, У. Каламіец, У. Мардзнь і іншыя здолелі, як правіла, знайсці адпаведныя словы і выразы ў роднай мове, наб мак-

сімальна набліжана перадаць ідэйна-мас-тацкі сэнс арыгінала. Пра гэта сведчаць пераўвасабленні такіх песень, як «Сала-вейка, пташачка маленька» «Дробны дожджык», «Зялёны дубочак, шырокі лісто-чак»...

Для прыкладу возьмем песню «Сала-вейка, пташачка маленька»:
Салавейка, пташачка маленька,
Дзе ж ты будзеш зімку зімаваці?
Дзе ж ты будзеш зімку зімаваці?
Дзе ж ты будзеш гніздечка звиваці?
Не лялі ты за синее мора...
Звй гніздечка у маёй каморы...
Ты нам будзеш пісеньки співати.—
Стане взимку лютно у хаті.

Перакладчык Л. Гарлач дакладна і тон-на перадаў асаблівасці песні, і нават, на-лі ў канцы быццам адхіліўся ад арыгіна-ла, заманіўшы «лецейка» на «літано», яшчэ больш падкрэсліў задушэўнасць народнага шэдэўру:

Соловейку, пташечко маленька,
Де ж ты будеш зиму зимувати?
Де ж ты будеш зиму зимувати,

Беларускія народныя песні. Зборнік. На ўкраінскай мове. Киеў. «Музична Україна», 1977.

ПЕРШАМУ Беларускаму дзяржаўнаму тэатру (БДТ-1) пашанцавала: ад самага нараджэння ля яго калыскі стаялі таленавітыя, разумныя людзі, рамантыкі сваёй справы, адданыя ёй усёй душой. Адным з такіх улюбёных у тэатр людзей быў Язэп Лявонавіч Дыла.

Высокаадукаваны, інтэлігентны чалавек, ён быў поўны кіпучай энергіі. У тыя цяжкія пасляваенныя часы нястачы трэба было быць сапраўды таленавітым арганізатарам і кіраўніком, каб падбіраць людзей, утрымліваючы іх на скупым пайку і ўпэўнена, не губляючыся, ствараць такі складаны інстытут, як дзяржаўны тэатр. Да прызначэння яго дырэктарам тэатра Дыла меў вопыт кіруючай работы — быў наркомом працы, даследчыкам эканомікі рэспублікі. Надзвычай сціплы, прывабны чалавек, ён умеў ладзіць з людзьмі, быць не толькі шэфам, але і чутым дарадцам, душой справы. Ад рабочага сцэны да рэжысёра Язэп Лявонавіч карыстаўся ўсеагульнай павагай і любоўю. Мы яго называлі «беларускім Не-

яго творчага профілю. Таму ж і «Панскі гайдук», як і «Машэка», «На Купалле», «Каваль-ваявода» і іншыя спектаклі, быў напоўнены музыкой, спевамі, танцамі. У спектаклі «Панскі гайдук» Міровіч стварыў моцны акцёрскі ансамбль. У ім бралі ўдзел такія выдатныя акцёры тэатра, як Вольга Галіна, якая іграла ролю Ульяны, каханую Паўлюка, якую княгіня Раіна Пушчынская (арт. Горская) саслала ў кляштар на згубу. Жорсткую пані княгіню выконвала Кацярына Міронава — велічная і прыгожая жанчына, вядучая гераіня тэатра. У ролі яе ахмістрыні выступала Лідзія Ржэцкая. Ксяндза Ігнацыя Яхіду, духоўніка княгіні, выконваў Фларыян Ждановіч. Намесніка ўсіх двароў княгіні — Антук Крыніца. Выдатныя комікі тэатра, любімец Генрых Грыгоніс весялілі глядачоў не толькі ў «Панскім гайдуку», у якім выконваў

ЯГО ПАСАДА— ДЫРЭКТАР ТЭАТРА

міровічам-Данчанкам». Праўда, з выгляду Дыла больш нагадваў Луначарскага, толькі без акулараў. Ён сябраваў з Купалам, Бядулем, Чаротам, Гартным, высока ставіў Крыловіча і асабліва Міровіча, якога глыбока паважаў, разумеючы, якую вялікую сілу тоіць у сабе гэты спрактыкаваны майстар тэатра.

Слуцкі юнак, які гартваўся ў рэвалюцыйных гуртках, Дыла пасля Кастрычніка стаў адным з выдатных дзеячаў беларускай культуры. Яго дзейнасць у якасці дырэктара Першага Беларускага дзяржаўнага тэатра не можа быць забыта. Зачараваны з маленства беларускім фальклорам, Дыла піша сацыяльна-гуманітарную драму «Панскі гайдук», а сваё аўтарства хавае пад псеўданімам Назар Бываеўскі. У гістарычнай хроніцы, як аўтар назваў сваю п'есу, распрацаваны падзеі паўстання сялян у канцы XVI стагоддзя ў Беларусі. Гэта быў час вялікіх народных хваляванняў у Расіі, на Украіне, якія перайшлі і да нас. У сваёй прадмове да выдання п'есы дзяржаўным выдавецтвам «Беларусь» (Мінск, 1926) аўтар Назар Бываеўскі піша: «Панскі гайдук» адчыняе заслону з міпулага Беларусі ў апошнія гады XVI стагоддзя; на суд чытача і слухача п'есы аўтар выносіць сваю працу, творчы яе сярод някучай будзённай работы нашых вялікіх дзеяў замацавання ўлады працоўных на ўсходніх частках Беларусі ў той час, калі працоўныя масы Заходняй Беларусі ўсё яшчэ стогнуць пад тым самым прышчэкам панскага двара і рэлігійнага чмуту, які ў XVI стагоддзі, аднавіўшы ў XX стагоддзі толькі свае формы».

Хача канкрэтных гістарычных асоб у п'есе няма, але героіка тых дзеяў, калі казаць Сцяпана Разіна, беларускія паўстанцы і ўкраінскія гайдамакі, вядуць справядлівую барацьбу з панамі — прыгнятальнікамі народа, паказана вельмі эпахаляна і напоўнена ўзвышанай рамантыкай.

У вобразе цэнтральнага героя п'есы «Панскі гайдук» стаіць малады сялянскі хлопец Паўлюк Байстрочня, якога вельмі выразна і захопляюча іграў Уладзімір Крыловіч. Таленавіты акцёр стварыў яркі сцэнічны вобраз правадцыра беларускіх паўстанцаў, паказ якога са сцэны ў тыя гады, гады Вялікага Кастрычніка і грамадзянскай вайны, вельмі імпагнаваў тагачаснаму глядачу (1924), выклікаючы яго ўзрушэнне і гарачыя апладысменты.

Паставіў п'есу Еўсцігней Міровіч. Рэжысура яго была вельмі рэалістычная, блізкая па стылю да ўкраінскіх гісторыка-рамантычных спектакляў тэатра Саксаганскага.

Трэба мець на ўвазе, што ў тыя, дваццатыя, гады Першы Беларуска дзяржаўны тэатр быў музычна-драматычны, і аўтары пісалі свае п'есы, зыходзячы з

ролю манашка, але — і ў такіх спектаклях, як «Машэка» (Дораш), «На Купалле» (дзед Даніла), «Паўлінка» (Пранціш Пустарэвіч) і многія іншыя. Блізкага сябра Паўлюка іграў малады яшчэ на той час Барыс Платонаў.

Драма «Панскі гайдук», добра аформленая велічнымі дэкарацыямі галоўнага мастака тэатра Аскара Марыкса, спевамі Уладзіміра Тэраўскага, танцамі Кастуся Алексітовіча, мела поспех і доўга не сыходзіла са сцэны БДТ-1, ствараючы яму ўсё большую выдатнасць у народзе.

Калі цяпер успамінаеш дзейнасць Язэпа Лявонавіча — аўтара п'есы «Панскі гайдук», і дырэктара тэатра, прыходзіш у захопленне ад таго, што ёсць жа на свеце такія людзі: шырокага мыслення, кіпучай энергіі, абсалютна самаадданай працы на карысць людзям, грамадству, адным словам, палыміяны энтузіясты сваёй справы. Дыла, можна сказаць, быў сапраўдным рэвалюцыянерам-бальшавіком, які аддаваў свае сілы развіццю беларускага тэатральнага мастацтва ў рэспубліцы. Ён клапаціўся аб здароўі людзей у тыя цяжкія часы ўсеагульнай нястачы, выкліканай войнамі і развалам эканомікі. На сродкі прафсаюза і тэатра ўсім без выключэння працоўнікам тэатра аказвалася лячэбная дапамога і дзякуючы ёй многія з іх маглі ў свой аднавіцца паехаць у Крым і на Каўказ, да Чорнага мора і гаючага паветра гор.

Неяк ён параіў нам: «Язджайце на вёску, там вас чакаюць з гарачай душой і вялікай прыхільнасцю. Вазьміце з сабой свае мініяцюры, скажам «Пінскую шляхту» і «Збянтэжанага Саўку», ці яшчэ што і язджайце. Якраз зараз дажынкі, зручны момант, сяляне адпрацаваліся, зараз можна і пагуляць. Там вас добра пачастуюць. У горадзе з пайка не раз'ясіся, а там сялянскае свята, канец збору ўраджаю — значыць, ёсць чым прыняць. Вы ім сваё майстэрства, якое па вёсцы ў вялікай пашане, але рэдка яго бачаць, а яны вам пачастунак. Ураджай сёлета не блікі...».

Мы паехалі з ахвотаю па гэтай рэкамендацыі ў саўгасы «Апчак» і «Горкі», што пад Мінскам. Была цудоўная вераснёўская раніца, восень з бурштынавымі воблакамі і звонкім сонечным ззяннем. Барвовыя лясы зіхалі срэбнымі ніткамі казаннага бабінага лета. Прыехалі ў «Апчак». Міровіч са сваім памочнікам Грышам Злотніковым пайшлі шукаць падыходзячую пляцоўку, на якой

можна было б выступаць. Нічога прыдатнага, апрача вялікай пуні, не знайшлі.

— Як жа мы тут будзем іграць? Дзе акцёры апра-нуцца? — пытае разгублены памрэж?

— Вось тут, у пуні, — кажа Міровіч.

— Тут жа цёмна і сцяны няма.

— А мы зараз яе зробім, — крыху задумаўся Міровіч. — Таварыш старшыня, — звяртаецца ён да высокага дужага дзядзькі, які нас суправаджаў. — У вас там каля хлява дошкі я прыкмеціў.

— Але, будзем будаваць кароўнік.

— Давайце іх сюды, зробім памост. Дошкі не прападуць, — весела і зухавата паціраючы рукі, гаворыць Міровіч. — За памостам павесім заслону, яна будзе нам служыць кулісамі, перад памостам нічога не трэба, акцёры будуць выходзіць на адкрытую сцэну, а святла хопіць ад расчыненых дзвярэй.

— Зараз усё зробім, — абрадаваўся старшыня, які было збянтэжыўся. Прыехаў, бач, дзяржаўны тэатр, а выступаць няма дзе!

У пуню насыпалася гледачоў, як бульбы ў мех. Хлапчукам дазволілі ўзлезці на саламяны дах. Адзін з іх у час спектакля так захапіўся, ён ужо так рагатаў, што зваліўся ўніз на рукі падхапіўшых яго сялян. Вясёлага гоману ад гэтага нечаканага трука было не менш, чым ад камічных фартэляў збянтэжанага Саўкі.

Павячэраўшы пасля спектакля, мы смачна выпаліся на духмяным сенавале, а на другі дзень, раніцою, пайшлі на поле, дзе пачыналася цырымонія дажынак. Старшыні ўручылі вялікі, апавіты каларовымі стужкамі, сноп жыта, дзяўчаты пелі песні і вадзілі карагоды.

— Прыглядайцеся, прыглядайцеся, — падштурхоўваў Міровіч Тэраўскага. — Нам гэта спатрэбіцца ў пастаноўках.

— Ды я і так ведаю, — адмахваўся ад яго Уладзімір Васільевіч.

Падвечар мы прыйшлі з дажынак у «Горкі». Там ужо былі накрыты ў садзе доўгія сталы, засланяны абрусамі, а на іх стосы бліноў і гарачай вершчакі ў місках, чыгуны з чырвоным украінскім баршчом са смятанай ды мясам... Адным словам, абед быў на славу. Пасля банкету пайшлі шукаць сцэну, на якой давядзецца іграць «Пінскую шляхту». Іздём у Народом, у школу — шукаем Міровіча, а ён як палкаводзец — стаіць на высокім пагорку і аглядае мясцовасць.

— Дзе будзем іграць, Еўсцігней Афінагенавіч? — пытаемся мы ў нашага «генерала ад мастацтва».

— А вось гляньце на гэтую натуральную абстапоўку. Вунь з той хаты будзе выходзіць Пратасавіцкі. З той, што каля студні, — Ліпскі. Найсянейшая карона, пан станава прыстаў Кручкоў разам з пісарам будуць выязджаць на памешчыцкай брычцы з-за саду, а Курторга выйдзе вунь з-за таго плоту. Усе сядкі з жывым рэвізітам пойдуць праз хмызняк. Курэй, гусей, парасят пазычым у сялян — дадуць.

— А дзе будуць гледачы? — пытаемся ў Міровіча.

— А гледачы, — спакойна адказвае ён, — пасядуць вось тут, на гэтым пагорку. Усім будзе добра відаць і чулаць.

Усё атрымалася — не трэба лепш. Гледачы рэагавалі на спектакль, як у гарадскім тэатры, толькі больш гарача, бо...

— Гэлька, Гэлька, глянь як твой гусак іграе, сапраўдны артыст! — заходзячыся ад смеху, крычала тоўстая птушніца сваёй суседцы.

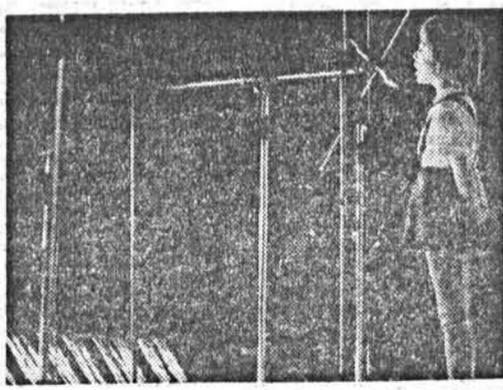
Да самай раніцы гарэлі вялікія кастры, вогнішча ад сухіх смалякоў шугала ў паветра. Праз яго скакалі, вакол яго вадзілі карагоды. На паліцы танцавалі аб'яднаную кадрыль. Пад наш цымбальны ансамбль і вясковыя гармонікі заўзята скакалі, збіваючыся часам з рытму, але ў добрым запале. Я ніколі ў жыцці яшчэ не бачыў такой прыгажосці.

Як зухаваты юнак, скакаў і Міровіч, відаць, ад вялікай радасці, што ўсё добра атрымалася, што гаспадары, сельскія людзі, засталіся задаволеныя, што свята дажынак такое прыгожае, а людзі цікавыя, гасцінныя і сардэчныя.

Усё гэта здзейсніў Язэп Дыла, арганізаваў выдатна, а сам застаўся ўбаку, нібыта гэта не яго справа.

Калі ўспамінаеш пра такіх людзей, як Язэп Лявонавіч Дыла, якіх нарадзіў і для якіх адкрыў новыя далягляды свабоднай дзейнасці Вялікі Кастрычнік, адчуваеш сардэчную ўдзячнасць гэтым людзям, бальшавікам, што клалі трывалы падмуркі ў наш сённяшні дзень. У летанісе беларускай савецкай культуры яны пакінулі яркі след.

Яўген РАМАНОВІЧ,
заслужаны артыст БССР.

Фота Р. КРАКАВА.

КОНКУРС У СВЯТОЧНЫМ АБРАМЛЕННІ

У вераснёвых прыцемках вечар запалі агні філармоніі... Праз ажурны занавес відаць урачыстыя крылы армана; нібы цудоўная рампа, гарыць барвовасцю выстраеная на авансцэне шарэнга букетаў; ярка высвечаны дыск эмблемы: залацістая ліра, лічба «60». Хваля воплескаў суправаджае выхад аркестрантаў.

Такім запомніўся пачатак саракавога канцэртнага сезона ў беларускай сталіцы. Адначасова канцэрты-адкрыцці адбыліся яшчэ ў васьмі пунктах рэспублікі. Мінск жа, як вядома, стаў на некалькі дзён цэнтрам правядзення 2-га тура агляду-конкурсу нашых прафесійных мастацкіх калектываў. Гэтае адно з найважнейшых юбілейных мерапрыемстваў арганізавана на ўсёй краіне ў адпаведнасці з пастановай Міністэрства культуры СССР, сакратарыята праўлення Саюза кампазітараў і сакратарыята праўлення Саюза пісьменнікаў СССР «Аб правядзенні Усесаюзных конкурсаў і аглядаў музычных тэатраў, прафесійных мастацкіх калектываў, салістаў-вакалістаў, вакальных і вакальна-інструментальных ансамбляў рэспублік у азнаменаванне 60-годдзя Вялікай Кастрычніцкай сацыялістычнай рэвалюцыі».

Сёлетняя вясна правяла мяжу паміж конкурснымі турамі для прафесійных калектываў. На першым туры, які завяршыўся 1 сакавіка, іх было прадстаўлена сем: Дзяржаўны сімфанічны аркестр БССР (дырыжор — дыпламант Усесаюзнага конкурсу А. Энгельбрэхт), Мінскі камерны аркестр (мастацкі кіраўнік і галоўны дырыжор — Ю. Цырук), Дзяржаўная акадэмічная харавая капэла БССР (галоўны дырыжор — У. Раговіч), Дзяржаўны народны аркестр імя І. Жыновіча (галоўны дырыжор — М. Казінец), Дзяржаўны народны хор БССР (мастацкі кіраўнік — М. Дрынеўскі), фальклорна-харэаграфічны ансамбль «Харошкі» (мастацкі кіраўнік — В. Дудчанка), Дзяржаўны ансамбль танца БССР (мастацкі кіраўнік — заслужаны дзеяч мастацтваў

МАССР М. Мурашка). Усе яны (праўда, з пэўнымі агаворкамі) былі данушчаны да ўдзелу ў наступным туры, які доўжыўся з мая па апошнія дні верасня. Завяршылі яго сем філарманічных канцэртаў.

Журы рэспубліканскага этапа конкурсу пасля вынікавага абмеркавання накіравала пісьмовае заключэнне ў Маскву. Якія ж будуць канчатковыя ацэнкі? Як размяркуюцца лаўрэатскія званні, прэміі, дыпламы? Рашэнні ўсесаюзнага журы ўступяць у сілу пасля іх зацвярджэння пастановай калегіі Міністэрства культуры СССР, сакратарыята саюзаў савецкіх кампазітараў і пісьменнікаў і будуць абвешчаны не пазней 1 лістапада 1977 года. І толькі пасля мы лічым магчымым весці канкрэтную грунтоўную гаворку пра плюсы і мінусы ў творчым абліччы прадстаўнікоў беларускага мастацтва.

Урачыста, па-святочнаму арганізаваны пачатак сезона праводзіўся пад знакам агляду-конкурсу, і разам з умоўным «абрамленнем» (адкрыццё філармоніі 21-га і выступленне майстроў мастацтваў 30 верасня) гэта ўтварыла своеасаблівую дэкаду беларускага мастацтва. Яркі праявілася грамадская цікавасць, добразычлівасць шырокага слухача да конкурснага лёсу ўсіх калектываў-удзельнікаў. Кожны нумар праграмы шчодра ацэньваўся працяглымі воплескамі, і рэгламент, бадай, кожнага вечара парушаўся неаднаразова «бісіраваннем» артыстаў. І амаль штодзень друк змяшчаў водгукі на прайшоўшыя канцэрты. Радасная ўзрушанасць залы не заўбеды супадала з крытычнай настроенасцю членаў журы, якія строгім вокам знаўцаў працяглы час «пілінавалі» творчы стан калектываў і пасля адзначалі ў рабоце некаторых з іх нават сур'ёзныя хібы. Тым не менш, атмасфера ўсіх вечараў вызначалася агульнай эмацыянальнай прымуснасцю.

Яркі нацыянальны струмень унеслі ў гэтую атмасферу праграмы ансамбля танца, народнага хору, паналярных «Харошак», аркестра імя І. Жыновіча. Новымі фарбамі дапоўнілі канцэртную палітру акадэмічныя калектывы, разам з якімі шэраг твораў выканалі госці Мінска: спевакі, інструменталісты, а таксама аўтар уключанага ў праграму Другога канцэрта для фартэпіяна з аркестрам А. Эшпай.

«На адзіным дыханні» правёў абодва аддзяленні свайго канцэрта аркестр пад кіраўніцтвам Ю. Цырука. «20 век і камерная музыка» — назва праграмы, якую калектыву распачаў свой дзесяты сезон. Глебаў, Шастаковіч, Бартак, Брытэн, Стравінскі — цікавы падбор аўтараў, ухваляванае выкананне. У выпіку канцэрт Мінскага камернага ўспамінаюць як адзін з лепшых.

За першы тур на рахунку аркестра — 82 канцэрты, 7 падрыхтаваных праграм, амаль дзесятак твораў, уключаных у рэпертуар упершыню. Падобную статыстычную характарыстыку мае кожны філарманічны калектыв. У творчых рапартах — лічбы, назвы, тэрміны; гастрольныя маршруты і аб'явіцельныя, шэфскія мерапрыемствы, інфармацыя аб рабоце з маладымі выканаўцамі... З удзелам нашых артыстаў праходзілі канцэрты 7-га з'езда беларускіх кампазітараў і аб'яднанага пленума кампазітарскіх арганізацый Літвы і Беларусі, фестываль «Беларуская музычная восень», дні савецкай культуры ў замежных краінах. Папярэйчы праграмы лепшымі ўзорамі класічнага і народнага мастацтва, звяртаючыся да творчасці сучасных савецкіх і зарубажных кампазітараў, калектывы не забываюць пра кантаны з беларускімі аўта-

рамі. Гэта — перш за ўсё. Так, скажам, сімфанічны аркестр прызнаны лабараторыяй, дзе правяраюцца якасць і мастацкая жыццяздольнасць усіх твораў буйной формы (гэта асабліва важна для кампазітарскай моладзі). Зразумела, музычныя прэм'еры — індыхатар сучаснага ўзроўню беларускай кампазітарскай школы — заўсёды ў полі зроку спецыялістаў. Леташні сезон аназаўся ў гэтым сэнсе надзвычай «урадлівым». Сярод найважнейшых «Ваналіз» Л. Абельвіча, «Юбілейная кантата» А. Багатырова, «Пам'яць Хатыні» В. Войціка, Сімфонія № 2 Л. Захлеўнага, «Сюіта на беларускія тэмы» Э. Зарыцкага і Канцэрт для народнага аркестра В. Іванова, «Асціната» і «Дыялект» А. Мдзівані, Трэцяя сімфонія Ф. Пыталева...

Сёлетняя праграма канкурсантаў уключалі, як звычайна, і апрабаваныя, выскока ацэненыя ў свой час творы («Шумелі бярозы» А. Багатырова, «Героям Брэста» Г. Вагнера, Чацвёртая сімфонія і «Успамін пра Ціля» Я. Глебава), і некалькі не знаёмых нам раней: «Святочную паэму» Я. Глебава, музычную карцінку «Свята моладзі» Ю. Семанікі (абедзве п'есы для народнага аркестра) песню І. Лучанка (вершы П. Броўкі) «Чырвоныя кветкі», «Балладу пра маці» І. Кузняцова на тэкст В. Шымука для народнага хору, араторыю А. Мдзівані «Вольнасць» і часткі з яго харавой сюіты «Песні рэвалюцыі». Можна заўважыць, што пачатак саракавога сезона філармоніі стаў для яе раўнесніка (дзіўнае супадзенне!) Андрэя Мдзівані сапраўдным выпрабаваннем на творчую сталасць. Таму лагічным будзе далучыць да нашай размовы музыказнаўца пататкі пра новыя работы гэтага кампазітара.

ПРЫКМЕТЫ ТВОРЧАЙ СТАЛАСЦІ

Арыгінальным, своеасаблівым падыходам аўтара да абранай тэмы, сабытным яе ўвасабленнем вылучаецца араторыя Андрэя Мдзівані «Вольнасць». Упершыню ў нашай музыцы з'явіўся твор, у якім выкарыстана проза А. Радзішчава. Савецкаму чытачу добра вядомая кніга выдатнага рускага пісьменніка, філосафа, рэвалюцыянера «Падарожжа з Пецярбурга ў Маскву», названая Пушкіным «сатырычным» заклікам да абурэння, высокая ацэненая Леніным. Кампазітара прывабіў не сам паказ падарожжа, а рэвалюцыйныя сутнасць кнігі. Ён убачыў магчымасць перадаць вольналюбывы характар прыгнечанага царызмам народа Расіі, абаніраючыся на літаратурны матэрыял XVIII стагоддзя, які так ярка адлюстравваў атмасферу той дэлекай ад нас рэчлінасці.

Пры адборы мастацкіх сродкаў А. Мдзівані імкнуўся ў музыцы захаваць характар старадаўняй мовы XVIII стагоддзя і ў той жа час не рабіць яе этнаграфічнай, таму што ідзі і вобразы кнігі амаль двухсотгадовай даўнасці павінны былі знайсці ў наш час, у творчасці сучаснага мастака ярка выражанае сучаснае ўвасабленне. Гэта ўдалося кампазітару і ў гэтым адзін з галоўных дадатных бакоў музыкі араторыі. Народная аснова, старая руская песеннасць; вострая рытмічная і інтанацыйная сфера музыкі XX стагоддзя, паказаная праз рэчывы, бяспасна манатонная мова, уласцівая старадаўнім летапісам — усе гэтыя штрыхі не зрабілі мову араторыі стракатай. Наадварот, яны ўтварылі той сплав, які надаў музыцы цэласнасць, мастацкую завершанасць, адпаведнасць патрабаванням сучаснасці.

Адметная рыса «Вольнасці» — яе званаве гучанне. Кампазітар не ўключыў у партытуру сам інструмент — званы, але на ўсім працягу развіцця араторыі адчуваецца пастаяннае нарастанне перазвону, які надае музыцы прызыўны характар, напаяе яе ўзнёсласцю, робіць ёмістай.

Цікавая музычная драматургія твора.

Цэнтральная тэма араторыі на працягу развіцця трансфармуецца — рытмічна, мелодычна. З'явіўшыся адразу пасля ўступу хору ў першай частцы, яна нясе сэнсавы зарад як тэма вольнасці, героіка-рамантычнай мары аб свабодзе. Трансфармацыі (у залежнасці ад вобразна-сэнсавога зместу частак араторыі) зроблены па-майстэрску, і кожны раз тэма пазнаецца, яна трывала прыцягвае ўвагу і трымае слухача ў напружанні, чаканні.

У араторыі сем частак: «Уступ», «Ліст да сябра», «Чысты дух. Элегія», «Дыялект», «Характар», «Вольны Ноўгарад», «Фінал». Калі перачытаецца літатура Радзішчава, яшчэ больш ясна разумееш напрамак думкі кампазітара. Звярнуўшыся да партытуры, я заўважыла, наколькі творча А. Мдзівані абыходзіцца з тэкстам. Цытаты, адабраныя з самых розных раздзелаў «Падарожжа...», высуць вялікую ідэяную нагрузку і абавязлічваюць сэнс. Думаецца, у час выканання араторыі слухачы наўрад ці адчулі, што на музыку накладзены не вершаваны тэкст, а празаічны — так арганічна ўвайшла сюды проза, атрымаўшы сапраўды сваё другое жыццё. Праўда, ёсць і вершаваны радкі — у першай частцы і ў фінале А. Мдзівані выкарыстаў некалькі фрагментаў з ады А. Радзішчава «Вольнасць». Радкі з ады таксама ўключаны ў партыю чытальніка. І гэты старонні радзішчаўскі паэзіі парозаму «граюць» у араторыі; адны і тыя ж словы ў крайніх частках твора выкажваюць розныя адценні пачуццяў, маюць розныя музычныя вобразы. Калі ва ўступе: «О, дар небес благословенный, источник всех великих дел; о вольность, вольность, дар бесценный!» у гучанні хора — уведзены ў сферу «незвычайна дзейства», светлай, цудоўнай мары, дык тыя ж радкі ў фінале набываюць значэнне урачыстага апафеозу: гэта магучы, шырокі жарал, у якім кампазітар раскрывае ўсю веліч мары аб вольнасці, сцвярджае ідэю вызвалення народа з-пад царскага і прыгоніцкага прыгнёту.

Араторыя «Вольнасць» — буйная ўдача кампазітара, праява яго творчай сталасці, павярджэнне ўмення па-свойму, арыгінальна ставіцца да літаратурных сюжэтаў і тэкстаў. Знайдзены ім своеасаблівы паварот тэмы вольнасці з'яўляецца мастацкі значым. Араторыя ўражвае — уражвае манументальнасцю задумы і лірыка-драматычным яе ўвасабленнем.

Выступаюць «Харошкі».

Фота У. КРУКА.

Вельмі важна адзначыць, што выканаўцы гэтага складанага вакальна-сімфанічнага сачынення былі на вышыні. З араторыяй слухачоў пазнаемлі Дзяржаўны сімфанічны аркестр БССР, Дзяржаўная акадэмічная харавая капэла БССР (галоўны дырыжор У. Раговіч), хор хлопчыкаў Сярэдняй спецыяльнай музычнай школы пры Белдзяржкансерваторыі (мастацкі кіраўнік І. Жураўленка), салісты Дзяржаўнага акадэмічнага Вялікага тэатра оперы і балета БССР В. Цішына і А. Лакшын, заслужаны артыст рэспублікі М. Федароўскі. Дырыжор заслужаны дзеяч мастацтваў Беларускай ССР Ю. Яфімаў дамогся поўнага і глыбокага пранікнення ўсіх удзельнікаў першага выканання араторыі «Вольнасць» у сутнасць твора, яго вобразы і настроі і правёў гэтае выкананне на высокім мастацкім узроўні.

Другая «навінка» А. Мдзівані — харавая сюіта «Песні рэвалюцыі» — як бы працягвае ўзятую ў араторыю тэму вольнасці і вядзе яе да новага, іншага прычэпу ўвасаблення. Кампазітар абраў для аграцовак а капэла пяць вядомых рускіх песень: «Узнік», «Колодники», «Смело, товарищи, в ногу», «Гей, по дорогам», «По долинам и по взгорьям». І ў гэтай рабоце зноў паказваў, што яго творчая думка б'еца актыўна і плённа. Сапраўды, вядомыя народныя песні з'явіліся ў сюіце зусім у незнаёмым святле. Захаваліся тэксты — гэта нату-

ральна; з імі захаваўся вобразны лад кожнай песні, яе ідэйнае гучанне. Але музыкае ўвасабленне атрымалася зусім арыгінальным; аўтар праявіў максімум творчай смеласці, стварыўшы сваё асабістае «прачытанне» рэвалюцыйнай песеннай класікі.

Кампазітар карыстаецца рознымі сродкамі для вырашэння сваёй мастацкай задачы. Ён змяняе рытмічную структуру напеваў, дапрацоўвае і змяняе мелодычны малюнак; уводзіць пераменную метрычную арганізацыю; абнаўляе лада-танцавальны план музыкі. У некаторых песнях з'яўляецца як бы «інструментальнае» гучанне, незвычайны каларыт напеваў. І ўведзены элементы полфана. Характэрна, што з'яўленне новых рыс музычнага выражання не толькі не аслабляе вобразна-сэнсавых акцэнтаў, а наадварот — кожная песня ў сваім ідэйным значэнні становіцца больш ёмістай, больш паглыбленай. Рука майстра, дакрануўшыся да багатай народнай песеннасці, адкрывае ў ёй невычэрпныя магчымасці для творчасці.

Дзяржаўная харавая капэла БССР, якая ў сваім канцэрце выканала дзве часткі з сюіты «Песні рэвалюцыі» — «Гей, по дорогам», і «По долинам и по взгорьям», паказала прыклад сапраўды творчага падыходу да новага твора А. Мдзівані. Яе выкананне было прачулым, цэласным. Шкада толькі, што астатнія часткі сюіты пакуль не атрымалі ўвасаблення. Уражанне слухачоў было б больш закончаным.

А. РАКАВА.

НА НАВУКОВУЮ АСНОВУ

У. Калачык, які пачаў у «Літаратуры і мастацтве» цікавую размову пра гарызонты культуры сяла, правільна адзначае, што перад дамамі культуры «стаіць зусім канкрэтная сацыяльная задача — быць цэнтрам духоўнага жыцця, маральнага ўдасканалення кожнага чалавека».

Але каб справіцца з ёю, працаваць па-старому нельга. Важна авалодваць не толькі перадавым вопытам лепшых, але і тэорыяй культасветработы.

Адна з важнейшых праблем, якія стаіць перад культармейцамі: фарміраванне інтарэсаў і духоўных занатрабаванняў працоўных. У. Калачык піша, што кожны пята жыхар калгаса «Светлы шлях» узнагароджаны ордэнамі і медалямі Радзімы за свае працоўныя справы. Сапраўды, у кожным сяле, у кожным населеным пункце працуе нямала выдатных людзей, чыё жыццё можа з'явіцца прыкладам для іншых.

У гэтай сувязі хочацца падкрэсліць мэтазгоднасць стварэння ў клубах і іншых асяродках культуры так званай «картатэкі працяглых назіранняў», куды заносяцца лепшыя людзі вёскі, раёна, іх біяграфічныя даныя, найбольш цікавыя факты з іх жыцця. Гэта дасты магчымасць ствараць цікавыя цыклы клубных вечароў, вечароў-партэтаў, папаўняць жывымі дакументальнымі звесткамі тэатралізаваныя свята.

Найпершы абавязак сельскіх клубных устаноў — усямерна павышэнне адукацыі і культуры працоўных. Цяпер нямала гавораць аб адукацыі, якая пра-

цагваецца ўсё жыццё і ні ў якім разе не заканчваецца школай, тэхнікумам або вышэйшай навучальнай установай. Разам з агульнашкольным і ўсімі відамі і ступенямі прафесійнай адукацыі (вучылішчы, тэхнікумы, ВНУ) усё больш і больш будзе звяртацца ўвага на пасляшкольную агульную адукацыю і самаадукацыю.

У гэтай сувязі характэрны вопыт сельскіх універсітэтаў культуры ў Мінскай, Гродзенскай і Брэскай абласцях. Сёння, калі адукацыя губляе прэрагатывы крыніцы матэрыяльнага дабрабыту, важна прапагандаваць яе маральнае значэнне, прывіваць людзям стаўленне да ведаў, як да вялікіх духоўных каштоўнасцей. Але і тут нямала нявырашаных пытанняў. Многія сельскія клубы абмяжоўваюцца толькі развіццём самадзейнай мастацкай творчасці. Хіба ў век навукова-тэхнічнай рэвалюцыі меншая роля клуба, як цэнтра развіцця навукова-тэхнічнай творчасці калгаснікаў і рабочых саўгасаў? Чаму ж не ствараюцца ў клубах аб'яднанні наватараў тэхнічнага прагрэсу, вынаходнікаў, рацыяналізатараў?

У. Калачык вельмі правільна адзначае, што «эканоміць на культуры сёння неадальнабачна». Правільная думка. Менавіта ў гэтай сувязі хочацца навесці размову пра эканамічныя праблемы дзейнасці сельскіх культасветустаноў.

На жаль, менавіта ведаў у галіне эканомікі культуры не хапае і многім культасветработнікам, і тым, хто кіруе іх дзейнасцю на вёсцы.

Уявім, напрыклад, такую карціну. На-

дыходзіць апошні квартал года, і дырэктару клуба адпускаюць дадатковыя асігнаванні. Гэтыя нявыкарыстаныя грошы трэба выдаткаваць на працягу некалькіх тыдняў, а часам і дзён. І вось — «важж» у бліжэйшае аддзяленне мастацкага фонду, дзе купляюцца ў вялікай колькасці выпадковыя карціны і іншыя творы выяўленчага мастацтва.

Да гэтага часу яшчэ навукова не распрацаваны эканамічныя нарматывы, на падставе якіх павінен быць складзены каштарыс або праведзены аналіз дзейнасці Дома культуры, клуба, бібліятэкі, парка культуры і адпачынку. Прыцягненне да гэтай праблемы вучоных-эканамістаў і тэарэтыкаў культурна-асветнай работы дало б магчымасць сур'ёзна дапамагчы далейшаму развіццю культуры сяла.

Я лічу, што эканамічныя паказчыкі клубнай работы павінны быць двух відаў. Першы ўмоўна назаву паказчыкамі нагрукі. Месца на ўвазе колькасць наведвальнікаў клуба, якія пабывалі на вечарах, кінасеансах, канцэртах, лекцыях, удзельнікаў мастацкай самадзейнасці, аб'яднанняў, ініцыятыўных груп і г. д. Гэтыя лічбы ў пэўнай ступені характарызуюць прадукцыйнасць работы клуба.

Другі від паказчыкаў — фінансавы — павінен вызначаць у грашовым выражэнні як вынікі работы, так і, хоць бы прыкладную, велічыню крэдытаў, якія патрэбны клубам. Для гэтага патрэбны звесткі пра траты і іх размеркаванне па артыкулах выдаткаў. Але гэтай інфармацыі клубы не маюць. У нас, праў-

да, распрацавана нядрэнная сістэма ўліку і справаздачнасці клубных устаноў, у апошні час у статыстычных зборніках публікуецца нямала такіх лічбаў, але ў іх вельмі рэдка змяшчаюцца дадзеныя аб выдатках. У тыповых формах справаздачнасці няма нават пункта аб бюджэце клуба. У выніку метадыка эканамічнага аналізу клубнай работы яшчэ слаба вывучана, шмат тут спрэчнага.

Думаецца, што стварэнне сельскіх культурных комплексаў, пра якія пішуць У. Калачык, У. Еўсеевіч і іншыя ўдзельнікі абмеркавання, прымусіць сур'ёзна задумацца над неабходнасцю навуковага вывучэння эканамічных праблем як такіх комплексаў, так і асобных іх структурных падраздзяленняў — клубаў, бібліятэк, паркаў культуры і адпачынку, музычных школ. Над некаторымі з гэтых праблем працуюць выкладчыкі кафедры культурна-асветнай работы Мінскага інстытута культуры.

Заканчваючы гэтыя нататкі, хочацца прывесці словы Л. І. Брэжнева з яго выступлення на XV з'ездзе ВЛКСМ: «Пабудаванне новых школ, клубы, бібліятэкі, спартыўныя збудаванні — гэта толькі палавіна справы. Іх роля і ўплыў, як апорных пунктаў ідэалагічнай работы ў вёсцы, залежыць ад зместу іх дзейнасці».

А для таго, каб змест дзейнасці сельскіх устаноў культуры аднавідаў сённяшняму дню, важна будаваць іх работу на навуковай аснове.

І. ГАНЧАРОУ,
загадчык кафедры культасветработы
Мінскага інстытута культуры, кандыдаг педагогічных навук.

СУСТРЭЧА

ТВОРЧАЯ І ПЛЁННАЯ

Бібліятэчныя работнікі Гомельшчыны і Чарнігаўшчыны звязваюць моцныя вузы дружбы. У перасні гэтага года, уяўляючы 60-годдзя Вялікага Кастрычніка, зноў сустрэліся бібліятэкары Гомельшчыны і Чарнігаўшчыны, на гэты раз у Була-Кашалёва Гомельскай вобласці.

У рабоце семінара прынялі ўдзел начальнік бібліятэчнай інспекцыі Міністэрства культуры БССР І. Санюга, інспектар упраўлення культуры Гомельскага аблвыканкома М. Салаўёў, санратар Буда-Кашалёўскага РК КПБ Г. Шчарбанова, дырэктары Гомельскай і Чарнігаўскай абласных бібліятэк Г. Патапава, Ф. Гучэна і іншыя.

Санратар Буда-Кашалёўскага РК КПБ Г. Шчарбанова вітала ўкраінскіх гасцей на беларускай зямлі і коратка расказала аб гісторыі свайго раёна.

На семінары абмяркоўваліся праблемы прапаганды кнігі ў святле рашэнняў XXV з'езда КПСС і пастановаў ЦК КПСС «Аб 60-й гадавіне Вялікай Кастрычніцкай сацыялістычнай рэвалюцыі». Былі заслушаны два асноўныя даклады — Я. Буштрун «Комплексны падыход да ідэяна-выхаваўчай работы на аснове планаў сацыяльна-эканамічнага развіцця працоўных калектываў»

(Чарнігаўская абласная бібліятэка імя Караленкі) і С. Зотавай «Задачы бібліятэк па прапагандзе савецкага ладу жыцця ў святле рашэнняў XXV з'езда КПСС» (Гомельская абласная бібліятэка імя У. І. Леніна).

З паведамленнямі і абменам вопыту работы выступілі загадчыца Буда-Кашалёўскага раённага аддзела культуры Гомельскай вобласці В. Рагаўская, дырэктары цэнтралізаваных бібліятэчных сістэм, загадчыні раённых і гарадскіх бібліятэк абедзвюх абласцей.

Госці з Украіны наведлі Камунараўскі сельскі філіял Буда-Кашалёўскай ЦБС, Гомельскую абласную бібліятэку імя У. І. Леніна, дзе пабывалі на выстаўцы-праглядзе «Этапы вялікага шляху», прысвечанай 60-годдзю Вялікага Кастрычніка, азнаёміліся з выдатнасцямі Гомеля, наведлі абласны краязнаўчы музей.

У заключэнне быў праведзены бібліятэчны «агеньчык», на якім выступілі ўдзельнікі мастацкай самадзейнасці Буда-Кашалёўскага РДК, бібліятэкары Гомельшчыны і Чарнігаўшчыны.

С. ЗОТАВА,
загадчык метадычнага аддзела Гомельскай абласной бібліятэкі імя У. І. Леніна.

У ГАСЦЯХ У «МУРЗИЛКИ»

Жнівеньскі нумар усеагульнага часопіса для акадэмікаў «Мурзилка» запрасіў да сябе ў госці вядомых беларускіх, на яго старонках змешчаны артыкул галоўнага рэдактара часопіса «Вясёлка» Анатоля Грачынічава пра Беларусь, расказаў пасманаўта Пятра Клімука пра свой пад'езд у космас, а таксама ўрываў з аповесці Паўла Місько «Прыгоды Вульбобаў», беларуская народная казка «Каток Песік і мышка», вершы Эды Агняцвек, Рыгора Бародзіна, Васіля Вітні, апавяданне Васіля Хомчанкі «Мастакі», гумарэст Паўла Кавалёва.

Усе гэтыя творы перакладзены на рускую мову вядомымі рускімі пісьменнікамі і добра ілюстраваны.

Адной з самых папулярных тэлеперадач сталі ў нас перадачы тэлевізійнага клуба «Кнігалюбы Брэстчыны». У 1978 годзе ён прыняў удзел у Усеагульным грамадскім конкурсе клубна-кнігалюбаў і быў узнагароджаны дыпламам Цэнтральнага праўлення Усеагульнага таварыства кнігалюбаў.

У год юбілея Вялікага Кастрычніка тэлевізійны клуб правёў ужо некалькі пасяджэнняў. Адно з іх было прысвечана тэме «Кніга—хлеб, кніга—зброя».

Падпалкоўнік запasu, удзельнік штурму Берліна Уладзімір Аляксандравіч Абрамаў расказаў, як у гады вайны друкаванае слова франтавой газеты, лістоўкі, кнігі было такое ж дарагое, як боепрыпасы, як ваенная амуніцыя, як хлеб. Абрамаў гаварыў, што слова А. Талстога, М. Шалахава, І. Эрен-

НА ЭКРАНЕ «КНИГАЛЮБЫ БРЕСТЧЫНЫ»

бург, В. Палявога, К. Сіманова выслыкала ў салдат пякучую плянавіцу да ворага, кікала па подзвіг. Многія палкі залічвалі пісьменніцаў ганаровымі гвардзейцамі. Такім пісьменнікам, у прыватнасці, быў А. Талстой.

Пра вайну напісана шмат кніг. Асаблівае месца займае мемуарная літаратура — жыццё лётаніс тых гераічных гадоў.

Вялікі знаўца, аматар і збіральнік мемуарнай літаратуры, падпалкоўнік запasu Валеры Андрэевіч Буркоўскі расказаў, як у гады вайны многія яго таварышы-пехацінцы ў кароткія хвіліны зацішышы вымалі

кнігі, якія заўсёды насілі з сабою, і тут жа, у аgone, па некалькі разоў перачыталі любімыя старонкі.

Удзельніца пасяджэння Яўгенія Мацееўна Цыплакова з Баранавіч расказала, як чатырнаццацігадовай дзевушчынчай трапіла ў лагер смерці Асвенцім і як там, рызыкуючы жыццём, знявольеныя збіралі ўпачы і чыталі ўголас Пушкіна, Гоголя, Лермантава, Некрасава. Такія пачыны ўмацоўвалі дух і дружбу паміж людзьмі розных нацыянальнасцей.

З. КАВАЛЕНКА,
старшыня тэлевізійнага
клуба «Кнігалюбы Брэстчыны».

ЦЫМБАЛАЎ ЧАРОЎНЫЯ НАПЕВЫ

Канцэрт майстроў беларускай цымбальнай школы адбыўся 14 настрычніка ў рэспубліканскім Доме мастацтваў. У ім прынялі ўдзел заіслужаныя артыст рэспублікі М. Шмелькін, лаўрэаты ўсеагульных і рэспубліканскіх конкурсаў Т. Чанцова, Я. Гладноў і А. Ляончык.

Хоць цымбалы не з'яўляюцца менавіта беларускім інструментам (з некаторымі мадыфікацыямі яны сустракаюцца ў Венгрыі, Румыніі, Малдавіі, Узбекістане), усё ж можна смела гаварыць аб найвялікшым уладзе нашай цымбальнай школы ў сусветнае мастацтва. Яе вылучае свая эстэтыка, свая трантоўка інструмента, прычымпы інтэрпрэтацыі. Практична няма зараз ніводнага твора, які немагчыма было б выканаць на беларускіх цымбалах. На вечары гучалі «Венгерская рапсодыя» Ліста, «Танец Ані-

ры» Грыга, «Сентыментальны вальс» Чайкоўскага, «Аве Марыя» Шуберта. Вельмі арганічна і ў той жа час нечужана свежа прагучалі пералажэнні старадаўняй клавесіннай музыкі — «Зялёныя» Данэна, «Гавот» Люлі, «Маленькія ветраны» Куперэна. Але асноўнае месца ў рэпертуары цымбальстаў, зразумела, займае і будзе займаць беларуская музыка. Толькі цяпер выканаўцы не абмяжоўваюцца выкананнем нескладаных народных мелодый, як гэта было на пачатку эстраднага жыцця цымбал. Нашы кампазітары, ацаніўшы блэжнныя магчымасці гэтага інструмента, пішуць для яго спецыяльныя канцэртныя творы. На вечары гучала музыка І. Жыноўіча, А. Туранова, Д. Смольскага. Вела вечар музыказнаўца Алена Ракава.

С. КЛІМКОВІЧ.

Дзяржаўны народны хор БССР на Случчыне

У перасні Дзяржаўны народны хор БССР даў на Случчыне дзесяць канцэртаў. Хор выступаў у калгасах імя Талмана, Зінгельса, імя «Савецкай Беларусі», Мічурына, імя Калініна... І ўсёды слухачы цёпла сустракалі выступленні гэтага цудоўнага мастацкага калектыву. У чым сапраўды поспеху хору? Па-мойму, перш за ўсё, у народнасці яго рэпертуару, у непдробнай трантоўцы народных песень і танцаў, у таленавітаці іх выканаўцаў.

Р. РОДЧАНКА,
Слушк.

Саюз кампазітараў БССР і Беларускае аддзяленне Музфонда СССР смуткуюць з выпадку заўчаснай смерці кампазітара, вэтэрана Вялікай Айчыннай вайны Марка Аляксандравіча РУСІНА і выназваюць спачуванне родным і блізкім нябожчына.

Саюз пісьменнікаў БССР выназвае глыбокае спачуванне пісьменніку Міхасю РУДКОўСКАМУ з выпадку напаткушага яго вялікага гора — смерці маці.

ЁН ВІТАЎ РЭВАЛЮЦЫЮ

ДА 90-годдзя 3 ДНЯ НАРАДЖЭННЯ ДЖОНА РЫДА

Гісторыя Вялікай Кастрычніцкай сацыялістычнай рэвалюцыі беражліва захоўвае імёны сваіх лётаністаў. Сярод іх і імя выдатнага сына амерыканскага народа, камуніста, пісьменніка і публіцыста Джона Рыда, які ўвёў свой талент прывіцыі абароне яе заваў, прапагандзе ідэй. Яго пра сапраўды раўнялася штыку. Яно прарывала блакаду хлусні і паклёну, створаную вакол падзей у Расіі рэакцыйнай прэсай Захаду і расказвала пралетарыяту Амерыкі і Заходняй Еўропы праўду пра рускую рэвалюцыю, пра Леніна, пра партыю большавікоў.

Рыд не выпадкова аказаўся ў гущыні рэвалюцыйных падзей. Уся яго папярэдняя дзейнасць была прысвечана абароне прыгнечаных і абяздоленых. Яшчэ ў час вучобы ў Гарвардскім універсітэце ён наведваў сходы сацыялістычнага клуба і захапляўся ідэямі сацыялізму.

Сутыкнуўшыся ўшчыльную з жыццём, Рыд убачыў невылечныя язвы капіталістычнага грамадства. Ён парывае з

арыстакратычнымі коламі, да якіх належаў, і прымыкае да рэвалюцыйных сіл Амерыкі. Рыд падтрымлівае бастуючых рабочых-тэкстыльшчыкаў. Яго арыштоўваюць, судзяць, кідаюць у турму. Выйшаўшы з турмы, ён едзе ў Мексіку, дзе ўспыхнула сялянскае паўстанне. Яго карэспандэнцы, прасякнутыя глыбокай павагай да паўстаўшых і рэзка асуджаўшыя ўмяшанне амерыканскіх імперыялістаў у справы мексіканскага народа, прынесьлі яму гучную славу. Але Рыд прагнуў не славы, а барацьбы.

У маі 1915 года ён прыехаў у Расію, адкуль быў высланы царскім урадам. Сутыкненне з расійскай рэчаіснасцю пераканала Рыда, што царызм не мае падтрымкі ў народзе, а краіна стаіць перад вялікімі сацыяльнымі пераменамі. Вярнуўшыся на радзіму, ён энергічна выступае супраць вайны, заклікае амерыканскі народ не дапусціць таго, каб таўстасумы ў сваіх карыслівых мэтках уцягнулі нацыю ў крываваую

бойню. Рэакцыя праследуе журналіста, буржуазныя газеты адмаўляюцца друкаваць яго артыкулы.

Пасля перамогі Лютаўскай рэвалюцыі Рыд, які ўважліва сачыў за падзеямі ў Расіі, рашае, што яго месца сярод рэвалюцыйнага народа. У жніўні 1917 г. у якасці ваеннага карэспандэнта Рыд прыбыў у Петраград, дзе адразу ж зблізіўся з большавікамі. Кастрычніцкая рэвалюцыя для яго не была нечаканасцю. Ён прысутнічаў на сходах і мітынггах рабочых, ведаў настрой мас, бачыў, што палітыка буржуазнага Часовага ўрада ў народзе вельмі непапулярная, і разумеў, што сацыялістычная рэвалюцыя непазбежна.

Рыд быў сярод штурму-

ючых Зімна палат, слухаў выступленне У. І. Леніна на II Усерасійскім з'ездзе Саветаў.

Вярнуўшыся ў 1918 г. у Амерыку, Рыд напісаў кнігу пра рускую рэвалюцыю, прачытаўшы якую У. І. Ленін зазначыў: «...я ад усёй душы рэкамендую гэтае сачыненне рабочым усіх краін. Гэтую кнігу я пажадаў бы бачыць распаўсюджанай у мільёнах экзэмпляраў і перакладзенай на ўсе мовы, таму што яна дае праўдзівое і незвычайна жывае апісанне і тлумачэнне падзей, такіх важных для разумення таго, што такое пралетарская рэвалюцыя, што такое дыктатура пралетарыяту...»

Гэта былі вядомыя «10 дзён, якія скаланулі свет».

Пажаданне У. І. Леніна здзейснілася... Кніга Рыда перакладзена на многія мовы, набыла сусветную вядомасць. Яна стала адным з самых першых твораў замежнага аўтара пра падзеі Вялікага Кастрычніка.

Падзеі гэтыя прымуслі Рыда глыбей задумацца над пытаннямі рабочага руху ў Амерыцы, адмовіцца ад некаторых сваіх поглядаў у тэорыі рэвалюцыйнай барацьбы. Вопыт рускай рэвалюцыі пераканаў яго ў неабходнасці стварэння партыі.

У верасні 1919 г. група левых сацыялістаў на чале з Рыдам заснавала Камуні-

стычную рабочую партыю Амерыкі. Рыд быў абраны старшынёй камітэта па вырацоўцы яе праграмы.

Амерыканскія камуністы паслалі Рыда сваім прадстаўніком у Камінтэрн. У кастрычніку 1919 года ён прыехаў у Маскву і адразу ж уключыўся ў работу гэтай міжнароднай пралетарскай арганізацыі. Рыд быў абраны членам Выканкома Камінтэрна, прымаў удзел у рабоце яго II Кангрэса. Па даручэнню У. І. Леніна ён напісаў даклад пра рабочы рух у Амерыцы, у якім даў глыбокі аналіз дзейнасці сацыялістычнай партыі і прычын яе крызісу, грунтоўна выклаў гісторыю ўзнікнення Камуністычнай рабочай партыі ЗША.

Рыд прыкладаў шмат намаганняў да таго, каб аб'яднаць Камуністычную рабочую партыю з амаль адначасова ўзнікшай Камуністычнай партыяй Амерыкі, але зрабіць гэтага не паспеў. Ён захварэў на тыф і 17 кастрычніка 1920 года памёр. Яму было ўсяго 33 гады. Пахаваны ён у Маскве, на Краснай плошчы, ля Крамлёўскай сцяны.

Савецкія людзі ўшаноўваюць памяць пісьменніка-камуніста, вялікага сябра нашай краіны.

І. ПАКЛОНСКИ,
кандыдат гістарычных навук, дацэнт.

3 РОЗНЫХ ШЫРОТ

ДЗІЎНЫ ЛЭС АДНОЙ КНІГІ

Гэтую кнігу ў Злучаных Штатах чакалі даўно — адны з нецярпеннем, другія з раздражненнем, трэція з трывогай. Яшчэ б: яна павінна была прыадчыніць заслону над «святая святых» амерыканскага бізнесу, правесці чытача ў сферу ад пабочных вачэй «кухню манайлі», пазнаць яго са штодзённай работай вышэйшага кіравання карпарацыі, з пануючым там норавам. Не аўтар Джон Дэлэрыні добра ведае прадмет: ён на працягу некалькіх гадоў займаў пост віцэ-прэзідэнта адной з буйнейшых амерыканскіх карпарацый «Джэнерал мотарс» і меў дачыненне да самых строгіх вытворчых таямніц і сакрэтаў. У 1973 годзе ён выклікаў сенсацыю, заявіўшы, што ідзе ў адстаўку і сьляде за кнігу, у якой без усялякіх прыкрас расказаў аб усім, што яму давялося убачыць за час работы ў карпарацыі.

Пасля канчатковай прапраўкі з'явіўся аб'ёмны — у некалькі соцень старонак рукапіс, рэдкае па сваёй выкрывальніцкай сіле сведчанне відавочцы. Аўтар на шматлікіх прыкладах паказваў, што ў праўленні «Джэнерал мотарс» працаваў карупцыя, прадажнасць, карупцыя. Босы кампаніі гатовы на ўсялякія супрацьзаконныя махіна-

цыі, каб дабіцца павелічэння прыбытку. Паводле сведчання Д. Дэлэрыні, кампанія шырока практыкавала незаконныя ўзносы ў фонды ўплывовых палітычных дзеячаў ЗША ў разліку на іх «прыхільнасць». Асабліва ярка адлюстраваны «айцы кампаніі», — члены праўлення «Джэнерал мотарс». Яны прадстаўляюць зборныча кар'ерыстаў, дробных спеціялістаў.

Рукапіс быў намераны да выхаду ў свет лішчэ восенню 1975 года. Аднак прайшоў год, паўтара, а мемуары Д. Дэлэрыні так і не з'явіліся на прылаўках магазінаў.

Пра гэту кнігу былога віцэ-прэзідэнта кампаніі «Джэнерал мотарс», якая зацікавіла многіх амерыканцаў, і ле дзіўны лёс, нядаўна расказаў часопіс «Ньюсуік». У сваім апошнім нумары ён наведваў, што ад публікацыі адмовіўся... сам аўтар. Справа ў тым, тлумачыць часопіс, што Дэлэрыні рашыў адкрыць уласную фірму па вытворчасці «небяспечнага аўтамабіля». Для гэтага яму спатрэбіцца буйны капітал, а ён яго не атрымае ні ў адным «салідным» банку, калі супраць крыўды запырачыць «Джэнерал мотарс». Дэлэрыні нядаўна прызнаўся карэспандэнту часопіса «Фарчун», што поспех яго прадпры-

емства самым неспрэчным чынам залежыць ад «добрабытлівасці» — яго былых босаў — кіравніцтва «Джэнерал мотарс». «Варта ім толькі захацець, і яны сагрэюць мне ў парашок», — сказаў ён.

«Кола, як відаць, замкнулася, і Дэлэрыні зразумеў, што пастаўлен перад выбарам: або выпусціць у свет выкрывальніцкую кнігу і развітацца з думкай пра ўласны бізнес або знішчыць рукапіс і выкарыстаць «добрабытлівасць» членаў праўлення аўтамабільнай карпарацыі. Дэлэрыні, відаць, рашыў «не выносіць смецця з хаты».

Яго «Мемуары» цяпер наўрад ці ўбачаць свет. Але гісторыя іх напісання і сама па сабе навучальна: яна паказвае сапраўдную пану разлагальнасці амерыканскай прапаганды аб уласнай «свабодзе слова» і «свабодзе друку» ў ЗША, дае рэдкае магчымасць убачыць у дзеянні магутныя эканамічныя рычагі, з дапамогай якіх «грашовыя мякі» — сапраўдныя гаспадары Амерыкі, — прысякаюць у зародышкі спробы выступіць з пратэстам супраць дзеючых у ЗША воўчых законаў бізнесу.

Ю. ЛЕУЧАНКА,
карэспандэнт ТАСС,
Нью-Йорк.

СТАРАЖЫТНАЯ СТАЛІЦА БУДЗЕ ВЫРАТАВАНА

Узнімаецца з руін унікальны архітэктурны помнік — старажытная сталіца Бірма — Паган. Карпатліва, з усведамленнем адназначнасці за захаванне нацыянальнай святыні, працуюць рэстаўратары і іх шматлікія добраахвотныя памочнікі, залечваючы раны, нанесеныя Пагану моцным землетрасеннем у ліпені 1975 года.

Крыху больш за два стагоддзі праіснавала Паганская імперыя — адна з магутных дзяржаў старажытнасці, якая аб'ядала палітычна ўсю тэрыторыю сучаснай Бірма. За гэты кароткі гістарычны адрэзак часу бірманцы прайшлі шлях ад зараджэння дзяржаўнасці да стварэння культуры высокаразвітага класавага грамадства.

У канцы XIII стагоддзя некалі магутная дзяржава і яе сталіца прыйшлі ў заняпад. Няўмоўны час не пашадаваў палацы каралёў і дамы гараджан, але паніну для нашчадкаў больш чым пяць тысяч непаўторных храмаў і пагад, узведзеных у эпоху росквіту бірманскай класікі, якія сталі ўзорамі нацыянальнага дойлідства.

Як у гіганцкім музеі, у Пагане можна прасачыць шляхі станаўлення бірманскай культуры — нараджэнне самабытнага і ў многім непаўторнага

стылю. Побач са старажытнымі будовамі, у архітэктуры якіх выразна адчуваецца ўплыў Паўднёвай Індыі, размешчаны арыгінальныя храмы, у якіх выкарыстаны стрэльчатая арні — непаўторная знаходка бірманскіх дойлідаў. Паганскія храмы — гэта не толькі ўзор спалучэння непаўторнай прыгажосці прапорцыў з найтанчэйшым інжынерным разлікам, але і летаніс штодзённага жыцця і быту краіны. За рэлігійнымі сюжэтамі і нананічнымі формамі барэльефаў, скульптур, фрэск паўстае сама жывая рэчаіснасць старажытнага Пагана.

Нягледзячы на сусветна-гістарычную каштоўнасць гэтага помніка ў часы брытанскага ўладарніцтва, толькі асобныя англійскія вучоныя, лх, напрыклад, донтар Г. Льюс, займаліся яго вывучэннем. Толькі пасля заваявання Бірмай незалежнасці Пагану пачалі надаваць вялікую увагу. Унікальны комплекс быў узлыты пад ахову дзяржавы. Пачаліся шырокія навуковыя даследаванні, у якіх бірманскім спецыялістам вялікую дапамогу аказвалі савецкія гісторыкі, архітэктары, усходназнаўцы. Разгарнуліся работы па ператварэнню старажытнай сталіцы ў буйны турыстычны цэнтр.

8 ліпеня 1975 года на тэрыторыі Цэнтральнай Бірма адбылося землетрасенне, ад якога моцна пацярпеў старажытны Паган. Храмы Махабадхі і Лакананда абрушыліся ў рану іраваді, часткова былі разбураны храмы эпохі найвышэйшага росквіту імперыі — Табінью і слаўты Ананда — шэдэўр бірманскага класічнага дойлідства. Пацярпелі і іншыя, менш вядомыя збудаванні.

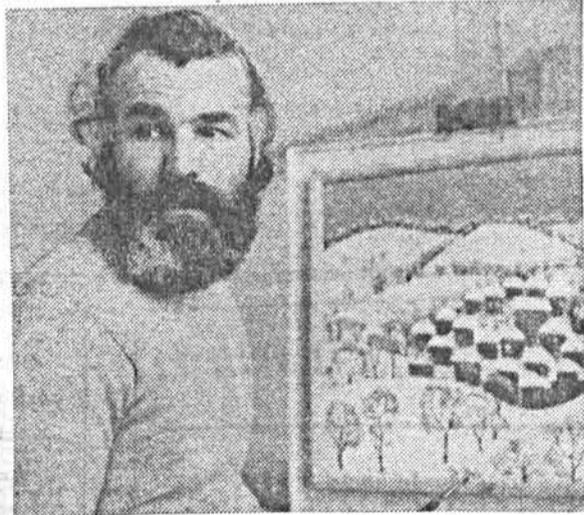
Неўзабаве пасля землетрасення бірманскія ўлады пачалі распрацоўваць меру па рэстаўрацыі горада-помніка. З усіх наццоў краіны сталі паступаць добраахвотныя ахвяраванні ў фонд аднаўлення Пагана, тысячы людзей заявілі пра сваё жаданне прыняць удзел у рэстаўрацыйных работах.

Старажытная сталіца паступова набывае ранейшае аблічча. Паспеху работ у многім садзейнічаюць падрабязнейшыя апісанні асобных збудаванняў, сілздзеных раней бірманскімі і савецкімі вучонымі. Вялікія страты нанесены стыхій, але дзякуючы энтузіязму тысяч бірманцаў узвядзенні старажытных майстроў неўзабаве ўзнімаецца з руін у сваім першапачатковым выглядзе.

Е. ШЗВЕЛЕУ,
(ТАСС).

Вось ужо 23 гады Дзяржаўны ансамбль народнай песні і танца «Пірын» з горада Благоеўград знаёміць замежных гледачоў з багаццем балгарскага фальклору.

Мастак Радзі Недзельчаў набыў шырокую папулярнасць дзякуючы арыгінальнасці свайго творчага пошыву. Яго пейзажам і партрэтам характэрны пазычэнска і наўнасць. У іх адлюстраваны аналяючы свет вачыма дзяцей.
Фота І. ДОНАВА, Агенцтва Сафія-Прэс.

Уладзімір ПРАВАСУД

МАЁ БЯСПРАЎЕ

Я не знаходжу нават слоў,
Здзіўляюся бясконца,
Што за мяккой маіх правоў
Так многа абаронцаў.
Гудуць, крычаць ды хвацка так
(Дальбог жа, брэндуць спраўна),
Што я нібыта сірата,
Што я зусім бяспраўны.

Стараюцца (хоць падай-стой),
Аж надрываюць грыжу,
Што я пад нейкаю пятаю
Ледзь-ледзь, браточкі, дышу.

Ну, што тут скажаш у адказ,
Калі далдоняць попки? —
Кругом, кругом, як кожны з вас,
Бяспраўны я і ... кропка.

Падумаць толькі! Счах і знік,
Згубіў сваё здароўе:
Не маю права я ані,
Браткі, на беспрацоўе.
Хвароба раптам... Урачу,
Што зняў яе, зладзейку,

Я, выбачайце, не плачу,
Няўдзячны, ні капейкі.
А што як пастарэў, аслаб?
Не маю права зараз,
Не забяспечанаю каб
Была мая і старасць.
Ах, доля-долячка мая,
Павіта рутай-мятай...
Не маю нават права я,
Каб жыць, браткі, без хаты.
Казах, літовец, беларус... —
І ўсе ў саюзе братнім...
А гэта хіба не прыму? —
Вучыцца і ... бясплатна.
Мо хто б даўно ўжо зароў!

«Ратуйце, паміраю!..»
Бо столькі ж я, браткі, правоў,
Ну, як і вы, не маю,
Я ж не схіляю галавы,
Спяваю ў карагодзе,
Бо тыя знішчылі «правы»
У семнаццатым мы годзе.
Без іх живеца нам лягчэй,
Вальготней і свабодней,
Наперад крочыцца шпэрчэй
Нам з песняю-паходняй.
Заакіяўскі дзядзька Сэм,
Жаваць даволі жвакчу!
Я добра сплю і добра ем:
Не псуў мне нервы, дзядзька!

ПАДАРОЖЖА НА ПАРНАС

Дзейнічаюць:
УДОВІН СЫН
ДВАНАЦЦАЦІГАЛОВЫ ЗМЕЙ.

Карціна першая,
Дванаццацігалоўы Змей нясе
вільзны мех сваіх твораў,
абліваецца потам, раз-пораз
прыпыняецца, каб адпачыць і
выцерціся. Яго даганяе Удо-
він Сын.

УДОВІН СЫН. Куды, Гары-
навіч, чэшаш?
ЗМЕЙ. Вядома, куды. (Абці-
рае хусцінай пот). На Парнас,
таварыш. Удоўін, на Парнас.
(Паказвае на мех твораў). Усе
падставы маю залезці туды.

УДОВІН СЫН. Нялёгкая но-
ша, Момка, памагчы?
ЗМЕЙ. Да чужой славы пры-
мазацца хочаш? Многа вас та-
кіх! Сам паспрабуй стварыць
столькі. (Бярэ мех, закідае
за плечы і шпарка крочыць да
гары).

УДОВІН СЫН (ідзе побач). А
што, Гарынавіч, будзеш рабіць
на Парнасе?

ЗМЕЙ. Як гэта што? Сядзець
буду. У мяне надзейны грунт.
УДОВІН СЫН. І Мікулу Се-
лянінавіча саштурхнеш?
ЗМЕЙ. Захацу, — і саштурхну!
А што?

Карціна другая

Гара Парнас. Пад ёй «наро-
ду многа, як бы нірмаш які кі-
піць». Непадальку — вільзная лу-
жына ці, можа, азёрца.

ЗМЕЙ. Учора дождж быў?
УДОВІН СЫН. Ні учора, ні
пазучора ніякага дажджу
не было.

ЗМЕЙ. Дык адкуль жа тут
вала ўзлялася?
УДОВІН СЫН. Магчыма, пар-
насаўцы сажалку выкапалі?

Змей расштурхоўвае людзей,
лезе на гару, Удоўін Сын
ледзь-ледзь паспявае за ім.

УДОВІН СЫН (забягае на-
перад). Гарынавіч!

ЗМЕЙ. Што такое?
УДОВІН СЫН. Вада капае.
ЗМЕЙ. Адкуль тая вада?
УДОВІН СЫН. З меха твайго.
ЗМЕЙ. Глупства гэта. (Вы-
рваўся наперад).

УДОВІН СЫН (зноў забягае
наперад). Гарынавіч, цурчыць!
ЗМЕЙ. Адкуль цурчыць?
УДОВІН СЫН. З меха твайго.
ЗМЕЙ. Не перашкаджай мне
ісці на Парнас. (Зноў вырваў-
ся наперад).

УДОВІН СЫН (блжыць ус-
лед). Гарынавіч, ручай пацён!
ЗМЕЙ (спыніўся). Адкуль
пацён?

УДОВІН СЫН. З меха твайго!

Змей скінуў мех. З яго бур-
ным патокам свішча вада, хут-
ка сцянае ўніз, трапляючы
анурат у тую лужыну, што
ўтварылася ля падножжа га-
ры. Лужына разліваецца, за-
тапляе падножжа.

УДОВІН СЫН. Гарынавіч,
учора дождж быў?

ЗМЕЙ. Учора? Ніякага даж-
дку не было.

УДОВІН СЫН. А сёння?

ЗМЕЙ. Зразумела, няма...

УДОВІН СЫН. А паглядзі,
якая лужына. З чаго б гэта?

ЗМЕЙ. Вада з гары сама бя-
жыць. (Узлуп пусты мокры мя-
шок і кінуў са сябе ўніз).

УДОВІН СЫН. А сядзець на
чым будзеш?

ЗМЕЙ. Дзе?

УДОВІН СЫН. На Парнасе,
вядома.

ЗМЕЙ (злосна). Нячысты
дух — гэты Парнас! Здаецца ж,
адбраў цудоўныя творы...

Змей зняў камізельку, за-
тым — штаны, выкруціў іх і
паклаў на сонцы наля каменя
сушыцца. Стаяў, хістаўся.

УДОВІН СЫН. Пайшла дадо-
му, Гарынавіч, даваду.

Літаратурны заріс
Р. ЯСЦЕВА.

ДЗІВАК-ЧАЛАВЕК...

Малюні М. ГУРЛО.

ФРАЗЫ

Суцяшаў сябе тым, што на памылках вучацца.

Не на ўсякую галаву падае «Ньютанаў» яблык.

Прагульваў без адрыву ад вытворчасці.

Сам не змог узлезці на Пегаса, дык адзін масціты пазт дапамог.

Змей «беражыце зялёнага сябра».

А. ПЯТРУХА.

Фінал дэтэктыўнай апавесці з мноствам забойстваў быў тра-
гічным: рэдактар яе «зарэзаў».

Тонкія думкі — гэта тыя, якія ў адно вуха уваходзяць, а праз
другое выходзяць.

Найлепшы госць — натхненне: яно заўсёды прыходзіць з па-
дарункам.

С. КІРЭИЧУК.

Георгій ЮРЧАНКА

БЕГЛІ НОЖКІ

Ой, чаму тацяна ножкі
Мне мамка дала,
Што не могуць,
наб дарожна
Ад бяды адваяла.

З перапёлкай п'янай
Гавару, як п'яны...

Уладзімір КАРЫЗНА.

Беглі ножкі той дарожнай,
Дзе мой міленькі хадзіў.
На бягу з-пад левай ножкі
Рыфмы сыпнулі наўздзіў.

Беглі ножкі полем коліім,
Мялі зольную траву.

З перапуду перапёлкі

Скіравалі ў ірапіву.

Пятро СУШКО

ВЕРШАВАНАЕ ВІРАВАННЕ

Шчыра
Віра
З віроў
Вірне...

Уладзімір ДЗЮБА.

Найманила
Майна
Нямала,
Ад майнюні
Моташна
Стала.
З віру
Віра
Вірлом
Вірне —
Песня
Спесніцца
І ў мяне.

«Літаратура і искусство» — орган Министер-
ства культуры і правлення Саюза пісателю
БССР, Мінск.

«ЛИТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць па пятніцах на шаснаццаці старонках.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня
выдавецтва ЦК КП Беларусі

Індэк 63856.

АТ 04455

Адрас рэдакцыі: 220600, ГСП, Мінск, вул. Заха-
рава, 19.

Тэлефоны: прыёмнай рэдакцыі — 33-24-61, на-
месніка галоўнага рэдактара — 33-25-25, адзна-
га сакратара — 33-44-04, аддзела грамадска-палі-
тычнага жыцця і інфармацыі — 33-22-04, аддзела
прозы і паэзіі — 33-24-62, аддзела крытыкі і біо-
ліграфіі — 33-24-62, аддзела тэатра, кіно і музы-
кі — 33-21-53, аддзела выяўленчага мастацтва,
архітэктуры і вытворчай эстэтыкі — 33-24-62, ад-
дзела культуры — 33-24-62, аддзела пісем і маса-
вай работы — 33-22-04, выдавецтва — 23-52-85,
бухгалтэры — 23-77-65.

Руніцаў рэдакцыя па вяртае.

Галоўны рэдактар Алякс АСПЕНКА.

Рэдакцыйная калегія:

Заір АЗГУР, Ефрасіння БОНДАРАВА, Барыс
БУР'ЯН, Мікола ГІЛЬ (адказны сакратар), Уладзімір
ГНІЛАМЕДАУ, Юрый ГРЫГОР'ЕУ, Канстанцін
ГУБАРЭВІЧ, Васіль ІВАШЫН, Віктар КАВАЛЕНКА,
Аляксандр КАПУСЦІН (намеснік галоўнага рэдак-
тара), Уладзімір НЯФЕД, Нічыпар ПАШКЕВІЧ, Аляксей
ПЫСІН, Міхаіл САВІЦКІ, Барыс САЧАНКА, Язеп
СЕМЯЖОН, Юрый СЕМЯНЯКА, Мікола ТКАЧОУ,
Юлія ЧУРКО, Рыгор ШЫРМА.